

Filosofin totuus, psykologin todellisuus

**Subjektivismiin ongelma William Jamesin pragmatistisessa
totuusteoriassa ja teorian tulkinta analyyttisen filosofian
tutkimusperinteessä**

Kalle Keränen

Filosofian pro gradu –tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Syksy 2002

FILOSOFIN TOTUUS, PSYKOLOGIN TODELLISUUS

Subjektivismin ongelma William Jamesin pragmatistisessa totuusteoriassa ja teorian tulkinta analyttisen filosofian tutkimusperinteessä

Kalle Keränen

Filosofian pro gradu –tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Syksy 2002

124 s.

Tutkielmassa tarkastellaan William Jamesin merkitysteoriaa, totuusteorian elementtejä, totuusteoriasta tehtyjä tulkintoja sekä arvioidaan näiden tulkintojen toimivuutta. Työn tutkimusongelmia on kolme. Ensinnäkin pyritään selvittämään, onko Jamesin totuusteoria subjektivistinen teoria totuudesta, koska tällaisia syytöksiä on usein esitetty. Kysymys on tärkeä, koska filosofiassa subjektivistisia totuusteorioita pidetään äärimmäisen kyseenalaisina. Toiseksi työssä selvitetään sitä, yrittikö James luoda revisionistisen totuusteorian eli pyrkiikö hän perinteisen totuuspuheen radikaaliin uudistamiseen. Kolmantena tutkimusongelmana on toimivimman James-tulkinnan löytäminen varsin monimuotoisesta tulkintaperinteestä.

Työn alussa käydään läpi sitä aatehistoriallista ilmastoa, jolla oli suora vaikutus Jamesin totuusteorian muodostumiseen. Jamesin muotoilema psykologisnaturalistinen ratkaisu Josiah Roycen referenssiteorian synnyttämiin ongelmiin tuli myöhemmin vaikuttamaan myös totuusteorian ytimessä. Samalla tavoin merkitysteorian olemassaololla on vaikutuksia totuusteoriaan. Referenssiteorian ja merkitysteorian tarkastelu auttaa syvemmin ymmärtämään Jamesin totuusteorian omalaatuisuutta ja on tästä syystä perusteltua.

Neljännessä luvussa käsitellään Jamesin totuusteorian erilaisia elementtejä. Subjektivismin ongelman syy paikannetaan Jamesin psykologina tekemiin havaintoihin, joita hän piti totuusteorioiden kannalta merkittävänä. Samaan aikaan käy ilmi, että James on tiedostanut subjektivismin ongelmat ja esittänyt joukon subjektivismia rajoittavia reunaehtoja. Tällaisia ovat esimerkiksi uskomusjärjestelmän koherenssin vaatimus sekä verifikaation vaatimus. Kaikkein objektiivisin elementti Jamesin totuusteoriassa on hänen absoluuttiselle totuudelle antamansa eksplisiittinen määritelmä. Lisäksi James on korostanut olevansa epistemologinen realisti.

Totuusteorian subjektivististen ja objektivististen elementtien välisen jännitteen erilaiset tulkinnat ovat synnyttäneet rikkaan tulkintaperinteen. Tulkintaperinteestä on eroteltavissa aikakausia, jolloin Jamesin teoriaa on tulkittu tietynlaisella tulkintatavalla. Tulkintatapojen erottelu on hyödyllistä, koska ne ovat antaneet subjektivismi- ja revisionismikysymyksiin erilaisia vastauksia. Näitä tulkintatapoja tutkin luvuissa kuusi, seitsemän ja kahdeksan.

Lopuksi esitän kaksi tulkintamallia, jotka nähdäkseni kestävät kritiikkiä paremmin kuin mitkään toistaiseksi tuotetut tulkinnat. Ratkaisuja on kuitenkin kaksi, koska Jamesin pyrkimysten ja hänen teorian rakenteen välillä on ristiriita, jota on mahdoton syntetisoida. Toinen tulkintani ottaa vakavasti Jamesin pyrkimykset kohti uutta totuusteoriaa, toinen taas suhtautuu vakavasti pragmatistisen totuuden määrittelemättömyyden ongelmaan. Aivan viimeiseksi esitän jatkotutkimuksen kannalta relevantin aatehistoriallisen hypoteesin, jonka mukaan tulkitsijoiden taustaoletukset näyttävät ohjaavan tulkintoja siinä määrin, että ne kertovat yhtä paljon tulkitsijasta itsestään kuin tulkittavasta. Tästä näkökulmasta reilujen tulkintojen teko tulkittavien omilla ehdoilla vaikuttaa mahdottomalta.

Avainsanat: William James, totuusteoria, subjektivismi, totuus, todellisuus, tulkinta, idea, määritelmä, revisionismi, realismi

Sisällys	Sivu
1. Johdanto	1
2. Aatehistoriallisesta kontekstista: Roycen referenssiteorian naturalisointi	7
3. Jamesin merkitysteoria ja pragmatismi metodina	12
4. Jamesin pragmatistisen totuusteorian elementit	
4.1 Mielen selektiivisyys subjektivismiin lähtökohtana	18
4.2 Totuudesta	26
4.3 Absoluuttisen totuuden idea	37
5. Jamesin totuusteoriaa koskevien tulkintojen typologia	43
6. Analyttinen aikalaiskritiikki eli subjektivistiset tulkinnat	
6.1 G. E. Moore	49
6.2 Bertrand Russell	56
6.3 J. B. Pratt	63
6.4 Analyttisten aikalaiskritikoiden taustaoletuksista	67
7. Bifurkationistiset tulkinnat	
7.1 A. J. Ayer	70
7.2 H. S. Thayer	76
8. Uustulkinnat	
8.1 Yemima Ben-Menahem	85
8.2 Susan Haack	88
9. Kaksi perusteltua tulkintamallia	
9.1 Jamesin ”totuusteoria” psykologisena deskriptiona	91
9.2 Jamesin totuusteoria sisäisenä realismina	99
10. Tulkintoja koskeva aatehistoriallinen hypoteesi	107
11. Lopuksi	111
Lähdeluettelo	115

1. Johdanto

Totuus on filosofian käsitteistä keskeisimpiä ja kiistanalaisimpia. Totuus näyttää olevan jonkinlainen ominaisuus, ja vaikka tämä oletus lähtökohtaisesti hyväksyttäisiin niin ongelmia syntyy välittömästi kun kysytään minkä ominaisuus totuus on. Vastauksiksi on esitetty esimerkiksi lauseita, lausumia, propositioita sekä uskomuksia, mutta filosofian hengen mukaisesti yhteisymmärryksestä ollaan vielä kaukana. Samankaltainen monimuotoisuus vallitsee teoreettisissa yrityksissä määrittellä totuutta. Tunnetuimmat teoriat ovat totuuden korrespondenssiteoria, totuuden koherenssiteoria sekä pragmatistinen totuusteoria. William James on tunnetuimpia klassisen kauden pragmatisteista, ja siten käsillä oleva työ tutkii hänen totuudenmäärittely-yrityksiään tämän perinteen sisällä. Filosofissa totuutta pidetään erityisesti tietoteoreettisena käsitteenä, ja tästä johtuen, työni voi sanoa sijoittuvan filosofisen epistemologian alaan. Toisaalta rajaukset sekä pragmatismiin että epistemologian suhteen ovat osin keinotekoisia, koska Jamesin käsissä totuuden tematiikka leviää esimerkiksi useiden keskeisten semanttisten ja metafyyssisten ongelmien (mm. realismi vs. idealismi -keskustelu) alueille.¹ Kyseinen ilmiö ei tietenkään ole yksin Jamesille tyypillinen vaan liittyy pikemminkin totuuteen linkittyvien kysymyksenasetteluiden luonteeseen. Heuristisesti on kuitenkin tarkoituksenmukaista kuvata työni orientaatiota toteamalla se voittopuolisesti tietoteoreettiseksi tutkimukseksi.

Työni otsikointi perustuu sisällön kuvauksen lisäksi siihen seikkaan, että jonkin asteinen subjektiivisuus on usein jotain leimallisesti Jamesiin yhdistettyä (esim. Rescher 1995; 712 &

---

¹ James näkee esim. kysymyksen totuuden merkityksestä metafyyssisenä kysymyksenä (James 1987c; 997).

Weissman 1989; 517-518). Subjektivismi totuusteorioiden yhteydessä mainittuna on ongelmallista siksi, että se näyttäisi implikoivan relativismia.¹ Jos subjekti itse on viime kädessä totuuden mitta Protagoraan kuuluisan ”homo mensura” -teesin hengessä, niin relativismia on mahdotonta välttää. Relativismia puolestaan on mahdotonta sovittaa yhteen objektiivisen totuuden määrittely-yrityksen kanssa ja objektiivisen totuuden määrittely-yrityksistähän perinteisissä totuusteorioissa on kyse. Pyrkimykseni on tutkia, missä määrin Jamesin totuusteoriasta löytyy subjektivistisiä elementtejä ja mitä implikaatioita niistä voidaan vetää. Tähän tutkimukseeni yhteen pääongelmaan liittyy korollaarina kysymys Jamesin totuuskäsitteen revisionistisesta luonteesta. James-tutkimuksessa nimittäin esiintyy ajoittain kysymys Jamesin pragmatismien revisionistisesta luonteesta. Tällöin on pyritty esittämään tulkintoja siitä, oliko Jamesin päämääränä muuttaa totuuden käsitteen määrittelyä, merkitystä ja käyttöä ja sitä kautta uudistaa totuuteen liittyvää kielenkäyttöä. Jos vastaus on myönteinen, niin Jamesista voidaan puhua revisionistina, mutta jos taas kyse on ollut pikemminkin kilpailevien filosofisten näkemysten kritiikistä tai esimerkiksi totuuteen liittyvästä psykologisesta deskriptiosta, niin puhe on ei-revisionistisesta projektista. Useat filosofiset näkemykset itsessään ovat neutraaleja revisionismikysymyksen suhteen ja tällöin koko ongelman relevanssi liittyy ensisijaisesti kiistanalaisiin tulkintoihin. (Ben-Menahem 1995; 270-271) Tästä ei kuitenkaan seuraa, että revisionismikysymyksen esittäminen olisi hedelmätöntä, sillä usein tämän problematisoinnin avulla voidaan valaista, analysoida ja luokitella tulkintoja. Revisionismikysymyksen ratkaisun ja tulkintojen luokittelun kautta taas voimme paremmin vastata siihen, millaiset tulkinnat tekevät oikeutta Jamesille itselleen. Subjektivismien ongelmaan ja revisionismikysymykseen yritän antaa tässä työssä myös omat vastaukseni muiden antamien vastausten käsittelyn ohella.

Nykyisen epistemologian ja erityisesti siihen liittyvien erilaisten konstruktivististen positioiden näkökulmasta työni alaotsikko voisi yhtä hyvin olla: Absoluuttisen totuuden ongelma William Jamesin pragmatistisessa totuusteoriassa. Osa moderneista James-tutkijoista pitäisi tätä otsikkoa osuvampana, mutta anakronismin vaaran uhkaamana olen päätenyt otsikkoni valintaan. Absoluuttisen totuuden ideaa, jonka Jamesilta tulen osoittamaan, ei pidetty Jamesin aikana ongelmallisena, tai ainakaan sitä ei Jamesin yhteydessä käsitelty. Lisäksi subjektivismitematiikka ajaa poikkeuksetta nykyisetkin kommentoijat sitä selittämään. James-tulkintoissa absoluuttisen totuuden idea ajoittain sivuutetaan, mutta

---

¹ Filosofisesti relevanttia on huomata, että relativismista ei välttämättä seuraa subjektivismi jos relativismilla tarkoitetaan teoriaa, jonka mukaan arvokas tai tosi riippuu muuttuvista olosuhteista (Lyon 1995; 631).

subjektivismitematiikkaa ei tietääkseni ole jätetty käsittelemättä. Tästä syystä subjektivismin painotusta otsikossa on syytä pitää perusteltuna.

Rajoitun tutkimuksessani mahdollisimman tarkasti Jamesin totuusteoriaan ja hänen kokonaisfilosofiastaan poimin vain niitä teemoja, jotka totuusteorian ymmärtämisen kannalta ovat välttämättömiä. Näitä teemoja ovat eräät hänen psykologiaa, merkitysteoriaa ja metafysiikkaa koskevat kehitelmänsä, mutta en siis tutki esimerkiksi Jamesin etiikkaa, uskontofilosofiaa, tai teoriaa itsestä. Tällainen rajaus on Jamesin omien toivomusten vastainen. James on aikoinaan esittänyt toiveen siitä, että hänen filosofiaansa tutkittaisiin weltanschauung-tyyppisenä kokonaisfilosofiana, eikä siitä analysoitaisi osia irrallisina palasina, koska sen elementit liittyvät niin kiinteästi toisiinsa, että ilman kokonaisvaltaisuutta osien merkitys ei täysin avaudu. (James 1987a; 750-751) On olemassa tutkimuksia, jotka yrittävät vastata tähän haasteeseen ja argumentoivat varsin elegantisti vaikkapa Jamesin etiikan mielenkiintoisesta suhteesta hänen totuusteoriaansa (Suckiel 1982; 100-101, 106-107). Rajaukseni on kuitenkin perusteltu siinä mielessä, että kartoittamassani analyttisessä tulkintaperinteessä sitä yleensä noudatetaan. Lisäksi Jamesin pyyntöjen mukainen työ vaatisi vähintään väitöskirjan laajuisen käsittelytilan ennen kuin oikeus toteutuisi.

Sivuutan myös Jamesin suhdetta pragmatismiin yleensä tutkivat, tai Peircen ja Jamesin suhteeseen erityisesti keskittyvät keskustelut, koska näistä kysymyksistä löytyy varsin paljon valmista tutkimusmateriaalia, eivätkä ne liity välittömästi valitsemaani lähestymistapaan (ks. esim. Almeder 1986, Pihlström 1998, Roth 1965). Lopuksi rajoittuminen pääasiassa analyttisen filosofian anglosaksiseen tulkintaperinteeseen selittyy luonnollisesti siitä tosiseikasta käsin, että James-tutkimuksesta valtaosa on tämän perinteen piirissä tuotettu. Muutamat Jamesia tutkineet mannermaiset filosofit, kuten Emile Boutroux ja Theodore Flournoy ovat Jamesia tulkinneet juuri em. weltanschauung-näkökulmasta (Väriä 1971; 24-29). Näissä tutkimuksissa Jamesin totuuden käsitteen analyysi on kuitenkin selkeästi sivuosassa. Anglosaksisesta James-tutkimuksesta sitä vastoin löytyy haara, joka lähes yksinomaan on omistautunut Jamesin totuusteorian pohtimiseen ja juuri kyseinen traditio on mielenkiintoni kohteena. On syytä olettaa, että tässä traditiossa James-tutkijoiden tulkintoja motivoi sama pyrkimys Jamesin totuusteorian ymmärtämiseen sinällään, ja sen mitä tämä perinne saattaa Jamesin kokonaisfilosofian ymmärtämisen mahdottomuudessa menettää, se varmasti filosofisten ongelmien analyttisen käsittelyn tuomilla tuloksilla kompensoi.

Suomalaisen filosofian historiassa William Jamesin filosofiaan kohdistettu mielenkiinto on ollut hämmästyttävän vähäistä ottaen huomioon Jamesin aseman amerikkalaisten filosofien kaanonissa. Viime vuosisadan alussa Eino Kaila oli ensimmäisiä Jamesin teoksiin tutustuneita filosofeja, joka kirjoitti näistä esitelmiä ja arviointeja (Pihlström 2001; 16). Kailan ansiosta epäilemättä jonkinlaista keskustelua on Jamesista käyty, joten pragmatistiset ajatukset ovat olleet ainakin esillä Suomessa. Ensimmäisten joukossa Jamesin filosofiasta kirjoitti J. E. Salomaa artikkelissaan *William Jamesin filosofia*, joka ilmestyi Ajatuksessa vuonna 1930. Artikkelin on asiallinen, vaikkakin paikoin ongelmallinen¹, mutta yleistasoisena kuvauksena Jamesin filosofiasta se ei syvenny erillisiin teemoihin, ja tästä syystä totuusteorian problematiikan suhteen siitä ei juuri ole apua. Seuraavan kerran yleiskatsauksen Jamesin filosofiasta esitti Pentti Päivänsalo, jonka Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan laudatur-työ *William Jamesin pragmatismi ja etiikka* valmistui 1965. Tässä yksipuolisessa työssä Päivänsalo on oman James-luentansa pohjalta ajautunut äärisubjektivistiseen tulkintaan (Päivänsalo 1965; 21-22). Täten Päivänsalon voi laskea itsenäisesti päätyneen jo Jamesin analyttistä aikalaiskriittikää harjoittaneiden miesten arvovaltaiseen leiriin. Tulen luonnollisesti työssäni osoittamaan, mikä näissä tulkinnoissa on vikana.

Vuonna 1969 suomalaisessa tutkimuksessa otettiin harppaus analyttisen tutkimusperinteen suuntaan kun Jaakko Blomberg julkaisi Ajatuksessa artikkelinsa *James on Belief and Truth*, joka on tiukasti totuusteorian ruotimiseen keskittyvä tutkielma. Kyseessä on hyvin omaperäinen luenta, jonka poissaolo kansainvälisen tutkimuksen lähteistöstä herättää kummastusta. Tutkimuksellisenä kontribuutiona pidän sitä kommentoinnin arvoisena, joten tulen Blombergia keskusteluttamaan lähinnä G. E. Mooren yhteydessä. Aatehistoriallisesti tarkkaa työtä on tehnyt Armi Värilä vuonna 1971 lisensiaattityössään *William James weltanschauung-filosofian rakentajana*. Tässä erinomaisessa työssä Värilä on tutkinut Jamesin älyllistä suhdetta hänen ajattelunsa kehitykseen vaikuttaneisiin henkilöihin aina Wilhelm Diltheysta Jamesin omaan isään Henry James senioriin. Värilä avaa vakuuttavasti

---

¹ Salomaan väittää mm. seuraavaa (1930; 38-40): ”Jamesin pluralistisessa maailmassa ei ole arvojen hierarkiaa. Jokainen olio on samalla tasolla. Täten Jamesin filosofiasta puuttuu perspektiivien taju.” Salomaan väite on raju ja ainakin Jamesin moraalifilosofian suhteen liiankin raju. On totta, että James kehitellessään eettistä positiotaan eräässä kohdin argumenttiaan esittää Salomaan kuvaaman tilan kuvatessaan eettisten arvojen muotoutumista, mutta jos argumentin seuraa loppuun ei voi enää väittää ettei Jamesilla olisi minkäänlaista arvojen hierarkiaa. Argumenttinsa lopussa hän esittää jopa ideaalisen arvojen hierarkian idean. (James 1992c; 595-617) Lisäksi Jamesin näkemyksiä kuvaa hyvin hänen ilmeinen myötämielisyytensä niin sanottua rankkaa tai vakavaa asennetta [strenuous or serious mood] kohtaan, joka pitää sisällään taistelutahtoa, energisyyttä ja rohkeutta (O’Connell 1992; 825-829). Ilmiselvästi kyse on arvoista, joten ilmeisesti jonkinlainen hierarkia Jamesin teksteistä olisi mahdollista kaivaa, jolloin Salomaan väite on kestävä.

Jamesin hovihistorioitsija R. B. Perryn lähes ”pyhiä”, psykologispohjaisia tulkintoja ja lukee Jamesin isän ajattelun osuutta sisään William Jamesin ajatteluun vahvemmin kuin on yleisesti hyväksytty. Värilän työssä on myös hyvä James-tulkintojen typologia, jota pidän työssäni muotoileman typologian lähtökohtana joskin tarkennan sitä ajanmukaistamisen ja paremman heuristisuuden vaatimusten paineessa. Suomen kansainvälisesti tunnetuin ja samalla tuotteliain James-tutkija on kiistattomasti Sami Pihlström. Hän on tutkinut mm. Jamesin uskontofilosofisia teemoja ja Jamesin suhdetta Kantin filosofiaan, sekä pragmatismien vaikutusta suomalaiseen filosofiaan. Pihlström on esittänyt erään selkeimmistä Jamesin totuusteorian tulkinnoista ja siksi sen tarkastelu myös tässä työssä on aiheellista.

Tutkimusotteellisesti pyrin työssäni kolmeen erilliseen päämäärään, jotka periaatteessa yhtyvät tutkielman rakenteeseen, mutta käytännössä paikoin myös läpäisevät toisensa itse tekstissä. Kyseiset päämäärät ovat deskriptiivisyys/eksegeettisyys, historiallisuus ja tulkinnallisuus. Luvussa neljä Jamesin omat muotoilut totuudesta ovat pääosassa siten että tuloksena on mahdollisimman monipuolinen läpileikkaus kaikista niistä ulottuvuuksista, joita hänen lausumiinsa liittyy. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästä referoinnista, koska on tarkoituksenmukaista myös analysoida Jamesin tekstin implikaatioita. Tässä mielessä pidän lukua neljä deskriptiivisenä ja eksegeettisenä. Luku ei kuitenkaan ole historiallinen, koska en ole kiinnostunut ajallisista muutoksista Jamesin käsityksissä totuuden suhteen.¹ Ajalliset muutokset ajattelussa ovat usein äärimmäisen tärkeitä tutkimuskohteita, mutta tässä työssä halutaan vain löytää relevantti kaikki puolet huomioonottava tulkinta Jamesin totuusteoriasta. Tähän myös analyyttisessä traditiossa on ajoittain pyritty. Luku neljä ei myöskään ole tulkinnallinen, koska tulkinnallisuudella viitataan tässä kokonaistulkintoihin siitä, mitä Jamesin totuusteoria oikein pitää sisällään tai toisin sanoen, millainen se oikein on.

Tulkinnallisuuden päämäärä toteutuu selkeimmin luvussa yhdeksän, jossa esitän kaksi omaa tulkintaani siitä, millaiset teoriat parhaiten tekevät oikeutta Jamesin moninaisille muotoiluille, ja kestävät myös kritiikkiä. Historiallisuus taas ilmenee parhaiten luvuissa kaksi, kuusi, seitsemän ja kahdeksan. Luku kaksi tutkii sitä ajatuksellista maaperää, josta Jamesin positio

---

¹ Jamesin ajattelussa on monen muun filosofin tapaan havaittavissa selkeitä muutoksia. Hyvänä esimerkkinä on hänen *The Principles of Psychology* teoksessa kannattama ontologinen dualismi, joka myöhemmissä teoksissa muuttuu neutraaliksi monismiksi, tai jopa panpsykismiksi. Tällainen ajattelun painopisteen ”muutos” voisi olla myös Jamesin tapauksessa hänen epistemologisen realismin korostaminen *Pragmatism* teokseen kohdistuneen kritiikin myötä. (James 1987d; 925) Nämä ovat tietysti jo tulkinnallisia kysymyksiä, mutta olen vakuuttunut siitä ettei Jamesin ajattelussa totuuskäsitteen suhteen ole tapahtunut niin radikaaleja muutoksia, että ne pitäisi ottaa huomioon kokonaistulkintaa tehdessä. Epistemologista realismiakin hän piti itsestäänselvyytenä jo *Pragmatism* teoksessa (emt.).

versosi. Roycelaisen kontekstin läpikäyminen auttaa selkiyttämään Jamesin totuusteorian omalaatuisimpia piirteitä, jotka teorian ymmärtämisen kannalta ovat tärkeitä. Luvut kuusi, seitsemän ja kahdeksan taas ovat historiallisia siten, että tulkintaperinteestä on analysoitavissa ajallisesti eroavia tulkintatapoja, jotka antavat täysin erilaisia ratkaisuja subjektivismi ja revisionismi ongelmiin. Tämä on tietysti filosofian historian kannalta mielenkiintoinen seikka, joka kaiken lisäksi ei ole saanut huomiota osakseen. Kappaleet ovat myös tulkinnallisia, koska jo niiden kautta lähestytään kysymystä relevantin tulkinnan mahdollisuudesta.

Käsillä olevassa työssä on siis kolme tutkimusongelmaa: (i) Mikä on subjektivismin ongelma Jamesin totuusteoriassa ja mitkä sen implikaatiot ovat? (ii) Onko Jamesin pragmatistinen totuusteoria revisionistinen teoria totuudesta? (iii) Millainen tulkinta parhaiten selittää Jamesin monimutkaisen näkemyksen totuudesta? Näiden tutkimusongelmien lisäksi työni pääteesi, jonka yritän todistaa on seuraava: Yksikään James-tulkinnosta ei ole vielä tehnyt oikeutta hänen monimutkaisille lausumilleen totuudesta siten, että tuloksena olisi tyydyttävä näkemys Jamesin pragmatistisesta totuusteoriasta! Lähelle on päästy mm. Henry Jackmanin ansiosta, mutta hänenkin tulkinnastaan löytyy aukkoja. Työni eräänlaisena mottona voisi siksi pitää William Jamesin ystävän, ranskalaisen filosofian vaikutusvaltaisen hahmon Henri Bergsonin sanoja:

People picture pragmatism a priori (I do not know why) as something that must necessarily be simple, something that it should be possible sum up in a formula. I ceaselessly repeat, on the contrary, that pragmatism is one of the most subtle and nuancées doctrines that have ever appeared in philosophy. (siteerattu Barzum 1983; 107)

Näitä syvähenkisiä sanoja on syytä pitää ohjenuorana, kun aloittaa tutustumisensa William Jamesin pragmatistiseen totuusteoriaan. On tärkeää ottaa vaarin Jamesin omista totuutta koskevista lausumista mahdollisimman monipuolisesti ennen kuin väittelyihin heittäytyy. Jos tätä neuvoa olisi noudatettu analyttisessä perinteestä alusta alkaen, olisivat monet pinnalliset James-tulkinnat olleet vältettävissä.

2. Aatehistoriallisesta kontekstista: Roycen referenssiteorian naturalisointi

Josiah Roycen vaikutus Jamesin referenssiteorian¹ kehitykseen ja sitä kautta myös merkitysteorian lopulliseen muotoutumiseen on ollut oleellinen. Erityisessä asemassa Roycen tuotannossa oli vuonna 1885 ilmestynyt *The Religious Aspect of Philosophy*, jonka tärkeintä argumenttia James on kuvannut eräässä kirjeessään vuodelta 1887 seuraavasti:

a new argument for monistic idealism, an argument based on the possibility of truth and error in knowledge...seeming to me to be one of the few big original suggestions of recent philosophical writing. I have vainly tried to escape from it. I suspect it of inconclusiveness, but I frankly confess that I am *unable* to overthrow it. (siteerattu Simon 1999; 203.)

Taistelu Roycen argumenttia vastaan ennen vastauksen löytymistä kesti kaikkiaan kymmenen vuotta (Perry 1996; 389). Ehkä parhaiten Jamesin tuntemukset tuolta ajanjaksolta ilmenevät hänen kirjeestään Roycellle vuonna 1900:

You are still the centre of my gaze, the pole of my mental magnet. When I write, 'tis with one eye on the page, and one on you. When I compose my Gifford lectures mentally, 'tis with the design exclusively of overthrowing your system, and ruining your peace. I lead parasitic life upon you, for my highest flight of ambitious ideality is to become your conqueror, and go down into history as such... (siteerattu Perry 1996; 165)

Kyseisessä kirjeessä heijastuu osin aikakauden tapakulttuuri kohteliaisuuksineen, mutta olisi väärin sivuttaa se pelkästään ulkokulttaisena sanahelinänä. Useissa muissa yhteyksissä James on painottanut Roycen argumentin merkitystä (esim. James 1987f; 407 & 1987d; 842-843).

---

¹ Referenssiteorioilla tarkoitan tässä sellaisia filosofisia teorioita, jotka yrittävät antaa selityksen sille, miten ylipäänsä on mahdollista idean tai ajatuksen tai proposition viitata kohteeseensa eli objektiin. Roycen ja Jamesin positiot ovat molemmat haaste perinteiselle ns. puhtaalle referentiaaliselle intentionalismille, jonka mukaan referointi on redusoimaton, mielen sisäinen kohdentamisakti, joka automaattisesti osuu kohteeseensa. Kanta on ongelmallinen, koska se ei tarpeeksi huomioi agentin intentioiden ulkopuolisia asiointiloja esim. silloin kun referenssi epäonnistuu sen kohdistuessa olemattomaan olioön, jonka kuitenkin uskotaan olevan olemassa. Referenssiteoriaan liittyvät kysymykset ovat kokeneet uuden suosion erityisesti Saul Kripken ja Keith Donellanin kehiteltyä ”uutta” referenssin teoriaa. Monet Kripke-Donellan position uutuudet ovat kuitenkin löydettävissä Jamesin teksteistä. Näitä ovat mm. se, että referenssi riippuu referoijan ja referentin välisestä kausaalisesta, tai selittävästä ketjusta, joka kostuu empiirisistä välittävistä kokemuksista. Tämä vastaa Jamesin ambulatorista relaatioita referoijan ja referentin välillä. Lisäksi James kuten Kripke ja Donellan painottaa merkityksiä konteksteissaan vastoin abstrakteja, pysyviä merkityksiä eli referenssiaktiin liittyä olennaisesti vallitsevat olosuhteet. Se missä Jamesin teoria oli selvimmin oman aikansa vanki ja eroaa nykyteoreetikoiden vastaavista, löytyy siitä tosiseikasta, että hän ei käyttänyt teoriaansa modaaliongelmien analyysiin. (Burch 1979; 283-294)

Toisaalta on oikeutettua hieman kyseenalaistaa Jamesin arvostuksenjakoperusteita, koska hän tunnetusti oli mies, joka jakoi kiitosta ja kehuja niitä ansaitsemattomillekin (Thayer 1981; 135). Richard Galen mukaan Roycen argumentti on saanut liioitellun painoarvon Jamesin suussa, koska jo vuonna 1884 James artikkelissaan *The Function of Cognition* on esittänyt oman referenssiteoriansa eli vuotta aiemmin kuin Royce. Vaikka Jamesin referenssiteoria ei vielä tuolloin ollut lopullisessa muodossaan, niin ratkaisu Roycen argumenttiin siis oli jo olemassa. (Gale 1999; 166-167) Gale on Roycen teoksen ja Jamesin artikkelin ilmestymisvuosia vertaamalla päätenyt kantaansa, jonka pohjalta olisi väärin liiaksi korostaa Roycen asemaa Jamesin ajattelun lähtökohtana. Galen näkökanta on kuitenkin kyseenalaistettavissa.

Ensinnäkin Jamesin essee julkaistiin vasta vuonna 1885 eli samana vuonna kuin Roycen kirja, joten Galen ajoituksessa on historiallista epätarkkuutta.¹ Lisäksi on hyvin todennäköistä, että Roycen argumentti on ollut olemassa huomattavasti aikaisemmin kuin vasta hänen kirjansa ilmestyttyä. Royce oli tuntenut Jamesin vuodesta 1877 lähtien, ja vuonna 1883 he työskentelivät kolleegoina Harvardin filosofian laitoksella käyden pitkiä keskusteluja, joista osa päättyi Roycen kirjaan (Perry 1996; 161-163 & Simon 1999; 203). On siis äärimmäisen vaikea ajoittaa miesten ajattelun ensisijaisuutta saati vaikutusta suuntaan taikka toiseen. Parempi strategia onkin luottaa Jamesin omiin sanoihin ja niiden pohjalta olettaa Roycen argumentin oleellisuus Jamesin referenssiteorian muodostumisen lähtökohtana. Filosofian historiallisen kädenväännön jälkeen on tarkoituksenmukaista luoda silmäys Roycen argumenttiin ja Jamesin ratkaisuun, jotta voisimme ymmärtää millaisen ongelman ratkaisuna Jamesin referenssiteoria syntyi, koska se myöhemmin tuli vaikuttamaan myös kypsyttyneen pragmatismen ytimessä.

Roycen argumentti perustuu erehtymisen ja virheiden (error) epäamättömään faktaan. Jos uskomme siihen proposition, että virheitä on, niin niitä on olimmepa oikeassa tai väärässä. Ollessaan väärässä jonkin referentin suhteen ihmisen ideat eivät vastaa niiden kohteita. Ihmisen mieli ei yksinään voi olla objektiensa määrittäjä, koska jos näin olisi, niin tällöin mielen sisältö ei voisi olla sopimatta yhteen objektin kanssa. (Sprigge 1997; 133) Skeptisismi ei ratkaisuna tyydytä Roycea, vaikka se ikuisessa epäilyssään myöntää erheen mahdollisuuden, niin se lopulta joutuu sisäiseen ristiriitaan itsensä kanssa heti, jos sitä

---

¹ James kyllä esitti esseensä jo 1884, mutta julkaisi sen vasta seuraavana vuonna, eli toisin kuin Gale on väittänyt (ks. James 1987d; 833 alaviite).

yritetään formuloida jonkinlaiseksi doktriiniksi. Ainoastaan absoluuttinen näkökulma mahdollistaa totuuden ja erheen välisen erottelun relevantilla tavalla kaikessa ehdottomuudessaan. (Conant 1997; 187-188) Samaisen absoluuttisen mielen kautta voidaan kehittää selitys sille, miten ihminen voi ideoillaan virheellisesti viitata objekteihin.

On perusteltua ajatella, että jos idea ja objekti olisivat osia laajemmassa tajunnassa, niin tämä tajunta olisi selvillä niiden todellisesta suhteesta samoin kuin itse olen selvillä todellisten aistimuksieni kvaliteeteista ja niille leikkimielisesti kuvittelemistani yhteen sopimattomista kvaliteeteista, sekä näiden suhteesta. Virheellisen viittaussuhteen alun perin mystinen ongelma ratkeaa, kun oletetaan laajempi tajunta, joka sisältää sekä ideamme että niiden referenssin kohteena olevat objektit, ja pitää huolen ideoiden suuntaamisesta kohteisiinsa. Tällöin olisi ymmärrettävissä, että oma vajavainen tajuntamme laajemman tajunnan osana voi omata virheellisen idean, koska se sisällöltään on vähäisempi siten, että vaikka ideat kuuluvat sen piiriin, niin ideoiden suuntaaminen kohteisiinsa ei kuulu. Laajemman tajunnan on oltava absoluutti, koska voimme omata virheellisen idean kosmoksesta kokonaisuutena, mikä osoittaa, että ihmisen tajunnan on oltava osa ääretöntä tajuntaa, joka sisältää koko kosmoksen. Lopulta absoluuttin harjoittama erheen peli on analoginen ilmiö moraalifilosofien päitä vaivanneen pahan ongelman kanssa; molemmat ovat osa suurinta hyvää eli osa maailman historiassa tapahtuvaa pahan ja erheen vähenemistä. (Sprigge 1997; 133-135) Roycen idealistinen argumentti kaikkine Hegeliltä ja Descartesilta saatuine vaikutteineen jo sinänsä olisi varsin mielenkiintoinen analyysikohde vahvuuksineen ja heikkouksineen, mutta tämä tehtävä rajautuu työn ulkopuolelle. Tarkoituksenmukaista on sen sijaan kiinnittää huomio siihen, miksi James näki argumentin vaikuttavana ja toisaalta siihen, mikä argumentissa häntä kiusasi.

Roycen vahvuus oli ennen kaikkea siinä, että hän torjui perinteisen referenssiteorian, jota useat realistit, tai Jamesin termein intellektualistit, pitivät totena eli, että viittausaktissa mentaalinen kuva nyt vain sattuu yhteen sopimaan transkendentin objektinsa kanssa. Perinteinen referenssiteoria ei Roycen mukaan pysty selittämään sitä, miten äärellinen mieli voi ideallaan tähdätä ja osua referenssinsä kohteena olevaan objektiin. Näin koko referenssisuhde idean ja objektin välillä jää selittämättömäksi mysteeriksi. (Gale 1999; 167) Jamesia näyttää siis tyydyttäneen Roycen perinteisen referenssiteorian kritiikki, mutta hän selvästi läpi teostensa vierastaa absoluuttista idealismia. Lieneekö kyseessä ollut aiempi tiedemieskoulutus, mutta joka tapauksessa James heiluttelee Occamin partaveistä Roycen

absoluutin suhteen, ja pyrkii naturalistista strategiaa noudattaen vastaamaan siihen, kuinka ihmisen idea voi viitata kohteeseensa. Galen (1999; 168) mukaan James hyväksyy Roycen esiintuoman ajatuksen siitä, että mielellä on kyky ideoillaan viitata muihin ideoihin. Jamesin ratkaiseva ero Royceen on siinä, että hänen mukaansa Roycen vaatimus referenssirelaation osien läsnäolosta yhdessä ajatusaktissa on perusteeton. Yksittäisen tajunnan sisällä aiempi idea voi viitata myöhempään ns. ambulatorisen relaation avulla siten, että aiempi idea johtaa/ohjaa ajattelijan välittävien kokemusten läpi toisen idean äärelle. Seuraava lainaus Jamesin *The Function of Cognition* artikkelista tiivistää hänen positionsa ytimen:

A percept knows whatever reality it directly or indirectly operates on and resembles; a conceptual feeling, or thought knows a reality, whenever it actually or potentially terminates in a percept that operates on, or resembles that reality, or is otherwise connected with it or with its context. The latter percept may be either sensation or sensorial idea; and when I say the thought must terminate in such a percept I mean that it must ultimately be capable of leading up thereto, - by the way of practical experience, if the terminal feeling be a sensation; by the way of logical or habitual suggestion, if it be only an image in the mind. (James 1987d; 847-848.)

On lähes mahdotonta käsittää, mitä James tarkoittaa ambulatorisella relaatiolla ja siihen liittyvällä leading-periaatteella, jotka siis yhdistävät eriaikaiset ideat toisiinsa, jollei tunne hänen radikaalin empirisminsä pääkohtia. Radikaalin empirismin peruspostulaatti on se, että asiat on pystyttävä määrittelemään kokemuksesta johdetuilla käsitteillä. Radikaalin empirismin olettama fakta taas on se, että asioiden väliset disjunktiiviset ja konjunktiiviset relaatiot¹ ovat empiirisesti samalla tavalla havaittavissa kuin oliot itsessään. Lopulta radikaalin empirismin yleisen johtopäätöksen mukaan kokemuksen osat liittyvät toisiinsa suhteilla, jotka itse ovat kokemuksen osia.² Suoraan ymmärretty todellisuus ei tarvitse

---

¹ Disjunktiivisten ja konjunktiivisten relaatioiden ongelma oli Jamesin aikalaisfilosofian yksi polttavimmista kiistakysymyksistä. Englantilainen empirismi Locke-Hume akselilla tunnisti vain disjunktiiviset relaatiot, jolloin tuloksena oli hyvin atomistinen maailmankuva, jolle idealistifilosofit, kuten Bradley ja Royce heittivät seuraavan haasteen: jos entiteetit ovat erillisiä toisistaan ja relaatioista, jotka niitä toisiinsa liittävät, niin tällöin relaation on oltava jokin kolmas asia niiden välissä ja tämä taas vaatii lisää relaatioita liittämään alkuperäisen relaation entiteetteihin ad infinitum. Jos entiteetit taas eivät ole toisistaan erillisiä, tai erillisiä niitä toisiinsa liittävästä relaatiosta, niin tästä seuraa, että on olemassa vain yksi kokonaisuus ja yksi todellisuus, monistinen absoluutti. (Sprigge 1993; 191-196) Jamesin ratkaisu sisälsi idean, että on olemassa sekä konjunktiivisia että disjunktiivisia relaatioita, koska molempia on empiirisesti havaittavissa. Esimerkki konjunktiivisesta relaatiosta on saman subjektin perättäiset tuntemukset (James 1996; 107-111). Tältä pohjalta voi todeta, että myös Jamesin kuvaama ambulatorinen relaatio kuuluu selkeästi konjunktiivisten relaatioiden luokkaan kuitenkin sillä poikkeuksella, että se on disjunktiivinen siinä mielessä, etten voi kokemuksellisesti tavoittaa toisen subjektin tajunnanvirtaa (James 1992a; 1093).

² Tätä hurjaa teesiä valottavat Madden & Madden 1978.

ulkopuolista trans-empiiristä yhdistävää tekijää vaan omaa itsessään jatkuvaisen rakenteen. (James 1987d; 826) Jamesille yksittäisen tajunnan sisällä siirtymä kahden eriaikaisen kokemuksen välillä on jatkuva prosessi eli toisin sanoen konjunkttiivinen relaatio, joka siis itsessään on havaittavissa (James 1996; 47-49). Edellä esitettyjen aineksien pohjalta Jamesin referenssiteorian pitäisi alkaa hahmottua.

Yksittäinen tajunta voi ideallaan tai ajatuksellaan viitata objektiin siten, että tuo objekti on saman tajunnan myöhemmin kohtaama aistimus, tai sensorinen idea. Referenssirelaation osat idea ja objekti (sensorinen idea) ovat suhteessa toisiinsa niiden väliin jäävän kokemussarjan kautta, jonka havaitsemme kulkiessamme kohti objektia. Voidaan tietysti kysyä välittömästi, että eikö ihmisten viittaamiseen liittyvät kokemussarjat eroa merkittävästi jo heidän spatiaalisen sijoittumisen eroavaisuuden takia eli missä mielessä ollaan alttiina subjektivismille? Kyse ei ole ainakaan täydestä subjektivismista, koska eri ihmisten viittaaminen kohdistuu ostensiivisesti samaan avaruudelliseen pisteeseen eli esim. kahden eri ihmisen ajatus Harvardin Memorial Hallista päättyy samaan pisteeseen, vaikka havaintojen sisällöt eroaisivatkin toisistaan (James 1996; 84-84). Eräät tutkijat pitävät omituisena, että esittäessään naturalisoidun referenssiteoriansa vastauksena Roycellle James ei käsittele sitä, miten idea virheellisesti viittaa objektiin vaan pikemminkin sitä miten toden ajatuksen on mahdollista viitata objektiin (Sprigge 1997; 136). Timothy Sprigge on saanut vainun samasta oleellisesta seikasta, jonka vain harvat James-tutkijat ovat huomanneet ja hekin uskomus- ja totuusteorioiden käsittelyn yhteydessä, mutta tähän teemaan palaamme myöhemmin.

3. Jamesin merkitysteoria ja pragmatismi metodina

On hyvin vaikea tehtävä antaa kokonaisvaltaista ja samalla ymmärrettävää selitystä siitä, mitkä ovat referenssiteorian, merkitysteorian ja totuusteorian suhteet etenkin, kun teorioiden sisäisetkin kysymykset ovat edelleen filosofisen kiistelyn kohteina. Lisäksi ongelmana on se, että tuskin kukaan filosofi on tähän koitokseen vakavasti ryhtynyt, vaikka hyvin monet ovat kontribuutioitaan johonkin em. osa-alueeseen antaneet. Hyvänä esimerkkinä toimii Gottlob Frege, jonka ansiot merkitysteorian kehittäjänä ovat kiistattomat, mutta joka referenssiteorialle keskeisen viittauksen ongelman on jopa harkitusti sivuuttanut omissa töissään (Crane 1995; 541). Myös pragmatisminkin kantaisä Charles Sanders Peirce on tunnettu yksityiskohtaisesta merkitysteoriastaan, mutta toisin on Jamesin laita. Luonnehtiessaan Peircen ja Jamesin erilaista lähestymistapaa merkitysteoriaan H. S. Thayer on osuvasti todennut seuraavaa: ”Peirce undertook to explicate the idea of meaning; James was concerned to explicate the meanings of ideas.”(Thayer 1981; 146) Jos siis haluaa merkitysteorian Jamesilta löytää, se vaatii hänen esittämien erillisten filosofisten väitteiden merkityksen yksityiskohtaista analyysia sekä näiden pohjalta suoritettua rankkaa tulkintaa ja päättelyä (Suckiel 1982; 31). Osin näiden ongelmien tähden pidän järkevänä tarkastella Jamesin merkitysteoriaa pääasiassa siitä tehtyjen valmiiden tulkintojen pohjalta. Valintaani Jamesin oman tekstin pintapuoliseen käsittelyyn puoltaa lisäksi se, että tarkoitukseni on vain jatkoa silmällä pitäen osoittaa, että Jamesin merkitysteoria on rakenteellisesti analoginen hänen totuusteoriansa kanssa, koska tämän seikan huomioiminen on myöhemmin argumentatiivisesti oleellista. Myöskään yhtä pedanttiseen tulkintojen seulomiseen kuin totuusteorian tulkintojen suhteen suoritan ei ole aihetta, koska hieman yllättäen Jamesin merkitysteorian tulkinnasta vallitsee tutkijoiden kesken kohtuullinen konsensus, johon itsekkin osaltani täysin yhdyn.

Arthur O. Lovejoy oli ensimmäisiä tutkijoita, jotka ovat yrittäneet tulkita Jamesin merkitysteoriaa. Kuuluisan esseen *The Thirteen Pragmatisms* lähtökohtana on Jamesin pragmaattinen metodi, jonka ensisijainen tarkoitus oli toimia metafyyssisten kiistojen ratkaisijana, mutta jota voitiin myös yleisesti käyttää asioiden merkityksellisyyden ja merkityksen selvittäjänä. James on Peirceltä vaikutteita saanutta metodiansa ja merkitysteoriaansa kuvannut eri yhteyksissä mm. seuraavasti:

The pragmatic method in such cases is to try to interpret each notion by tracing its respective practical consequences. What difference would it practically make to any one if this notion rather than that notion were true? If no practical difference whatever can be traced, then the alternatives mean practically the same thing, and dispute is idle. Whenever a dispute is serious, we ought to be able to show some practical difference that must follow from one side or the other's being right. (James 1987b; 506)

To attain perfect clearness in our thoughts of an object, then, we need only consider what conceivable effects of practical kind the object may involve - what sensations we are to expect from it, and what reactions we must prepare. Our conception of these effects, whether immediate or remote, is then for us the whole conception of the object, so far as that conception has positive significance at all. (emt.; 506-507)

The pragmatic rule is that the meaning of a concept may always be found, if not in some sensible particular which it directly designates, then in some particular difference in the course of human experience which its being true will make. (James 1987c; 1013)

Ongelmia Jamesin tekstissä aiheuttaa se, että hän ajoittain tulkitsee ”effects of practical kind” tarkoittaen joko (a) tulevia kokemuksia joita propositio ennustaa tapahtuvaksi, riippumatta siitä uskotaanko kyseinen propositio todeksi, tai ei; tai (b) tulevia kokemuksia jotka tapahtuvat sillä ehdolla, että propositio uskotaan todeksi (Lovejoy 1963; 6). Tässä yhteydessä on syytä huomata, että Jamesin kokemuksen käsite on hyvin laaja siinä mielessä, että myös introspektiiviset, erilaisiin sisäisiin olotiloihin liittyvät kokemukset saattavat olla merkityksen kannalta relevantteja kokemuksia. Kun edellisen pitää mielessään on helppo ymmärtää, miksi Lovejoyn esittämät vaihtoehdot tulkinnot ovat keskenään ristiriidassa. Parhaiten tämä käy ilmi Robert G. Meyersin keksimästä esimerkistä:

Suppose that believing that gremlins exist gives A a feeling of comfort and ease. Then, even though ‘Gremlins exist’ has no verifiable consequences, A’s belief that Gremlins exist would still be meaningful for A’s belief has consequences. Hence, according to sense (a) of James’s doctrine of meaningfulness, ‘Gremlins exist’ is meaningless, while, according to sense (b), ‘Gremlins exist’ is meaningful. Thus it seems that, on James’s account, ‘Gremlins exist’ is both meaningful and meaningless at the same time. (Meyers 1971; 370-371)

Lovejoyn mielestä ensimmäinen kriteeri on yksinkertaisesti liian rajoittava, koska se rajaisi merkityksellisten arvostelmien joukkoa liiaksi jättämällä ulkopuolelle monia inhimillisesti merkittäviä metafysisiä ja moraalisia filosofisia kysymyksiä. Toinen kriteeri taas on liian löysä, koska se olisi liian salliva hyväksyen merkitykselliseksi kaiken mitä ihmiset ovat vain tarpeeksi halunneet uskoa todeksi. (Lovejoy 1963; 7) Jos Lovejoyn tulkinta olisi oikeassa voisi Jamesin teoriaa pitää epäonnistuneena tekeleenä. On kuitenkin perusteita epäillä Lovejoyn tulkinnan paikkansapitävyyttä. Seuraavassa tarkastelen erästä Jamesin pragmatistisen metodin tunnettua sovellusta, jonka tarkoituksena on osoittaa Lovejoyn tulkinnan ongelmallisuus.

Jamesin (1992a; 1082-1088) mukaan sovellettaessa pragmatismia ikivanhaan materialismin ja teismin väliseen kiistaan emme saa vastausta, jos tutkimme niiden suhdetta menneisyyden valossa, koska molemmat teoriat kykenevät antamaan genealogisesti adekvaatin selityksen menneestä nykyisyyteen. Siinä mielessä ne ovat empiirisesti identtisiä eli mahdottomia erottaa toisistaan. Niinpä tällaisessa tilanteessa viisaita ovat ne, jotka jättävät kiistelyn ongelmasta kokonaan sivuun turhana puuhana. Kuitenkin tilanne muuttuu, jos tarkasteluun otetaan mukaan tulevaisuuden horisontti. Tällöin seuraukset näyttävät ilmeisen erilaisina, kun ongelma hahmotetaan tulevaisuuden lupauksien kannalta. Materialistis-mekanistis-evolutionaristisen tieteen universumi päättyy ihmisen kannalta synkkään tragediaan, kun taas jumaluusentiteettiin perustuvaan käsitykseen liittyy ainakin mahdollinen lupaus jostakin tulevasta. Juuri tässä erossa on materialismin ja teismin merkitysten ero. Toisin sanoen materialismin ja teismin merkitysero ei ilmene empiiristen seurausten eroissa, vaan erilaisten metafysisten seurausten eroissa.

Näyttää siis siltä, että Jamesin merkityksellisyyden kriteerissä (a) seuraukset voivat olla joko empiirisiä tai metafysisiä, jolloin Lovejoyn positivismisyytöksiin viittaava kritiikki on epäoikeutettua. Mitä kriteeriin (b) tulee niin James ei ole mieltä, että merkityksellisyyteen riittää pelkkä uskomus itsessään vaan mukana on aina joitain ennustettavia empiirisiä, tai metafysisiä seurauksia. Esimerkiksi absoluuttin uskomisen yhteydessä James pitää uskomiseen liittyviä seurauksia ensisijaisina, mutta empiirinen ennuste samassa yhteydessä on, että asiointilat pysyvät hyvinä. Tältä pohjalta voidaankin väittää, että Jamesilla ei ole kahta erillistä kriteeriä merkitykselle. Vaikka proposition ennustamat tulevat kokemukset ja proposition uskomisen seuraukset ovat loogisesti eri asioita, niin ne toimivat osina Jamesin merkityksen periaatteessa. (Suckiel 1982; 34-37)

Tutkimustensa pohjalta Suckiel on päätenyt esittämään Jamesin merkityksellisuuden kriteeriksi seuraavaa: "A proposition believed is meaningful if and only if it has predictive import (however vague) and *thus* is such that concrete consequences follow from believing it." (Suckiel 1982; 37) Voidaan sanoa, että propositio on pragmatistisesti merkityksellinen silloin, kun siihen uskomisen on funktionaalista siten, että agentti kohtaa tulevaisuuden toisin valmistautuneena kuin silloin, kun hän ei usko propositioon. Proposition merkitys määrittyy kokonaisuudessa niistä seurauksista, jotka siitä seuraavat yhdistyneenä niihin asenteisiin, tunteisiin ja toimintaan, jotka taas seuraavat agentin ennakoissa noita seurauksia. (emt.; 37-38) Jamesin merkitysteoria ei tällä tavoin tulkittuna sisällä sellaista sisäistä kaksijakoisuutta, jota Lovejoy oletti sen sisältävän. Tarinaa Jamesin merkitysteoriasta ei vielä kokonaisuudessaan ole kuitenkaan kerrottu vaan loppuhuipennus odottaa. Jamesin oman pragmatistisen merkitysteorian sisällä ei ole kaksijakoisuutta, mutta pragmatistinen merkitys ei ole ainoa merkitys, joka asioilla on.

Merkitysteoriat pyrkivät määrittelemään kriteeriä ideoiden, uskomusten tai propositioiden kognitiiviselle merkitykselle tai merkityksellisyydelle. On tulkinnanvaraista oliko Jamesin merkitysteorian tarkoitus sama kuin aiempien merkitysteorioiden eli kognitiivisen merkityksen paljastaminen, vai yrittääkö hänen teoriansa ennemminkin määritellä uskomusten ja ideoiden arvoa riippumatta niiden kognitiivisesta sisällöstä. Tekstuaalista evidenssiä löytyy molempien tulkintojen tueksi. Jos molemmat tulkinnat ottaa huomioon, näyttääkin siltä, että Jamesilla on erillinen kognitiivisen merkityksen idea, joka pitää sisällään asioiden abstraktin merkityksen, joka niillä on seurauksista riippumatta. Kognitiivinen merkitys ei kuitenkaan ole se merkitys, joka ihmisten toiminnassa ilmenee, koska ihmisten toiminnassa merkitykset ylittävät abstraktit määritelmät. Ihmisten toiminnassa oleellisimpia ovat ideoiden pragmatistiset merkitykset, jotka ovat kontekstualistisia, vaihtelevat empiiriset olosuhteet huomioon ottavia, elävässä elämässä ilmeneviä merkityksiä, jotka agentit asioille mieltävät kaikkine erilaisine seurauksineen. Jamesin mielenkiinnon kohteena on ymmärtää ideoiden merkitykset eri käytännöissä, ja tämä edellyttää pragmatistista merkitysteoriaa. (Suckiel 1982; 38-44)

Missä mielessä voidaan puhua abstrakteista merkityksistä, joilla ei ole mitään konkreettisia seurauksia? Kognitiivista merkitystä olisi ilmeisesti aiemmin sivutulla materialismi vs. spiritualismi -väittelyllä, jos sitä käytäisiin ottamatta huomioon tulevaisuuden kontekstia.

Tällöin materialismista ja spiritualismista puhuttaisiin vain abstraktisti ilman mitään käytännöllistä hyötyä. Jamesin on ilmeisen vaikea käsittää abstraktien, puhtaasti asioiden loogisiin relaatioihin liittyvien kysymyksenasettelujen luonnetta, jos niillä ei ole käytännöllisiä seurauksia. Se abstrakti tosiasia, että materialismi joko vallitsee tai ei vallitse, on kognitiivisesti merkityksellinen ja tosi seikka, mutta olennaista on, että empiiristen käytäntöjen kannalta kysymyksen voi ratkaista ainoastaan pragmatistisin perustein. Tämä kognitiivisen ja pragmatistisen ulottuvuuden välinen kahtiajako, joka ilmenee jo hänen merkitysteoriassaan, on myös koko pragmatistisen totuusteorian perustavin piirre.

Pragmatistisen ja kognitiivisen merkityksen erottelu Jamesin merkitysteorian yhteydessä perustuu voimakkaalle tulkinnalle. Jamesia voisi myös tulkita siten, että hänen merkitysteoriansa antaa ideoille niiden kognitiivisen merkityksen. Tällöin se olisi revisionistinen merkitysteoria siinä mielessä, että sen voisi sanoa olleen ensimmäisiä kontekstualistisia merkitysteorioita länsimaisen filosofian historiassa ennakoiden esim. Wittgensteinin kielipelien tematiikkaa. Tällainen tulkinta kuitenkin sivuuttaisi osan Jamesin omista lausumista eikä tekisi oikeutta hänen tekstiensä moniulotteisuudelle. Tästä syystä Suckielin tulkintaa on syytä pitää tyydyttävämpänä. On tärkeää huomata, että kannattamassani tulkinnassa Jamesin merkitysteoriaa ei voi pitää revisionistisena, koska se ei väitä esittävänsä teoriaa asioiden kognitiivisesta merkityksestä vaan korostaa pragmatistisen merkityksen ensisijaisuutta ihmisten toiminnassa. Suckielin tulkinnalle löytyy laaja kannatuspohja James-tutkijoiden piirissä. Richard Gale on operationaalisen ja sisällöllisen merkityksen erottelussaan Jamesilla löytänyt kahtiajaon, joka vastaa pääosin Suckielin erottelua. Lisäksi Gale luettelee listan muita tutkijoita, jotka vastaavan kahtiajaon ovat paikantaneet ja omilla käsitteillään eksplikoineet; näitä tutkijoita ovat mm. Giuffrida, Madden ja Thayer. (Gale 1997; 890-891) Erytystä painoarvoa tulkinta saa siitä seikasta, että konsensus vallitsee sellaisten tutkijoiden välillä, kuten Gale ja Thayer¹, jotka totuusteorian tulkinnassa eroavat täysin toisistaan. Gale on Jamesin pyrkimyksistä merkitysteorian suhteen lausunut seuraavaa:

---

¹ Thayer oli uransa alkuvaiheessa varsin skeptinen mahdollisen Jamesin merkitysteorian muotoilun suhteen. Hänen mukaansa Jamesin merkityksen käsite oli epäteoreettinen ja arkikielen normaalin käytön mukainen ja tästä syystä oli turha etsiä merkitysteoriaa, koska sitä ei ollut. (Thayer 1981; 146) Myöhemmin hän osittain muutti käsitystään hyväksytyään Giuffridan ja Maddenin argumentoiman erottelun kognitiivisen ja pragmatistisen merkityksen välillä (Thayer 1977; 3) Edellä mainitun erottelun hyväksymisestä ei tietenkään seuraa, että Thayerin tarvitsisi hyväksyä Jamesin merkitysteorian olemassaoloa, mutta implisiittisesti erottelun hyväksyminen antaa viitettä arkikäsitystä raffinoituneemman merkityksen käsitteen olemassaolosta, jonka viitteen voi tietysti tulkita tässä läpikäydyn merkitysteorian konstruoinnin tueksi, kuten Gale on tehnyt.

...James did not have a *pragmatic theory of meaning* but a *theory of pragmatic meaning*, because he recognized cognitive and pragmatic (or operational) meaning as different species of meaning and restricted himself to giving an account of only the latter. (Gale 1997; 867)

Miksi James tunnisti em. erottelun, mutta rajoittui ainoastaan pragmatistisen merkityksen analyysiin? Syitä voi olla lukemattomia ja vastausyritykset tietysti puhdasta spekulatiota. James saattoi ajatella, että kognitiivinen merkitys oli intellektualistien territoriolla sijaitseva ongelma, jonka käsittely olisi saattanut johtaa hänet liian idealistisiin myönnytyksiin. Toinen vastaus voisi olla se, että pragmatistinen merkitysteoria on ikään kuin johdonmukainen jatko referenssiteorialle ja hän päätti katsoa kuinka pitkälle valittu tie kantaa. Tämä valinta ajoi hänet korostamaan empiirisiä seurauksia ja pragmatistista merkitystä, sillä nämä jo referenssiteorian toimivuudelle olennaiset osat ovat läsnä myös teoriassa totuudesta. Periaatteessa kysymykseen on ilman tarkempaa tutkimusta hyvin vaikea antaa tyydyttävää vastausta ja sen tähden tämä tutkimusongelma saa jäädä tulevien James-tutkijoiden päänvaivaksi.

4. Jamesin pragmatistisen totuusteorian elementit

4.1 Mielen selektiivisyys subjektivismiin lähtökohtana

Ennen varsinaisen totuusteorian käsittelyä on vielä välttämätöntä tutkia yhtä sen muotoutumista motivoivaa lähtökohtaa, jota ilman Jamesin pragmatismia ymmärtäminen on mahdotonta. Kyseessä on hänen teoriasa mielestä. Eräät psykologisen orientaation omaavat James-tutkijat pitävät pragmatismia jopa mieliteorian loogisena laajenuksena (Osowski 1986; 129). Tunnetun *Stream of Thought*-teorian läpikäyminen kokonaisuudessaan ei ole tarpeellista, mutta eräs siihen liittyvä teema on oleellinen ja helposti käsitettävissä myös irrotettuna kontekstistaan. Seuraavassa tutkitaan mielen teleologisuuden ja selektiivisyyden tematiikkaa.

Jamesin prototyyppinen muotoilu mielen funktiosta ihmisorganismien toiminnassa ilmestyi hänen varhaisuutuutensa edustavassa artikkelissa *Remarks on Spencer's Definition of Mind as Correspondence*, joka näki päivänvalon vuonna 1878. Tässä kriittisessä artikkelissa Jamesin oma näkemys esiintyy vastineena Herbert Spencerin positiolle. Spencerin mukaan mieli passiivisesti kuvastaa ulkoista todellisuutta, sopeutuu siihen ja kuten muutkin elimet sen ainoana pyrkimyksenä on edesauttaa ihmisorganismien selviytymistä elontaistossa. Näkemys on hyvin ongelmallinen useassa suhteessa. Ensinnäkin se kiinnittää huomiota ainoastaan kognitiiviseen toimintaan ja sivuuttaa mm. tunteet ja esteettiset impulssit, joilla myös on tärkeä rooli uskomusten muotoutumisessa. Toiseksi näkemys on ongelmallinen, koska sen pohjalta on mahdotonta ymmärtää monia mielen toimintaan liittyviä asioita, esimerkkinä vaikkapa taideteosten luominen. Pelkkä selviytyminen ei selitä kulttuurin huippusaavutuksia Beethoveneineen, koska Spencerin näkemyksen puitteissa ne olisivat voimavarojen haaskausta. Kritiikkinsä myötä James päätyy kantaan, jonka mukaan mieli on luonteeltaan teleologinen eli sillä on monia erilaisia, subjektiivisista lähtökohdista syntyviä intressejä, joista selviytyminen on yksi muiden joukossa. Mieli on aktiivinen toimija, joka spontaanisti toimii ainakin yhtä paljon kuin katsoo. (James 1992b; 893-894, 901, 906-907) Artikkelinsa lopussa James kokoaa kantansa:

...the knower is not simply a mirror floating with no foot-hold anywhere, and passively reflecting an order that he comes upon and finds simply existing. The knower is an actor, and co-efficient of the truth on one side, whilst on the other he registers the truth which he helps to

create. Mental interests, hypotheses, postulates, so far as they are bases for human action - action which to a great extent transforms the world- help to *make* the truth which they declare. In other words, there belongs to mind, from its birth upward, a spontaneity, a vote. It is in the game, and not a mere looker-on; and its judgments of the *should-be*, its ideals, cannot be peeled off from the body of the *cogitandum* as if they were excrescences, or meant, at most, survival. We know so little about the ultimate nature of things, or of ourselves, that it would be sheer folly dogmatically to say that an ideal rational order may not be real. The only objective criterion of reality is coerciveness, in the long run, over thought. (James 1992b; 908)

Teleologisuus on siis kaikkeen inhimilliseen toimintaan oleellisesti kuuluva seikka ja ihmisten erilaiset intressit ovat ajatuksiimme, uskomuksiimme ja sitä kautta myös toimintaamme vaikuttavia tekijöitä. Varhaisissa esseissään James ei kuitenkaan tarkemmin eksplikoanut sitä mekanismeja, jolla intressit vaikuttavat käsityksiimme asioiden luonteesta. Tämä tehtävä sai odottaa 12 vuotta ennen kuin se vihdoinkin toteutui hänen magnum opuksessaan *The Principles of Psychology*ssa.

Mielen teleologisuus ja intressien vaikutus näkyy selvimmin mielen selektiivisyysominaisuudessa. Mieli valikoi aistiärsyksiä ja osia aistiärsyksistä useissa eri vaiheissa. Jo aistit itsensä kautta rajoittavat ärsykkeet niihin ryhmiin, jotka kullekin aistimelle ovat ominaisia. Näistä mieleemme ulottuville tulevista aistimuksista huomio kohdistuu intressiemme kannalta olennaisiin aistimuksiin toisten tukahdutettujen kustannuksella. Tietynlaisia, intressiemme kautta valikoituneita aistimusryppäitä kutsumme asioiksi tai olioiksi. Näiden aistimusryppäiden osalta on tapahtunut lisävalikointia, jossa tietyt kvaliteetit ovat nousseet asioiden tai ilmiöiden essentialistisiksi ominaisuuksiksi muiden jäädessä toissijaisiksi, jopa satunnaisiksi ominaisuuksiksi. Edellä kuvattu valikointi koskee mielessä tapahtuvaa objektien empiiristä muotoutumista, mutta sama prosessi vaikuttaa myös objektien rationaalisen käsittelyn ja yhdistelyn piirissä. (James 1983; 272-277) Ihmisillä subjekteina on merkittävä osa heidän suuntautuessaan intressiensä kautta todellisuuteen erityisesti siinä, miten he asioiden ja olioiden luonteen käsittävät.

Selektiivisyysominaisuus selittää siis sen miksi mieli ei passiivisesti kohtaa todellisuutta ja vain representoi sitä, vaan aktiivisesti ottaa osaa todellisuuden konstituointiin. Varovaisesti ja anakronismin vaaran tiedostaen Jamesia voisi kaikesta huolimatta luonnehtia jonkinlaiseksi konstruktivistiksi. Selektiivisyys implikoi kiistattomasti subjektivismia ainakin, mitä tulee

Jamesin pragmatismien mielenteoreettiseen lähtökohtaan. Onhan selvää, että subjektit saattavat esimerkiksi samoista kokemuksellisista referenteistä valita erilaiset ominaisuudet essentialistisiksi. Tosin James on huomionnut senkin tosiseikan, että ihmiset pitkälti kiinnittävät huomiota samoihin asioihin, painottavat ja suosivat samoja asioita eli sanalla sanoen omaavat samoja intressejä (James 1983; 277). Tämä huomio ei kuitenkaan kumoa Jamesin teoreettista lähtökohtaa, jonka mukaan subjektiiviset intressit ovat mukana käsityksiemme rakentumisessa.

Ensi näkemältä Jamesin pyrkimyksiä näyttäisi vaivaavan sisäinen ristiriita. *The Principles of Psychology* teoksessa hänen tarkoituksena oli riisua psykologia metafysiikasta ja antaa neutraali deskriptio kokemuksen tosiasioista. Hänen omaksuessaan kuvauksensa lähtökohdaksi Darwin-vetoisen luonnonhistoriallisen metodologian, tuloksena on em. löytö, jonka mukaan kokemuksiimme vaikuttavat aina aktiivinen spontaanisuus ja intressit. Neutraali faktojen kuvaus on mahdottomuus, koska kuvaukset itsessään jo sisältävät tulkintaa. Samalla problematisoituu faktoihin vertaaminen analysoitaessa tulkintojen keskinäistä paremmuutta. Tämän takia pragmatistien mukaan tulkinnat eivät heijasta todellisuutta vaan ovat välineitä, joilla kokemusta järjestetään intressejämme tyydyttävällä tavalla. (Seigfried 1990; 589-590) Ongelma ei johdu pelkästään Jamesin psykologiassaan soveltamasta metodologiasta ja positivistisesta orientaatiosta, jonka suhteen hän ei edes *Principles* teoksessaan ollut johdonmukainen (Seigfried 1984; 585-591). Selektiivisyys ja sitä kautta myös subjektivismien tematiikka on mukana myöhemmissäkin teoksissa mukaan lukien totuusteorian kannalta olennaisimmat tekstit. Tästä näyttäisi aiheutuvan se ongelma, ettei James voi pitää kiinni yhtä aikaa selektiivisyyden ideastaan ja realistisesta ontologiastaan, joka puolestaan on sidoksissa puhtaan, neutraalin kuvauksen mahdollisuuteen (Seigfried 1992; 545-546). Seigfriedin esittämä problematisointi tiivistyy kysymykseen siitä luomme vai löydämmekö kokemamme objektit (emt.; 538)? Olemme ontologisten ja epistemologisten kysymysten harmaalla rajavyöhykkeellä, jolloin vastausten implikaatiot heijastuvat molemmille alueille.

Vastataksemme Seigfriedin esittämään ongelmaan, on selvitettävä ensin kysymys siitä, missä määrin valikointia voi pitää luovana toimintana. Mitä ylipäänsä tarkoitamme puhuessamme luovuudesta? Mielen valikointi ei ainakaan ole luovaa samalla tavalla kuin esimerkiksi tuotteliaan kaunokirjailijan luovuus hänen kynäillessään uusinta tuotostaan. Kaunokirjailija voi synnyttää mielikuvituksessaan täysin uusia, jopa loogisesti ristiriitaisia asioita. Näin ei

ole mielen selektiivisyyden laita, joka joutuu valikointia suorittamaan ulkoa tulevista aistimuksista. Jos siis luovuuden peruserkitys on jonkinlaisen uuden synnyttäminen, ei valikointi ole luovaa toimintaa siinä mielessä, missä termiä luovuus on totuttu käyttämään. J. E. Salomaa (1930; 41) onkin tämän Siegfriediltä huomaamatta jääneen eron käsitteiden välillä havainnut: ”Kun tajunnan toiminta on valitsevaa eikä luovaa, on siitä seurauksena, että se ottaa sisältönsä ympäristöstään eikä lisää mitään tähän sisältöön, lukuun ottamatta sitä, mikä sisältyy itse vaaliin.” Ihmiset eivät luo, eivätkä löydä kokemiaan objekteja vaan he valitsevat mihin olioihin ja mihin olioiden kvaliteetteihin huomio kohdistetaan. Erottelu on tärkeä siitä syystä, että näin torjutaan se väärinkäsityksen mahdollisuus, joka luomiskäsitteen käyttöön liittyy Jamesin yhteydessä eli, että ihmiset mielissään luovat omien intressiensä kannalta hyödylliset oliot. Kyseessä on totuusteorian eräs standardikritiikki, johon palaamme luvussa kuudennessa luvussa.

Siegfriedin ongelma liittyy yhteen realismi-idealismi keskustelulle ominaiseen kärjistyksen, jonka mukaan realistisen position omaavan filosofin kanta implikoi sitä, että objekteilla on olemassa neutraalikuvaus ja ne löydetään, eikä niitä luoda, kuten idealistis-konstruktivistinen positio olettaa. Esittelemäni ongelmanasettelu on latistava eikä ota huomioon keskustelun elegantteja piirteitä, mutta vastakkainasettelun se tuo riittävän selkeästi esille. Siegfriedin näkemysten ongelmallisuus on ennen kaikkea siinä, että hän olettaa Jamesin olevan metafyyssinen realisti¹, vaikka näin ei ole. Suorin sanoin Siegfried ei tällaista väitä, mutta oletus on helppo paikantaa hänen ongelmanasetteluunsa tutustuessaan. Siegfried puhuu realismista vain yleiskäsitteenä, mutta metafyyssistä luentaa implikoi hänen näkemyksensä neutraalin kuvauksen välttämättömyydestä. Syy miksi Siegfried kuvittelee Jamesin omaavan metafyyssisen realistin position on siinä, että hän tulkitsee Jamesin radikaalin empirismin kontekstissa agenttien suorittamien havaintojen, tai puhtaasti kokemuksen idean implikoivan naivia realismia. Tästä ei kuitenkaan ole kyse ja sen yritän seuraavassa osoittaa.

---

¹ Metafyyssinen realismi on Hilary Putnamin käyttämä termi, jolla kuvataan sellaista ontologista positiota, jonka mukaan todellisuus on valmiiksi jäsentynyt ajassa ja paikassa sijaitseviksi olioiksi, jotka vain odottavat nimeäjä. Todellisuus on ikään kuin jo rakenteellisesti valmis, jumalan näkökulmasta ajateltavissa oleva kokonaisuus. Oletus on metafyyssisen realismin ongelma, koska se olettaa tällaisen rakenteen olemassa olon meidän tietämiskyvystämme ja käsitteistämme riippumatta. (Määttänen 1999; 50-51) Metafyyssisen realismin mukaan todellisuuden valmiista rakenteesta johtuen siellä olevat asiantilat löydetään, ja ihmisten tehtäväksi jää vain havaittujen olioiden/asiointilojen nimeäminen. Käsitteellistäminen ei tällaisessa tilanteessa muokkaa havaintoa. Metafyyssisen realistin voi sanoa kieltävän havainnon teoriapitoisuuden idean, jota nykyisessä tieteenfilosofiassa laajalti kannatetaan. (Havainnon teoriapitoisuudesta ks. Riggs 1994; 16-21)

Seigfriedin tulkinta näyttäisi saavan tukea Jamesin aistitieto [knowledge-by-acquaintance] ja käsitetieto [knowledge-about] erottelusta (James 1987d; 881). Edellinen näyttää olevan sekä Jamesin merkitys- että totuusteorian kannalta oleellinen, verifikaatioon liittyvä tietämisen muoto eli suora aistihavainto. Leading-periaatteen ideahan oli, että se päättyy suoraan aistihavaintoon kausaalisen kokemusketjun kautta. Jos aistitieto tulkitaan havaintona, joka havaitsee todellisuutta sellaisenaan kuin se itsessään on, niin epäilemättä ajaudutaan ristiriitaan selektiivisyysmekaniikan suhteen. En kuitenkaan näe mitään syytä miksi koko asia pitää kriisiyttää. Jamesin näkemyksien mukaan on perusteltua olettaa, että selektiivisyysmekanismi vaikuttaa yleisesti ihmisen toiminnassa. Puhtaasta kokemuksesta James itse on todennut seuraavaa:

'Pure experience' is the name which I gave to the immediate flux of life which furnishes the material to our later reflection with its conceptual categories. Only new-born babes, or men in semi-coma from sleep, drugs, illnesses, or blows, may be assumed to have an experience pure in literal sense of a *that* which is not yet any definite *what*, tho' ready to be all sorts of whats; (James 1996; 93-94)

Puhdas kokemus ei siis ole mikään aktuaalinen tila, johon voisi päästä vaikkapa Husserlin fenomenologisilla reduktioilla. Se on pikemminkin teoreettinen käsite, joka kuvaa mahdollisten kokemusten totaliteettia, jollainen vaikuttaa kokemuksen ei-verbalisoidussa muodossa. Tältä pohjalta on helppo ymmärtää, miksi eräiden tutkijoiden mukaan Jamesille puhdas kokemus oli todellisuus (Bjork 1997; 221). Puhtaan kokemuksen, empiirisen aistitiedon ja selektiivisyyden suhteita voidaan yrittää tutkia kehittämäni yksinkertaisen esimerkin avulla.

Olettakaamme, että meillä on havaintotilanne, jossa agentin selektiivisyys kohdistuu punaiseen palloon siten, että agentti osaa käyttää kieltä, mutta ei omaa pallon käsitettä. Yksinkertaisuuden vuoksi oletetaan lisäksi, että pallolla ei ole kuin kaksi relevanttia ominaisuutta, johon selektiivisyys voi kohdistua so. väri eli punaisuus ja muoto eli pallomaisuus. Jamesin selektiivisyyden ideaa noudatellen ei ole mitään estettä sille, etteikö agentti voisi tässä tapauksessa valita pallon essentialistiseksi ominaisuudeksi punaisuutta pallomaisuuden sijasta. Puhuessamme ontologisella tasolla on niin, että punaisen pallon ollessa kyseessä, sen molemmat ominaisuudet ovat reaalisia. Tämän takia molemmat toteamukset: "Tuo pallo on punainen.", tai: "Tuo punainen on pallo.", ovat mahdollisia.

Esimerkin on tarkoitus osoittaa, että lähtökohtaisesti James ei hyväksy sitä, että olisi yksi neutraalikuvaus todellisuudesta, tai että meillä olisi aistitiedon kautta suoraa tietoa olioista sinänsä. Jamesia voisi tulkita siten, että aistitieto on suoraa tietoa olioiden sinänsä ominaisuuksista, mutta samalla se, mitä pidetään olioiden sinänsä essentialistisina ominaisuuksina, tai viime kädessä olioina sinänsä riippuu intresseistä ja on siksi avoin kysymys. Selvää on kuitenkin se, että selektiivisyys kohdistuu ontologisesti reaalisiin ominaisuuksiin. Jamesin selektiivisyyden suhde aistitietoon on vaikea kysymys ratkaistavaksi tyydyttävästi, mutta ontologian tasolla ongelmiin voi antaa tyydyttävimmän vastauksen.¹

James on eksplisiittisesti todennut olevansa epistemologinen realisti (James 1987d; 925). Realismin käsitehistoriallisista muutoksista tietämättömänä joudun analysoimaan Jamesin kantaa nykyisten käsitysten valossa, jolloin luonnollisesti vaarana on se, että Jamesin aikana epistemologinen realismi on tarkoittanut jotain muuta kuin nykyään. Työni ytimen kannalta tämä heikkous ei kuitenkaan ole vaaraksi. Nykyisin epistemologisella realismilla tarkoitetaan kantaa, jonka mukaan on mahdollista saavuttaa tietoa mielestä riippumattomasta todellisuudesta. Kanta edellyttää ontologista realismia, jonka mukaan mielestä riippumaton todellisuus on olemassa. Naivin realismin mukaan todellisuudesta saadaan tietoa esim. aistihavainnon avulla ja täten se on osa epistemologista realismia. (Pihlström 1996; 22)

Tähän astisen tutkimuksen tuloksena Jamesin voi sanoa olevan hyvin rajattu naivi realisti. James on naivi realisti referenttien spatiaalisen sijoittumisen suhteen. Tästä ihmisillä on suoraa empiristä aistitietoa, koska kaikkien havaintoketjut päätyvät samaan ostensiiviseen pisteeseen. James on siis oikeutettu sanomaan itseään epistemologiseksi realistiksi, vaikka tässä olisi kaikki tieto mitä hänen mukaansa mielestä riippumattomasta todellisuudesta voisi saavuttaa. Samaan aikaan käsitykset siitä mitä tai mikä ostensioiden kohde on saattaa vaihdella niissä rajoissa, joita kohteen ontologisten ominaisuuksien kokonaisuus asettaa selektiivisyyden materiaaliksi. Intresseistään riippuen kaksi eri agenttia voi painottaa kohteen eri ominaisuuksia ja siten omata erilaisen idean objektista, jotka molemmat ideat ovat kuitenkin ontologisessa mielessä relevantteja, koska ne eivät synnytä tyhjästä mitään vaan ottavat aineksensa todellisuudesta. On siis aivan ilmeistä, että Jamesia ei ole syytä pitää metafysisenä realistina vaan huomattavasti maltillisempana epistemologisena realistina.

---

¹ Suckiel (1982; 17-20) on samaa aihetta käsitellyt fenomenalistisemmän lukutavan kautta.

Jamesin pragmatismien ontologian perustaa voi myös tulkita pluralistisesti, jolloin ontologinen suvaitsevaisuus voidaan nähdä jopa hyveenä. Samalla tavoin kun maailmaa on järkevää selittää monilla erilaisilla käsitteellisillä skeemoilla, jotka ovat kukin hyödyllisiä tietyistä pyrkimyksistä käsin, voidaan myös vaihtoehtoisia ontologisia näkemyksiä arvioida niiden käytännöllisen hyödyllisyyden avulla. Ontologisia ja metafysisiä kysymyksiä voidaan arvioida, selkeyttää ja jopa ratkaista pragmatistisella metodilla, mutta yleisesti ottaen pragmatistinen pluralismi on suvaitseva näkemys todellisuuden avoimuudesta siten, että todellisuus on monta ja kuvattavissa monista eri näkökulmista. (Pihlström 1996; 64-72) Mielestäni Pihlströmin James-tulkinnassa, jota vasta myöhemmin käsitellään, tämä on heikoin kohta, koska hän ei erottele todellisuuden rakenteen ontologian avoimuutta laajemmista metafysisistä kysymyksistä. Ensinnäkin Pihlström ei näytä muistavan sitä seikkaa, että monien erilaisten käsitteellisten skeemojen tuottamien erilaisten selitysten soveltuvuudesta ei tarvitse seurata erilaisten ontologisten näkemysten reaalisuus, vaikka skeemat ontologisilta sitoumuksiltaan olisivatkin erilaiset. Ontologian peruskysymys kuuluu: ”Mitä on?” tai ”Miten maailma makaa?” Loogisesti ajatellen vain yksi vastaus suurissa kysymyksissä on mahdollinen eli emme voi vastata esimerkiksi, että materialismi on tosi ja teismi (=ei-materialismi) on tosi, koska seurauksena on kontradiktio. Kolmannen poissuljetun laki ja bivalenssin laki pitävät huolen siitä, että ontologiassa on olemassa yksi oikea vastaus, oli se sitten kuinka monimutkainen tahansa.¹

Ontologiset kysymykset ovat metafysisiä kysymyksiä eli ne eivät ole empiirisesti ratkaistavissa ja siksi on perusteltua käyttää niihin liittyvien uskomusten omaksumisessa muita perusteita. Tällaista prosessia James kuvaa *The Will to Believe* esseessään:

Our passional nature not only lawfully may, but must, decide an option between propositions, whenever it is a genuine option that cannot by its nature be decided on intellectual grounds; for to say, under such circumstances, "Do not decide, but leave the question open," is itself a passional decision –just like deciding yes or no- and is attended with the same risk of losing truth.. (James 1992c; 464)

James yritti eräässä vaiheessa kehittää argumenttia sille, että uskomus saattaisi tuottaa faktan, mutta lopulta hän huomasi projektinsa mielettömyyden. Kyse on siis vain uskomuksien omaksumisesta, ei totuuksien tavoittamisesta, joten esimerkiksi usko Jumalaan ei mitenkään

---

¹ Tässä työssä lähtökohtaisesti oletan, että logiikan peruslait pitävät paikkansa.

voi tuottaa Jumalan olemassaoloa. Usko Jumalaan voi omata erilaisen merkityksen toimintamme kannalta kuin ateismi, mutta ontologista vastausta se ei meille anna. (O'Connell 1995; 297-298. ks. myös Jackman 1999; 17)¹ Tässä mielessä Pihlströmin mainostama ontologinen pluralismi ja suvaitsevaisuus jättää epistemologisesti velvollisuudentuntoisen filosofin kylmäksi. Vaikka emme voikaan sanoa varmasti mikä ontologinen positio on tosi, on varmaa, että keskenään ristiriitaisista näkemyksistä joku on väistämättä väärä ja siksi suvaitsevaisuus tällaisessa tilanteessa on vallan ahdistavaa. Ontologinen ja epistemologinen realismi on siis käytännöllisistä syistä tarkoituksenmukaista pitää ontologisena perusorientaationa; ensinnäkin se sopii Jamesin omiin eksplisiittisiin toteamuksiin, ja toiseksi epistemologinen realismi lienee lähimpänä arki-ajatteluamme ja on tästä syystä intuitiivisesti helpoimmin hyväksyttävissä. Se siis omaa jo valmiiksi laajimman kannatuksen, mikä seikka Jamesille ei suinkaan ollut merkityksetön tekijä praktisia päätöksiä tehdessä (O'Connell 1995; 298-299). Filosofisesti oleellisin argumentti koskee kuitenkin kuvauksien objektiivisuuden ideaa, jonka H. S. Thayer (1990; 601) nostaa esiin vastineessaan Siegfriedille. Jos oletamme selektiivisyyden toimivuuden siten, että kuvaus aina jo sisältää tulkintaa, niin joudumme kohtaamaan kysymyksen, miksi toiset tulkinnat ovat parempia kuin toiset. Meillä ei ole puhtaita faktoja joiden valossa tulkintojen paremmuus voitaisiin ratkaista. Jos taas väitetään, että tietyt tulkinnat toimivat, koska ne vastaavat todellisuutta, emme silti saa vastausta kysymykseen, miksi toiset teoriat toimivat paremmin kuin toiset. Selitys ei voi olla se, että ne vastaavat paremmin todellisuutta, koska todellisuus konstituoituu tulkinnoissa juuri toimivuuden kautta. Tarvitsemme totuuden ideaa selkiinnyttämään toimivuuden ideaa. Epistemologista realismia voidaan pitää ontologisena ankkurina, jonka varassa on ainakin mielekästä olettaa, että jotkut kuvaukset ovat parempia kuin toiset. Tästä ei tarvitse kuitenkaan seurata, että olisi olemassa yksi ainoa neutraali kuvaus todellisuudesta pois lukien lauseet, jotka koskevat olioiden spatiaalista sijoittumista.

---

¹ Jamesin voisi myös nähdä väittävän, että usko voi realisoida Jumalan olemassaolon, mutta tällöin Jumalaa ei voida tulkita perinteisen kristillisen Jumala-käsityksen mukaan vaan esim. hyvän lopullisena voittona, sillä muuten positio ajautuu absurdeihin seurauksiin (Sprigge 1993; 41). On totta, että on olemassa tilanteita joissa usko vaikuttaa tosiseikkojen erilaiseen realisoitumiseen, ja tällöin voidaan sanoa, että uskomus eräällä tavoin on osallisena totuuden konstituoinnissa ainakin jos hyödyllisyyttä yksilön kannalta pidetään kriteerinä (Suckiel 1982; 76-77). Edellisestä ei luonnollisesti seuraa, että mekanismi toimisi analogisesti kaikkien propositioiden kohdalla, kuten Jumalan olemassaolon ongelman tapauksessa.

4.2 Totuudesta

Truth, as any dictionary will tell you, is a property of certain of our ideas. It means their 'agreement', as falsity means their disagreement, with 'reality.' Pragmatists and intellectualists both accept this definition as a matter of course. They begin to quarrel only after the question is raised as to what may precisely be meant by the term 'agreement,' and what by the term 'reality,' when reality is taken as something for our ideas to agree with. (James 1987b; 572)

William Jamesin pragmatistisen totuusteorian lähtökohtana on ideoiden ja todellisuuden välisen yhteen sopimisen idea. Heti aluksi on syytä huomioida, että Jamesilla totuus on ideoiden ominaisuus toisin sanoen ihmisten ideat ovat totuusarvon kantajia. Teksteissään hän ei ole yksiselitteisesti määritellyt sitä, mitä tarkoittaa idealla, mutta usein hän löysästi käyttää idean synonyymeinä esim. uskomusta, mielipidettä, tai lausumaa (James 1987d; 823). Idea esiintyy jokseenkin samassa epämääräisessä mentaaliseen viittaavassa merkityksessä kuin se arkikielen käytössä ilmenee. Filosofisessa mielessä tällainen käsitteellinen laveus on valitettavaa, mutta teoriaa itsessään se ei yksin riitä kumoamaan.

Yhteen sopimisen tematiikka on Jamesin totuusteorian ydin ja sen omalaatuisuuden suurin selittäjä. Jo varhaisessaan James torjuu totuuden perinteisen korrespondenssiteorian mukaisen tulkinnan yhteen sopimisesta, koska siihen liittyvä ihmisen mentaalisen toiminnan malli on passiivista representoimista ja arvovapautta korostaessaan virheellinen. Lisäksi perinteinen korrespondenssiteoria olettaa, että totuus on jotain, joka voi olla olemassa ihmisestä riippumatta eli ennen havainnoivaa subjektia. (James 1992b 902-907 & Suckiel 1982; 92-93) Klassisen totuuden korrespondenssiteorian mukaanhan uskomus on tosi, jos se vastaa tosiasioita. Tosiasiat taas riippuvat siitä, miten maailma ontologisessa mielessä makaa täysin meistä riippumatta. Yleisesti on ajateltu, että toimiakseen tällainen teoria joutuu oletamaan realistisen ontologian (juuri metafysisen realismin mukaisen), joka viimekädessä on totuuden tae. Edellä on käynyt ilmi, että James ei kannata metafysisen realismin mukaista ontologiaa. Hänen realisminsa on tarkoin rajattua ja vaikka ero on varsin hienovarainen, se on tasapainoisen tulkinnan aikaansaamisessa elintärkeä.

Korrespondenssiteoriasta puhuessaan James käyttää termiä totuuden kopioteoria. James ei vastusta sitä, että yhteen sopiminen tulkitaan kopiosuhteeksi. Hänen oma esimerkkinsä on

käkikello, jonka mentaalinen kuva voi vastata hyvinkin tarkasti todellista käkikelloa. Jamesin kritiikin kärki kohdistuu siihen, ettei kopioteoria voi yksin edustaa toimivaa totuuden määritelmää, koska käytämme paljon sanoja, käsitteitä ja symboleja joiden yhteydessä puhutaan totuudesta, mutta joiden on vaikea käsittää missään mielessä kopioivan todellisuutta. (James 1987d; 572-573, 578-579) Jamesin argumentti näyttää semanttiselta. Jos totuus on mentaalisen idean ja todellisuuden välistä yhteen sopimista niin miten voimme sanoa, että sana tai symboli kopioi tai representoi todellisuutta samalla tavoin kuin esim. tarkka mentaalinen kuva. On vielä kohtuullisen helppo ymmärtää kuinka mentaalinen kuva käkikellosta representoi todellista käkikelloa, mutta mitä seuraavat sanat kuten hakaristi, pii, voima, tai spontaanisuus representoivat? Ilmeisesti korrespondenssiteoreetikoilla on tässä asiassa Jamesin mielestä todistuksen taakka.

Jamesilla löytyy kuitenkin vielä yksi tiukka selektiivisystematiikan kautta avautuva korrespondenssikriittinen argumentti, joka liittyy niin kutsuttuun vertailtavuuden ongelmaan. Kantin jälkeiselle filosofialle on aikoinaan esitetty Hegelin-dilemmana¹ tunnettu ongelma, joka samalla kärjistäen osoittaa mistä vertailtavuuden ongelmassa on oikein kyse. Sen mukaan suorat aistihavainnot todellisuudesta ovat joko raakaa, puhdasta dataa, jota käsitteellinen strukturointi ei ole vielä saastuttanut tai käsitteellisten struktuurimme² konstruoi ja jäsentämää kuvaa todellisuudesta jollaisena se meille ilmenee. Vastakohtaisuuden molemmat puolet sisältävät omat ongelmansa. Edellisessä eli episteemisen foundationalismin tapauksessa kun data ajatellaan puhtaaksi, se on samalla tyhjä kognitiivisesta sisällöstä, ja tällöin on vaikea ymmärtää sitä, miten on mahdollista ylipäätään puhua uskomusten empiirisestä justifikaatiosta eli toisin sanoen vertailtavuudesta todellisuuden suhteen. Jälkimmäisessä tapauksessa taas todellisuuden ollessa kokonaan tai osittain kognitiivisten kapasiteettimme synteettisen toiminnan aikaansaannosta, meidän on hylättävä käsitys siitä, että voimme kohdata todellisuuden sellaisenaan kuin se itsessään on, ja käyttää sitä uskomustemme pätevyyden vertailukohtana. James tekee selkeän pesäeron

---

¹ Hegelin dilemmaan liittyy kiinteästi myös empiirisen tiedon premissien ongelma: ”ollakseen premissi, josta voidaan johtaa jokin kognitiivinen tai episteeminen strukturi, on premissin jo oltava episteeminen, ja toisaalta ollakseen premissi, josta voidaan johtaa empiiristä tietoa, on premissin oltava ei-episteeminen niin sanottuja empiirisiä objekteja – ei tosiasiota - koskeva (Juti 1996; 86). Tämän ongelman suhteen Jamesin asemaa on vaikea hahmottaa, mutta hänen teoriansa saattaa onnistua torjumaan empiirisen tiedon premissien ongelman, koska verifiointi hänen käsissään ei viittaa samankaltaiseen empiiriseen todentamiseen, mikä esim. eräiden Wienin-piirin edustajien mukaan oli mahdollista ns. Protokollsatz-lauseilla, jotka tietysti ovat äärimmäisen ongelmallisia.

² Käsitteellisillä struktoureilla viitataan tässä esim. Kantin kategorioihin, joiden on ajateltu olevan ihmisen kokemuksen jäsentämisen välttämätön osa, joka samalla estää todellisuuden ”an sich” saavuttamisen/ymmärtämisen. (ks. Kant 1996; 129-135)

brittiläisen empirismin traditionaaliseen foundationalismiin ja korostaessaan aistihavainnon edellyttävän myös käsitteellistä elementtiä, hän kallistuu selkeästi jälkimmäiselle kannalle ollen näin lähempänä post-kantilaisia filosofejia kuin omaa anglosaksisen filosofian perinnettä. (McDermid 1998; 784-789) Vertailtavuus-argumentti ei Jamesin käsissä luonnollisesti vielä saavuttanut yhtä sofistikoitunutta muotoilua kuin esim. Neurathin, Rescherin ja Putnamin toimesta on myöhemmin esitetty, mutta argumentti on perusmuodossa kuitenkin jo selkeästi jäljitettävissä Jamesilta ja tämä sitoo häntä osaltaan myöhemmän pragmatismen perinteeseen (McDermid 1998; 810-811).

Jamesin kanta vertailtavuuden-ongelmaan eli siihen, että emme voi verrata uskomuksiamme todellisuuteen sinänsä, koska todellisuus on aina diskursiivisesti välittyntä, liittyy kiinteästi hänen referenssiteoriaansa. Totuusrelaatiosta puhuessaan James käyttää intellektualisteja vastaan jo varsin tuttua ajatuskulkua. Intellektualisteille totuusrelaatio on ennen kaikkea staattinen relaatio, kun pragmatistit pitävät totuutta dynaamisena relaationa. Tämä tarkoittaa sitä, että totuus on jotain ajallista, jotain joka tapahtuu eli kuten James asian ilmaisee: ”The truth of an idea is not a stagnant property inherent in it. Truth *happens* to an idea. It *becomes* true by events.”(James 1987b; 573-574) Pragmatistien mukaan totuus on jotain konkreettisesti määriteltävissä olevaa, josta oikeasti voidaan sanoa sisällöllisesti jotain sellaista, joka kuvaa sitä, mistä totuus koostuu. Vastustajilla ei ole mitään vastaavaa tarjottavanaan, koska he pitävät totuutta määrittelemättömänä asiana, uniikkina ja muuttumattoman relaationa, joka voidaan enintään nimetä. Koska totuusrelaatio on koettavissa oleva asia, niin tämän takia se on nimeämisen lisäksi mahdollista myös sisällöllisesti kuvata. (James 1987d; 944)

Jamesin argumentin kärki referenssiteorian puolella kohdistui siihen, että intellektualistien kannattamissa referenssiteorioissa itse referointiakti idean ja objektin välillä jää mystiseksi ja selittämättömäksi, jolloin se vain joudutaan olettamaan. Jo aiemmin kävi selväksi, että tämä ei hänen mukaansa ollut tyydyttävä asiointi ja puutetta paikkaamaan hän esitti naturalisoidun version Roycen referenssiteoriasta. Nyt totuusteorian puolella James esittää hyvin samantyyppisen argumentin, jonka mukaan intellektualistien yritykset määritellä totuutta ovat sisällöllisesti tyhjiä ja tätä puutetta paikkaamaan hän puolestaan esittää pragmatistisen teorian totuudesta. James näyttää ajattelevan, että luotaessa sisällöllisesti mielekäs määritelmä totuudelle, se samalla selittää konkreettisesti mitä idean ja todellisuuden välinen yhteen sopiminen tarkoittaa, ja lisäksi sen miten näiden välinen vertailtavuus on mahdollista.

"True ideas are those that we can assimilate, validate, corroborate and verify. False ideas are those that we can not."(James 1987b; 573) Verifioitavuus on Jamesin tärkein kriteeri totuudelle. Kyse ei silti ole mistään loogisille positivistille tyypillisestä verifioitavuusperiaatteesta, jonka mukaan idea voidaan empiirisesti verifioida joko todeksi tai epätodeksi, sillä Jamesin mukaan vain positiivinen verifikaatio on mahdollista, eli hänen mukaansa esim. uskomusta yksisarvisten olemassaolosta ei voida osoittaa vääräksi (Sprigge 1993; 10). Verifikaatiota James itse on kuvannut seuraavasti:

But what do the words verification and validation themselves pragmatically mean? They again signify certain practical consequences of the verified and validated idea. It is hard to find any one phrase that characterizes these consequences better than the ordinary agreement-formula – just such consequences being what we have in mind whenever we say that our ideas ‘agree’ with reality. They lead us, namely, through the acts and other ideas which they instigate, into or up to, or towards, other parts of experience with which we feel all the while – such feeling being among our potentialities – that the original ideas remain in agreement. The connexions and transitions come to us from point to point as being progressive, harmonious, satisfactory. This function of agreeable leading is what we mean by an idea’s verification. (James 1987b; 574)

Referenssiteorian yhteydessä läpikäyty leading-periaate nostaa siis päätään myös totuusteorian puolella. James näyttää ajattelevan, että merkitys- ja totuusteorioille molemmille oleellinen referenssiteoria ja erityisesti siinä esiintyvä leading-periaate on myös totuusrelaation synnyttävän verifikaation oleellinen konstituentti. Se on mekanismi, joka takaa sen, että idean ja sen tarkoittaman objektin yhteydessä voidaan puhua yhteen sopimisesta, koska referoimisaktissa näiden osien suhteet yksikäsitteisesti ilmenevät. Referoimisakti on kuitenkin ymmärrettävästi eri asia kuin yhteen sopiminen, jota James kuvaa mm. seuraavin sanoin:

To ‘agree’ in the widest sense with a reality *can only mean to be guided either straight up to it or into its surroundings, or to be put into such working touch with it as to handle either it or something connected with it better than if we disagreed.* Better either intellectually or practically! And often agreement will only mean the negative fact that nothing contradictory from the quarter of that reality comes to interfere with the way in which our ideas guide us elsewhere. (James 1987b; 578)

Verifikaatioissa idean ja todellisuuden yhteen sopiminen todentuu. Edellisestä lainauksesta käy ilmi, että verifikaatio voi toteutua, kun tietyn todellisuuden osan kanssa joudutaan kasvokkain. Tämä tietysti tarkoittaa perinteistä empiiristä verifikaatiota samaan tyyliin kuin Wienin-piirin positivistien, tai muiden empiristien piirissä on asia hahmotettu. James pitää tällaisia verifikaatioita alkuperäisinä ja prototyyppisinä verifikaation muotoina (James 1987b; 576). Toisaalta edellinen lainaus paljastaa senkin, että verifikaation voi myös ymmärtää idean toimivuutena suhteessa todellisuuteen. Idea voi siis verifioitua, jos se auttaa meitä toimimaan onnistuneesti. Jos verifikaatio määritellään toimivuuden avulla on helppo ymmärtää, ettei empiiristen premissien ongelma tällöin edes aktualisoidu samalla tavoin kuin perinteisessä empiristisessä positiossa.

Spriggen mukaan Jamesin määritelmässä totuutta toimivuuden kautta, tämä määritelmä täyttää samalla perinteisen totuuden korrespondenssikriteerin. Uskomukseni, että 'P' voi sanoa pitävän paikkansa juuri sen takia, että uskomus toimii juuri niiden olosuhteiden takia, joita se todellisuuden kanssa vuorovaikutuksessa ollessa kohtaa. (Sprigge 1993;59) Hän tarkentaa näkemystään seuraavasti:

One's idea intends an object if and only if it prepares one to cope with it, and its characterisation of that object is the character it must have if the idea is to enable one to cope with it successfully. The belief that birds sing is true if and only if birds sing because only if they do are the conditions met to which ideas thus describable are ready to adjust us. It is only in virtue of this readiness that they are beliefs to the effect that birds sing. (Sprigge 1993; 59)

Spriggen esimerkissä tilanne todella on sellainen, että korrespondenssikriteeri täyttyy eli uskomus on toimiva, koska se auttaa meitä säätelemään toimintaamme onnistuneella tavalla todellisuudessa, todellisuuden asiointiloja vastaavasti. Toinen kysymys on voidaanko Spriggen esimerkki yleistää koskemaan Jamesin pragmatistisen totuusteorian kaikkia tapauksia?

Seuraavasta ilmenee, miksi Spriggen tulkinta voidaan kyseenalaistaa. Jamesin määritelmässä verifioitavuutta hän pysyy tiukasti yksittäisten agenttien tasolla. Tällöin on selvää, että sellainen uskomus, joka tietyllä agentille on toimivaa tietyllä hetkellä, voi osoittautua myöhemmin vääräksi, tai sellainen uskomus, joka yhden agentin kokemuksissa verifioituu ei

välttämättä takaa, että sama uskomus toisen ihmisen kokemusten perusteella verifioituisi.¹ Jamesin totuusteorian pohjalla on siten selkeä relativistisuus ajan ja eri agenttien suhteen, jonka päälle hän yrittää objektiivisen totuusteorian rakentaa. (Suckiel 1982; 96-97) Jos Suckielin tulkinta pitää paikkansa, niin on vaikea ajatella missä mielessä Spriggen näkemys korrespondenssikriteerin täyttämistä voidaan hyväksyä. Jamesin selektiivisyys-tematiikka mahdollisti erilaisten kvaliteettien valikoitumisen/valitsemisen objektien essentialistisiksi ominaisuuksiksi ja tämä tietysti antaa Spriggen tulkinnalle tiettyä liikkumavaraa. On kuitenkin kyseenalaista tuleeko liikkumavaraa tarpeeksi? Oleelliseksi nousee seuraava kysymys: voivatko sisällöltään kontradiktoriset uskomukset, tai teorit² verifioitua, sillä jos näin on, niin Spriggen tulkinta romahtaa. Ja näin todella näyttää James ajattelevan. James on luultavasti eniten siteeratusta lainauksestaan todennut seuraavaa:

'The true,' to put it very briefly, is only the expedient in the way of our thinking, just as 'the right' is only the expedient in the way of our behaving. Expedient in almost any fashion; and expedient in the long run and on the whole of course; for what meets expediently all the experience in sight won't necessarily meet all farther experiences equally satisfactorily. (James 1987b; 583)

...we have to live to-day by what truth we can get to-day and be ready to-morrow to call it falsehood. (James 1987b; 583-584)

Maailman litteyttä pidettiin pitkään totuutena ja uskomuksena se toimi hyvin. Nykyään pidämme maapallon pyöreyttä selvänä tosiasiana. James korostaa, että tietyt teorit ja uskomukset ovat pitäneet paikkansa niiden kokemusten puitteissa, joiden pohjalta ne ovat luotu. Ja vaikka teorit eivät ole absoluuttisesti tosia, niin ne ovat olleet tosia niille ihmisille, jotka ovat niihin uskoneet, ja jotka ovat niiden oletusten avulla toimineet. (James 1987b; 584) James tuntuu ensisijaisesti olevan kiinnostunut siitä, miten agentit käyttävät totuuden käsitettä käytännössä. Ongelmalliseksi tässä tietysti muodostuu se, että esim. korrespondenssiteorian kannattajat voivat sanoa, että vaikka joku on uskonut maapallon olevan litteä, niin se ei tee hänen uskomuksestaan missään mielessä totta, vaikka asia olisi yleisesti hyväksytty ja tietyssä mielessä vieläpä empiirisesti verifioitavissa. Myöhempi tutkimus on osoittanut heidän ollen

---

¹ Tässä kohdin on syytä pitää mielessä aiemmin käsitelty selektiivisyys-tematiikka.

² Vasta-argumentissani siirryn ideoista teorioihin, koska teorioita voi hyvin pitää monimutkaisina ideoina, tai uskomuksina. Lisäksi on todennäköistä, että Jamesin kriteerit uskomusten/ideoiden ja teorioiden totuudelle olivat yhdenmukaiset (ks. Stevens 1974; 164).

väärässä ja siksi minkäänlainen totuuskäsitteen käyttö näiden maapallon litteyteen uskoneiden väärässä oljoiden kohdalla ei ole oikeutettua.

James on kuitenkin ilmiselvästi tiedostanut subjektivisminsa ongelmallisuuden ja vaarat. Hän onkin pragmatistisessa totuusteoriassaan rakentanut erilaisia reunaehtoja, jotka kaventavat ja rajoittavat subjektivismia hyvin paljon. Ensinnäkin selkeän rajoituksen tarjoaa eräänlainen holistinen koherenssi-kriteeri. Jamesin mukaan yksilöiden uusien mielipiteiden omaksumisprosessi on aina samankaltainen, konservatiivista strategiaa noudatteleva tapahtumasarja. Yksilön kohdatessa uuden, vanhojen uskomusten kanssa ristiriidassa olevan kokemuksen, hän alkaa muokkaamaan uskomusvarastoaan siten, että keksii selityksen, joka muuttaa jo olemassa olevia uskomuksia mahdollisimman vähän. (James 1987b; 512-513) James kuvaa tätä uutta, keksittyä ideaa tai selitystä seuraavasti:

This new idea is then adopted as the true one. It preserves the older stock of truths with a minimum of modification, stretching them just enough to make them admit the novelty, but conceiving that in ways as familiar as the case leaves possible. An *outrée* explanation, violating all our preconceptions, would never pass for a true account of a novelty. (James 1987b; 513)

Uusi uskomus siis tulee hyväksyttäväksi, jos se saadaan muokattua yhteensopivaksi osaksi yksilön uskomusten kokonaisjärjestelmää. On varsin selvää, että tällainen vaatimus kaventaa subjektien mahdollisuuksia jo lähtökohtaisesti omaksua mitä tahansa uskomuksia osaksi omaa uskomusjärjestelmäänsä. Toisaalta on oikeutettua kysyä, että mitä tämä yhteen sopiminen konkreettisesti pitää sisällään. Onko koherenssi esimerkiksi loogista ristiriidattomuutta?¹ Ristiriidattomuuteen vetoaminen on ongelmallista, koska se itsessään edellyttää totuuden ymmärtämistä, tai muuten kyseessä olisi kehämääritelmä (Lammenranta 1997; 83). Perinteinen totuuden koherenssiteoria ei Jamesin totuusteoria tietenkään ole. Itse asiassa koherenssiteoria saa osakseen kritiikkiä Jamesin taholta, sillä se syyllistyy samaan staattiseen näkemykseen totuudesta kuin perinteinen totuuden korrespondenssiteoriakin. Tämä johtuu siitä, että koherenssiteorian mukainen totuus on totuutta etukäteen (*ante rem*) eli ideaalisesti

---

¹ Jamesin koherenssikriteeri vaikuttaa subjektien omassa toiminnassa. Tämän takia se ei edellytä todelta uskomusjärjestelmältä loogista ristiriidattomuutta, mitä perinteisissä koherenssiteorioissa on totuttu määritelmällisesti vaatimaan. Kyse on yksilön uskomusjärjestelmään sopimisesta, ja käytännössä ihmisten uskomukset ovat usein heidän tietämättään loogisesti ristiriitaisia.

koherentti uskomusjärjestelmä on jo olemassa tiedostavista subjekteista riippumatta. (Suckiel 1982; 93)

Edellisestä käy kuitenkin ilmi, että jonkinlaisen koherenssi-kriteerin kaikesta huolimatta Jamesin tekstistä voi paikantaa. Näyttää vahvasti siltä, että yksittäisiä uskomuksia ei hylätä tai hyväksytä isolaatiossa, vaan verifikaatioprosessi on luonteeltaan holistinen, kokonaista uskomusjärjestelmää koskeva tapahtuma. Tällöin jonkinlainen vaatimus koherenssista on olemassa. Uskomusjärjestelmän koherenssi ei tietenkään yksinään takaa sitä, että uskomusjärjestelmä olisi tosi. Kaksi erilaista, sisäisesti yhtenäistä uskomusjärjestelmää voi selittää samat empiiriset ilmiöt yhtä tehokkaasti, jolloin päätös niiden välillä jää pragmatistiseksi valinnaksi. Modernissa filosofiassa kyseisestä ilmiöstä puhutaan teorioiden alideterminaationa suhteessa dataan.¹ Juuri kyseinen juonne Jamesin pragmatismissa on saanut hänet pitämään teorioita instrumentteina. Kyseinen juonne myös selittää osaltaan sitä, miten kaksi eri agenttia saattaa omata täysin erilaisen uskomusjärjestelmän, mutta molemmat toimivat hedelmällisessä suhteessa todellisuuteen. Teorioiden alideterminaatio datan suhteen linkittää yksilötason subjektivismiin ja vaihtoehtoisten, mutta toimivien teorioiden instrumentalismiin koko Jamesin pragmatistista totuusteoriaa voimakkaasti värittäväksi piirteeksi.

Liian vahvoja päätelmiä Jamesin holismista tulee kuitenkin välttää. Ensinnäkin on huomioitava, että hänen uskomusjärjestelmän muuttumista koskeva näkemyksensä on nähtävä psykologisen tason deskriptiona kyseisestä prosessista. Jos näkemys laskettaisiin osaksi totuuden määritelmää, ajaututtaisiin vaikeisiin ongelmiin, koska tällöin totuuden käsitteeseen sisään rakentuisi normatiivinen elementti, joka vaatisi subjekteja konservatiivisen strategian vaalimiseen uskomusjärjestelmän uudistamistapauksissa. James-tutkijoista Morton White on jopa argumentoinut sen tulkinnan puolesta, että Jamesin pragmatismista selkeästi löytyy edellisen kaltainen normatiivinen elementti. Tosin White ei katso sen rakentuvan totuuden määritelmään, mutta katsoo sen kuitenkin olevan läsnä Jamesin epistemologiassa. (White 1990; 7-8, 10-11) Välittömästi seuraa kiusallinen kysymys, miksi uskomusjärjestelmän uudistamistapauksessa pitäisi noudattaa konservatiivista strategiaa. Kaikki post-kuhnilaisen sukupolven tieteenfilosofit ovat selvillä siitä, että monissa tapauksissa radikaali paradigman vaihto on edellytys uuden kokemuksellisen anomalian teoreettiseen haltuunottoon, ja juuri

---

¹ Teorioiden alideterminaatiota datan suhteen käsittelee esimerkiksi Peter James Riggs (ks. Riggs 1994; 11-16).

konservatiivisen strategian noudattaminen saattaa toimia esteenä hedelmällisten ratkaisujen saavuttamiselle (Kuhn 1994; 89-102). Tätä Kuhnin alullepanemaa näkökulmaa voi käyttää vasta-argumenttina sille, että konservatiivinen strategia uskomusten muokkaamisessa olisi jotenkin erityisen perusteltu, ja siten ainoa oikeutettu normatiivinen ohjenuora.

Psykologisen tason deskriptionakin Jamesin näkemys on löysä, mutta varmasti lähempänä oikeata tulkintaa. Ihmisille vaikuttaa olevan tyypillistä se, että kohdatessaan selittämättömiä kokemuksia, he yleensä muokkaavat uskomuksiaan mahdollisimman vähän, jotta saisivat kokemukset osaksi uskomusjärjestelmäänsä. Tieteellinen työ, erityisesti filosofia, on kuitenkin esimerkki alasta, jolla uskomuksien laaja muokkaaminen on ajoittain pikemminkin normi kuin poikkeus. James ei kuitenkaan tehnyt sosiologista analyysia vaan yritti ymmärtää subjektien tietoisuutta ja totuuden kokemista ylipäänsä, ja se on varmasti ollut syynä hänen hieman ylimalkaisiin luonnehdintoihinsa.

Toinen holismiin ja koherenssi-kriteeriin liittyvä varaus on se, että yksistään niiden varaan ei tasapainoista tulkintaa voi rakentaa, koska silloin on vaarassa langeta samaan yksipuolisuuden ansaan, joka tulkintaperinnettä on patologisesti vaivannut. Erityiseksi ongelmaksi muodostuisi absoluuttisen totuuden idean paikantaminen, koska se avoimesti sotii holismiin yleisesti liitettyä teorioiden alideterminaation ideaa vastaan. Ei olekaan yllättävää, että holistisesti Jamesia lukevat tulkitsijat täysin eksplisiittisesti väittävät, että Jamesilta ei löydy esimerkiksi Peircelle ominaista uskomusten lopullisen konvergenssin idealle perustuvaa näkemystä totuudesta; absoluuttista totuutta edes ideaalina on turha Jamesilta etsiä. (Nevo 1992; 460, 465) Tällaisia holistisia tulkintoja vaivaavaa erittäin valikoivaa James-luentaa ei voi ottaa vakavasti, koska ne sivuuttavat oleellisen osan Jamesin eksplisiittisistä totuutta koskevista muotoilusta. Immanuel Kantiakin on mahdollista pitää puhtaana fichteläisenä idealistina, jos osa hänen tekstistään tarkoituksellisesti unohdetaan. Jamesin tekstissä esiintyvä holismi on tästä syystä sijoitettava oikealle paikalleen, uskomusten verifikaatio-prosessia selkeyttäväksi kuvaukseksi. Kuvauksen tarkoitus on selventää yhtä niistä tekijöistä, jotka Jamesin teoriassa kahlitsevat subjektivismia leviämästä päättömyyksiin.

Selkein subjektivismia rajoittava elementti Jamesin totuusteoriassa on taustaoletuksena vaikuttava ontologinen realismi, josta jo aiemmin on ollut puhetta. Ontologinen realismi on syy sille, että useissa tapauksissa yksilöiden intressit eivät voi toteutua kuin tietyn uskomuksen varassa, ja tämän takia vain kyseinen uskomus on tosi. Jamesin käyttämässä

esimerkissä yksilö on nälissään eksynyt metsään ja sattumalta osuu lehmipolun varteen. Pelastuakseen agentin on syytä muodostaa uskomus siitä, että polun päästä löytyy asutusta ja lähteä siihen suuntaan edellyttäen, että polun päästä löytyy asutusta. Uskomus on hyödyllinen ja verifioituu, kun yksilö pääsee ihmisten ilmoille. (James 1987b; 574-575) Jos edellisessä esimerkissä ajateltu polku on käytännössä ainoa tie asutuille seuduille, niin on ilmeistä, että kaikkien niiden joiden intresseissä on vastaavassa tilanteessa pelastua, on muodostettava sama uskomus, joka sitten verifioituu samalla tavalla. Yksilön intressi voi olla myös erilainen eli hän voi esimerkiksi pyrkiä tarkoituksellisesti nääntymään. Myös tällöin on tarkoituksenmukaista omata sama uskomus kuin edellisissä tapauksissa, mutta tietysti toimia toisella tavalla.

Jo aiemmin kävi ilmi, että Jamesin realismi oli varsin rajattua kohdistuen olioiden spatiaaliseen sijoittumiseen todellisuudessa. Lehmipolku-esimerkki taloineen selkeästi kuvastaa tätä realismin ulottuvuutta Jamesin totuusteoriassa. Rajatussa muodossaankin realismilla on kaksi selkeää implikaatioita totuusteorian suhteen. Ensinnäkin sellaisia olioita, jotka ovat olemassa ei voi totaalisesti sivuuttaa, vaikka mielen selektiivisyys henkilökohtaisista syistä ne aluksi sivuuttaisikin. Kyse on pikemminkin siitä, että monet asiat ovat käytännössä täysin irrelevantteja ja tarpeettomia ikään kuin pysyvät latentteina seikkoina. Lehmipolku-esimerkissä verifioitavissa oleva idea talosta on hyödytön, jos ihminen ei olekaan eksynyt. (James 1987b; 575) Toinen tärkeä rajatun realismin implikaatio on se, että sellaisia olioita, joita ei ole olemassa spatiaalisessa mielessä, ei voida postuloida olemassa olevaksi pelkkiin hyödyllisyysnäkökohtiin ja subjektiivisiin intresseihin vedoten. Tästä ei Jamesin mukaan seuraa, että esim. yksisarvisten olemattomuus olisi mahdollista todistaa, koska vain positiivinen verifikaatio on mahdollinen. Ihmiset ovat omalla riskillään oikeutettuja uskomaan yksisarvisten olemassaoloon, koska tämä uskomus saattaa joku päivä verifioitua. Juuri tästä seikasta *Will to believe* -esseessä on kysymys. Olennaista on kuitenkin pitää mielessä, että pelkkä uskomuksen tyydyttävyyys ei riitä tekemään uskomuksesta totta, vaan siihen tarvitaan ehdottomasti myös uskomukseen liittyviä empiirisiä seurauksia, jotka ovat koko verifiointitapahtuman mahdollisuuden edellytys.

Filosofian moderneja termejä käyttäen Jamesin voisi sanoa puolustaneen maltillista näkemystä havainnon teoriapitoisuudesta. Rajattu ontologinen realismi pitää Jamesilla huolen siitä, ettei häntä voi luonnehtia jyrkän linjan havainnon teoriapitoisuuden kannattajaksi. Jyrkän linjan mukaan ihmiset, jopa näkevät todellisuudessa eri asioita riippuen teoreettisista

taustaoletuksista. Maltillisemman linjan mukaan ihmiset kyllä näkevät samat asiat, mutta tekevät niistä vain erilaisia tulkintoja taustaoletuksista riippuen. (Riggs 1994; 20) Jyrkän linjan kannattamisen voidaan ajatella johtavan anti-essentialismiin, konstruktivistis-idealistiseen epistemologiaan ja vahvaan subjektivismiin. Kaikkia näitä leimoja on ajoittain Jamesin otsaan soviteltu. William Jamesin teoria ei kuitenkaan avaudu parhaiten näistä näkökulmista käsin. Tämän käy ilmi viimeistään seuraavasta luvusta.

4.3 Absoluuttisen totuuden idea

Jokainen James-kommentaattori, joka edellä esiteltyjen, monelle taholle kurottuvien totuusteoreettisten elementtien pohjalta lähtee muodostamaan tulkintaa siitä, mikä viime kädessä on Jamesin määritelmä totuudelle ja mitkä sitten ovat totuuden tunnistettavuuden kriteerit, kohtaa samoja vaikeuksia kuin Arthur O. Lovejoy aikoinaan Jamesin pragmatismikäsitteen kanssa. Lovejoyn mukaan pragmatismia ei todellakaan voi sanoa sisällöltään selkeäksi käsitteeksi, koska James käyttää termiä ainakin kolmessatoista toisistaan olennaisesti eroavassa merkityksessä (Lovejoy, 1963; 26-29). Sama monimuotoisuus ja hämäryys vaikeuttaa eksplisiittisen muotoilun saavuttamista pragmatistisen totuuden käsitteen määritelmän suhteen.

Ilman selkeää määritelmääkin on helppo havaita, missä määrin Jamesin edellä käsitellyt totuusnäkemykset eroavat mm. Charles S. Peircen vastaavista. Peircen varsin tunnettu näkemys totuudesta perustuu tutkijayhteisössä suoritetun loppumattoman tutkimustoiminnan tuloksena saavutettuun uskomusten konvergenssin ideaan. Esimerkiksi proposition ”Ceasar ylitti Rubiconin” totuus perustuu äärettömästi jatkettavan tutkimuksen tuottamaan vastaukseen, joka lopulta ikään kuin pakottaa mieleemme oikeaan johtopäätökseen. (Peirce 1960; 354-355) Toisessa yhteydessä puhuessaan totuuden merkityksestä Peirce käyttää seuraavia sanoja: ”The opinion which is fated to be ultimately agreed to by all who investigate, is what we mean by truth, and the object represented in this opinion is the real.” (ibid.; 268) Kyseisessä lauseessa kohtalosta puhuminen ei viittaa mihinkään mystiseen tapahtumiseen vaan antaa vihjeen Peircen teorian taustalla vaikuttavasta selkeästä ontologisesta realismista. Niiniluoto onkin täysin oleellisesti huomauttanut, että totuuden luonnehtimisesta tutkijayhteisön lopulliseksi mielipiteeksi ei kuitenkaan seuraa se, että todellisuus konstituoituisi vasta yleisen mielipiteen kautta (Niiniluoto 1986; 46). Tällaisesta idealismista Peirce on äärimmäisen kaukana.

Vertailtaessa Peircen ja Jamesin näkemyksiä totuudesta on selvää, että ne ovat hyvin erilaiset. Peircelle totuus on sosiaalinen ja kollektiivinen asia, kun taas James puhuu totuudesta jatkuvasti yksittäisen agenttien tasolla.¹ Peircen mukaan maapallon litteys -hypoteesi ei ole

---

¹ James-kommentaattoreista Perry on spekuloinut persoonien vaikutuksella teoretisointiin, sillä James oli tunnetusti sosiaalinen ja valovoimainen julkisuuspersoonaa Peircen ollessa yksinäinen erakko (Niiniluoto 1986;

koskaan voinut olla pragmaattisesti tosi, sillä loppumattoman tutkimuksen tuloksena puhuttaisiin väistämättä pyöreästä maapallosta. Jamesin mukaan taas maapallon litteys on ollut rajattujen havaintojen puitteissa tosi siihen uskoneille subjekteille. Esimerkki on omani ja juuri tämänkaltaisen vastakkaisuuden perusteella on ajateltu, että Jamesin ja Peircen käsitykset totuudesta ovat täysin erilaiset, vaikka osittain eroja on alleviivattu vielä muilla tulkinnallisesti osittain kiistanalaisilla väitteillä (ks. esim. Delaney 1985, 523-525). Olen täysin samaa mieltä Delaneyyn kanssa siitä, että Jamesin pragmatistinen näkemys totuudesta eroaa Peircen edellä olevasta totuuden määritelmästä. Kokonaisuudessaan Delaneyyn tulkinta on kuitenkin puutteellinen, koska hän ei ole ottanut huomioon kaikkia relevantteja Jamesin väitteitä.

Todennäköisesti hämmästyttävien seikka, jonka James-tutkija kohtaa, liittyy siihen kiistämättömään tosiasiaan, että James on antanut eksplisiittisen ja selkeän määritelmän absoluuttiselle totuudelle.¹ Tämä on hyvin hämmästyttävää, kun ottaa huomioon, ettei mitään vastaavaa yritystä löydy pragmatistisen totuuden käsittelyn puolelta. Jamesin mukaan: ”Truth absolute, he says [pragmatist], means an ideal set of formulations toward which all opinions may in the long run of experience be expected to converge.”(James 1987d; 959) Samaisen lainauksen yhteydestä käy selkeästi ilmi se, että kyseessä on määritelmä. Toinen muotoilu samalle määritelmälle löytyy *Pragmatism* teoksesta: ”The ’absolutely’ true, meaning what no farther experience will ever alter, is that ideal vanishing-point towards which we imagine that all our temporary truths will some day converge.”(James 1987b; 583) Välittömästi on ilmeistä, että Jamesin absoluuttisen totuuden määritelmä on lähes toisinto Peircen totuusmääritelmälle eli heidän totuusteorioidensa yksiselitteinen vastakkain asettelu problematisoituu. Herrojen filosofinen pohjavire on kuitenkin varsin erilainen ja siksi on syytä myös lopullisessakin arviossa olla liiaksi korostamatta positioiden samankaltaisuutta. Peirce on vankkumaton fallibilisti, jonka mukaan kaikki tietomme on vaillinaista, epäeksaktia ja hypoteesimme epäiltävissä. Saatamme hyvinkin tietää ulkoisen todellisuuden asiat sellaisena kuin ne todella ovat, mutta emme koskaan voi varmasti tätä seikkaa tietää. (Peirce 1960; 187, 408) Fallibilisti voi korkeintaan sanoa vaatimattomasti lähestyvänsä totuutta, muttei koskaan tietävänsä sitä. James puolestaan on eräänlainen verifikationisti ja tästä seuraa, että agentit voivat todella tietää totuuksia.

---

50). James ainakin oli vakuuttunut temperamenttien vaikutuksesta kunkin filosofian muodostumiseen (James 1987b; 489-491).

¹ Hämmästyks on melkoinen, kun näkee tulkintoja, jotka pitävät Jamesin totuusteoriaa hyökkäyksenä absoluuttisen totuuden ideaa vastaan (esim. Sheffler 1974; 113).

Jamesin absoluuttisen totuuden ideassa on kaksi toisiinsa liittyvää puolta. Ensinnäkin on ihmisten jaettuihin kokemuksellisiin seikkoihin liittyvä kasvava konvergenssi, jonka lisäksi on ”ideal set of formulations” -tyyppinen konvergenssi. Ilmeisesti kysymyksessä ei niinkään ole pelkkä postulointi vaan pikemminkin induktiivisten kokemusten kautta haettava yleistys. (Colapietro 1986; 192)

Richard Gale on terävällä tavalla käsitellyt tätä konvergenssin tematiikkaa Jamesin näkemyksessä. Hänen mukaansa James on ollut varomaton muotoiluissaan, joka johtaa siihen, ettei ole oikein selvää tarkoittaako konvergenssi ihmisten yleistä yhteisymmärrystä vai konvergenssia teorioiden sisältöjen suhteen. Erottelu on tärkeä, koska toinen tilanne voi vallita ilman toista. Mielipidekonvergenssia tapahtuu myös silloin, kun vuorotellen aina yhä suurempi määrä ihmisiä kannattaa kahta vaihtoehtoista teoriaa. Tällöin ei kuitenkaan tapahdu konvergenssia tietyn teoreettisen sisällön suhteen ainakaan siten, että tietyn ajan puitteissa voitaisiin dedusoida kumpi vaihtoehto tulee hyväksytyksi. Toisaalta on mahdollista, että mielipidekonvergenssi ratkeaisi empiirisesti, mutta todelliseksi ongelmaksi jääkin teorioiden sisällöllinen konvergenssi, koska meillä pitäisi olla jokin tapa empiirisesti todentaa uskomamme teorian absoluuttinen totuus. Tämä vaikuttaa empiirisesti epäilyttävältä ja se sotii kahta Jamesin muuta teoreettista oletusta vastaan. Ensimmäinen on Jamesin fallibilistinen¹ näkemys, jonka mukaan kaikki propositiot ovat avoimia tulevaisuudessa saatujen kokemusten korjaavuuden suhteen. Toinen on Jamesin ”kuhnilainen” näkemys siitä, että samat ilmiöt voidaan selittää monilla eri teorioilla. Tämä oletus näyttäisi sulkevan pois mahdollisuuden empiirisesti ratkaista tietyn teorian ylivoimaisuus. Vaihtoehdoksi näiden ongelmien johdosta jää Jamesin absoluuttisen totuuden idean relevanssin kieltäminen, jolloin pragmatistinen totuusteoria saadaan pelastettua yhtenäiseksi teoriaksi. (Gale 1998; 11-13)

Galen tapaa hylätä ongelmallinen osa Jamesin näkemyksistä puoltaa se seikka, että ensi näkemältä James on absoluuttisesta totuudesta puhunut äärimmäisen vähän ja varsin

---

¹ Tässä on kyse selkeästi ongelmallisesta kohdasta. Perinteisesti proposition verifioitavuudella on tarkoitettu, joko sen todistamista, tai hylkäämistä kokemuksen avulla. Kuten on jo käynyt ilmi, Jamesilla verifioitavuus viittaa vain todistamiseen (Suckiel 1982; 96). Jamesin omin sanoin: ” Its [truth] verity is in fact an event, a process: the process namely of its verifying itself, its veri-fication.”(James 1987b: 574) Samaan aikaan toisaalla James väittää, että koska kokemus on jatkuvassa muutoksessa, niin myös totuus ikään kuin muuttuu (James 1987b: 584-585). Tämä implikoi sitä, että mikä tahansa propositio saattaa uskomuksissamme korvautua tulevien kokemusten perusteella ja tähän on fallibilismia! Onko James yhtä aikaa verifikationisti ja fallibilisti? Selvä on ainakin se, että fallibilismi määritelmällisesti sulkeutuu absoluuttisen totuuden ulkopuolelle, koska kyseisen totuuden verifioinnit kokemukset eivät enää muutu.

ylimalkaisesti vain parilla sivulla (ks. James 1987d; 957-961). Tämä saattaa selittää osaltaan sitä, että koko tematiikka on jäänyt ajoittain jopa huomiotta. Voitaisiin sanoa, ettei teema ole keskeinen, eikä sen varaan voi argumentaatiota rakentaa, koska jo James itsekin puhuu siitä lähes kursorisesti. Vincent Colapietro on kuitenkin nähdäkseni osoittanut, että absoluuttisen totuuden ideaali on Jamesin mielessä ollut monissa yhteyksissä ja viitteitä siitä, löytyy ainakin *Will to Believe* ja *The Principles of Psychology* teoksista (Colapietro 1986; 191). Absoluuttisen totuuden idea on siten varmasti oleellinen osa totuusteorian kokonaiskuviossa, ja siksi en hyväksy Galen tapaa ratkaista Jamesin teorian sisäisiä ongelmia pelkästään sivuuttamalla kiusalliset osat, jotta teoriasta saadaan yhtenäisempi ja sitä kautta ehkä vakavammin otettava. On esitettävä tulkinta, joka sisällyttää kokonaiskuvaan molemmat niin subjektiiviset kuin objektiiviset elementit parhaalla mahdollisella tavalla, tai jos tämä on mahdotonta ja ristiriita vaikuttaa ylitsepääsemättömältä, silloin pitää rohkeasti osoittaa teorian mielettömyys ja siitä tehtävät johtopäätökset.

Luullakseni Jamesin absoluuttisen totuuden idea pitää sisällään sekä mielipiteiden konvergenssin että teorioiden sisällöllisen konvergenssin. Seuraava esimerkki saattaa selkiinnyttää sitä, mitä James on yrittänyt tarkoittaa absoluuttisella totuudella. Sata vuotta sitten Newtonin teoria oli fysiikassa yleisesti hyväksytty totuus. Suhteellisen lyhyessä ajassa Einsteinin suhteellisuusteoria syrjäytti sen ja Einsteinin teoria verifioitui Sir Eddingtonin retkikunnan Amazonin viidakossa suorittamien empiiristen kokeiden perusteella. (Al-Khalili 2001; 51, 59) Käännettä tuskin olisi tapahtunut, mikäli suhteellisuusteoriasta dedusoituja empiirisiä seurauksia eli valon taipumista ei olisi havaittukaan. Voidaan sanoa, että mikäli ihmisten kokemusvaranto ei lisääny, ei anomalioita voi muodostua, taikka vaihtoehtoisia teorioita verifioivia kokemuksia ilmaantua. Jos Einsteinin suhteellisuusteorialle ei koskaan olisi saatu empiiristä tukea, hyvin harva olisi valmis sitä kannattamaan, koska kyseessä olisi ollut metafyyminen teoria.

Kärjistäen voisi väittää, että Jamesin mukaan fysiikkamme makaisi tänäkin päivänä Newtonilaisella pohjalla, jos Eddingtonin testi olisi antanut vastakkaisen tuloksen. Idea tai uskomus on absoluuttisesti tosi, jos mitkään tulevat kokemukset eivät saa ihmisiä muuttamaan uskomuksiaan. Kyse ei ole dogmatismista vaan pikemminkin siitä, että todellisuus ei enää koskaan tuota meille mitään kokemuksellisesti uutta. Periaatteessa siis absoluuttinen totuuskin on avoin tulevaisuuden kokemusten korjaavuudelle, mutta ajatuksen ydin on siinä, että tulevaisuuden kokemukset eivät enää korjaa uskomuksiamme. Fallibilismi rajautuu siis

määritelmällisesti absoluuttisen totuuden idean ulkopuolelle. Tällaisessa tapauksessa on perusteltuakin uskoa, että lopulta kaikki päätyvät samaan näkemykseen.

Sisällöllisen konvergenssin suhteen Gale kysyi oikeutetusti, miten voimme tietää onko jokin meidän uskomuksistamme tai teorioistamme absoluuttisesti tosi, koska teorioiden alideterminaatio datan suhteen aina mahdollistaa samojen empiiristen kokemusten selittämisen lukuisilla eri tavoilla. Kysymys on rankimpia tieteenfilosofisia pähkinöitä, johon tuskin mikään totuusteoria on antanut tyydyttävää vastausta. James ei ole missään esittänyt eksplisiittistä vastausta, mutta oletetussa vastauksessa James vetoaisi pitkäkestoiseen hyödyllisyyteen ja psykologiseen vakuuttuneisuuteen. Näin ollen absoluuttisen totuuden voi tunnistaa samalla tavalla kuin pragmatistisen totuuden. Tätä jälkimmäistä prosessia on jo aiemmin valotettu. Mitä kauemmin agentti uskoo johonkin ideaan, sitä käyttökelpoisemmaksi idea näyttää muodostuvan, koska sitä ei tarvitse muuttaa. Jos uskomus tai teoria on sama johon kaikki myöhemmin päätyvät, se on ollut absoluuttisesti tosi.

Empiirisen datan vaihtoehtoisen selittämisen tarve ei nouse, jos kokemuksellisesti mitään uutta ja mullistavaa ei ilmaannu. Se tapa, jolla jokin teoria on ensikerran muotoiltu, on absoluuttisesti tosi, jos muutostarvetta ei tule esiintymään. Tulkintani on sovellus Cheryl Misakin tulkinnasta, jonka hän on esitellyt Peircen totuusnäkemystä käsitellessään: ” A True belief is one upon which inquiry could not improve, a belief which would fit with experience and argument and which would satisfy all of the aims of inquiry, no matter how much the issue was subject to experiment, evaluation, and debate.”(Misak 1998; 408) James ei tutkimusprosessia ole käsitellyt samoin kuin Peirce, mutta keskeinen idea on sovellettavissa Jamesin absoluuttisen totuuden ideaan.¹

Absoluuttisen totuuden idea tuo selkeästi esiin tiukan objektiivisuuden elementin. Samalla se avaa Jamesin sivustaa alttiiksi uudenlaiselle kriittiselle hyökkäykselle. Suckielin mukaan (1982; 114-115) Jamesin absoluuttisen totuuden konseptio uskomusten ideaalisena, muuttumattomana päätepisteenä säilyttää objektiivisuuden, mutta epäonnistuu pyrkimyksessään olla kokemuksellinen totuus käsite. Tämä johtuu siitä, että määritelmä sisältää oletuksen kokemuksen ideaalisen kuvauksen mahdollisuudesta ja tällainen oletus taas

---

¹ Myös Roderick M. Chisholm on sitä mieltä, että Jamesin totuusteoria on ymmärrettävissä Peircen rationaalisen tutkimusprosessin idean kautta. Hänen tulkintansa erityinen vahvuus on siinä, että Jamesin käyttämä ongelmallinen tyydyttyneisyyden käsite voidaan jouhevasti tulkita onnistuneen tutkimusprosessin lopputuloksena. (ks. Chisholm 1992; 569-572)

on riippumaton niistä mielipiteistä, joita yksilöt omaavat. James näyttää olleen tätä mieltä, koska on väittänyt, että absoluuttisella totuudella on taannehtiva määräysvalta, joten sen on täytynyt olla totta jo ennen kuin siihen on uskottu. Suckielin argumentin piikki on se, että absoluuttisen totuuden ideassa James palauttaa takaoven kautta teoriaansa intellektualistien totuuteen liittyneitä oletuksia, jotka hän aiemmin on pontevasti torjunut (Jackman 1998;172). Jos Suckielin väite pitää paikkansa, Jamesin teoria olisi sisäisesti epäkoherentti, koska absoluuttisen totuuden ja pragmatistisen totuuden välillä näyttäisi olevan yhteen sovittamaton jännite.

Mahdollisuuden rajoissa voisi tietysti ajatella Jamesilla olleen kaksi erilaista totuuden käsitettä. On kuitenkin kolmaskin tie; voimme ajatella, että konvergenssin tuloksena realisoituvien uskomusten muotoutumiseen ainakin osittain vaikuttaa se, miten ne saavutamme. Oma panoksemme mm. valikoidessamme, millaisilla teoreettisilla malleilla todellisuutta selitämme saattaa aidosti vaikuttaa siihen miltä absoluuttinen totuus lopulta näyttää. Kyseessä on sisäisen realismin pohjalta rakennettu James-tulkinta. Ennen varsinaista tulkintaa on kuitenkin tarpeen aloittaa tulkintojen läpikäynti historiallista järjestystä kunnioittaen.

5. Jamesin totuusteoriaa koskevien tulkintojen typologia

Tarkkasilmäinen lukija havaitsee, että varsinaisia tutkimusongelmiani on vasta sivuttu. Suoraan niistä ei ole puhuttu, mikä johtuu tietenkin siitä seikasta, että ensin on tehtävä tulkinta, jossa edellä esitellyt totuusteorian elementit yritetään selittää johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, joko syntetisoimalla ne, tai painottaen perustelemalla jotain tiettyä puolta muiden kustannuksella. Vasta tulkinnan jälkeen on mahdollista ottaa kantaa siihen, millaisia implikaatioita subjektivismilla kyseisessä tulkinnassa on, ja onko tulkinta myös revisionistista totuuspuhetta.

Tulkintojen typologisointini lähtökohta on Armi Värilän liseniaattityössä esitelty James-tutkimuksen jaottelu. Värilän mukaan James-tulkinnat voi jakaa ensinnäkin kokonaistulkintoihin ja osittaistulkintoihin. Kokonaistulkinnat puolestaan jakaantuvat psykologisiin tulkintoihin ja tulkintoihin, jotka tutkivat Jamesin oppia riippumattomana filosofiana. Psykologiset kokonaistulkinnat pyrkivät Jamesin filosofian ymmärtämiseen analysoimalla sitä hänen luonnekuvansa ja persoonallisuutensa avulla. Tällaisena tulkintana Värilä pitää mm. R. B. Perryn klassista James-elämäkertaa. Riippumattomana filosofiana taas Jamesin oppia ovat tutkineet mannermaiset filosofit ja Jamesin ystävät Emile Boutroux ja Theodore Flournoy. Näissä tulkinnoissa Jamesin filosofiaa tulkitaan oppina, jossa intuitiivinen kokonaisnäkemys koko opin hahmottamisen kannalta näyttäytyy olennaisena. Tulkinnat ovat samalla selkeästi lähimpänä Jamesin itsensä toivomaa tapaa hahmottaa filosofiaa ylipäätään. Ero psykologisiin tulkintoihin on siinä, että vahvoja psykologisia selityspäätteitä Jamesin ymmärtämisessä pyritään välttämään. (Värilä 1971; 23-25) Varovaisesti yleistäen voisi sanoa, että elämäkertateokset näyttäisivät sijoittuvan psykologisten kokonaistulkintojen kategoriaan, koska usein niissä käsitellään Jamesien omalaatuista perhe-elämää ja Williamin henkilökohtaisia henkisiä kriisejä, joista on jäänyt kiitettävästi materiaalia. Jamesin ajatusten genealogiasta on esitetty jopa psykoanalyttisia tulkintoja oidipaaliteemoineen (esim. Feinstein 1984). Värilän omaa tulkintaa voisi luonnehtia näiden kokonaistulkintojen hybridiksi.

Osittaistulkinnoissa Jamesin kokonaisfilosofiasta tarkastellaan vain jotain kapeaa osa-aluetta irrallisena kokonaisuudesta, ja tästä osasta pyritään löytämään jokin kokoava aate tai filosofisesti merkittävä huomio. Värilän mukaan osittaistulkinnat ovat jaettavissa kolmeen eri

ryhmään so. logiikkaan kohdistuviin arviointeihin, psykologiaa tarkasteleviin tutkimuksiin ja ideologiaan selvittelyihin. Ensimmäisen ryhmän edustajiksi voi lukea esim. Peircen ja Russellin. Heille on yhteistä se, että he ovat kritisoineet Jamesin pragmatismia juuri logiikan ja tieto-opin näkökulmasta. Psykologiaa tarkastelleet tutkimukset ovat puolestaan keskittyneet pääasiassa Jamesin psykologisen tuotannon tutkimukseen. Myös fenomenologiset James-luennat, joista Värilä käsittelee mm. J. Linschotenin voi luokitella tähän keskimmäiseen ryhmään. Osittaistulkintojen viimeisen ryhmän muodostavat ideologiset selvittelyt, joissa Jamesin näkemyksiä on pidetty pikemminkin ideologiana kuin vakavana filosofisena ajatusrakennelmana. Jamesin ajatukset on leimattu vaikkapa kalvinismin dogmatiikaksi, amerikkalaisen kaupallisuuden ilmaukseksi, tai amerikkalaiseksi toiminnan rakkaudeksi. Rohkeimmat ovat tutkineet pragmatismia yhteyttä fasismin nousuun, koska Mussolininkin tiedetään Jamesia positiiviseen sävyyn arvioineen. (Värilä 1971; 1-22)

Värilän jaottelun tarkoitus on tuoda esiin tulkinnoista löytyvät erilaiset painotukset. On täysin mahdollista lukea esiin R. B. Perryn klassisesta elämäkerrasta Jamesin pragmatismiin kohdistuva looginen arviointi. Värilä kuitenkin sijoittaa Perryn näkemyksen psykologisten kokonaistulkintojen ryhmään, koska pääosin Perryn tulkinnan ote vastaa tämän ryhmän muita tuotoksia. Typologia on ajatuksellinen apuväline, jonka avulla on helpompi hahmottaa tulkintojen muuten kaoottiselta vaikuttavaa kenttää. Ajatuksellisena apuvälineenä Värilän jaottelu toimii vielä kolmenkymmenen vuoden jälkeen, kun muistaa, että sen puitteissa suoritettu tulkintojen jaottelu on myös itsessään tulkinnanvarainen seikka. Trendien hahmottamisessa se on kuitenkin selkeästi hyödyllinen.

Tässä työssä käsiteltävät Jamesin totuusteorian tulkinnat sijoittuvat kaikki niiden osittaistulkintojen luokkaan, joista Värilä käyttää nimitystä logiikkaan kohdistuvat arvioinnit. Samalla tavoin kuin Värilä on tulkinnoista hakenut tulkintatapoja, joista sitten on oman typologiansa luonut, voidaan myös logiikkaan kohdistuvien arviointien ryhmästä erottaa tulkintatapoja. Näissä tulkintatavoissa on se mielenkiintoinen seikka, että ne voidaan esittää historiallisesti perättäisinä ja toisistaan hyvin merkittävillä tavoin eroavina, jonka takia ne juuri on tarkoituksenmukaista erotella erillisiksi ryhmikseen. Toisin sanoen tarkoitukseni on täydentää Värilän typologiaa loogisten arviointien ryhmän osalta omalla historiallisella pohjalta ponnistavalla luokittelullani. Värilän loogisten arviointien ryhmä on jaettavissa kolmeen ajallisesti perättäiseen tulkintatapaan, joista käytän seuraavia nimityksiä:

subjektivistiset tulkinnat, bifurkationistiset tulkinnat ja uustulkinnat. Kun Värilän typologiaa täydennetään näiltä osin se kokonaisuudessaan on seuraava:

1. Kokonaistulkinnat

- 1.1 Psykologiset tulkinnat esim. Perry
- 1.2 Riippumaton filosofia tulkinnat esim. Boutroux

2. Osittaistulkinnat

- 2.1 Loogiset arvioinnit
  - 2.1.1 Subjektivistiset tulkinnat esim. Moore & Russell
  - 2.1.2 Bifurkationistiset tulkinnat esim. Ayer & Thayer
  - 2.1.3 Uustulkinnat esim. Ben-Menahem
- 2.2 Psykologiaa tarkastelevat tutkimukset esim. Linschoten
- 2.3 Ideologiset selvittelyt esim. E. Friedell

Vaikka luokitteluni on historiallinen en väitä, etteikö subjektivistisia tulkintoja olisi tehty esim. 1970-luvulla, jolloin voitaisiin puhua bifurkationististen tulkintojen kulta-ajasta. Luokitteluni olen rakentanut sen havainnon pohjalta, mitkä tulkinnat eriaikoina ovat olleet vallitsevina, hegemonisina, tai eniten huomiota saaneina. Toisaalta on huomattava, että vaikka nykyään tulkintojen kirjo on huomattavan laaja, niin näin ei ole aina ollut. 1900-luvun alusta on täysin turha etsiä sisäisen realismin mukaista tulkintaa siitä yksinkertaisesta syystä, että käsitteellisesti tällainen vaihtoehto oli vielä tuolloin keksimättä. Tämä ei kuitenkaan ole puhtaasti aatehistoriallinen tutkimus ja sen takia en esittele esimerkiksi Mooren tulkintaan kohdistunutta aikalaiskritiikkiä, vaikka sitäkin todennäköisesti on esiintynyt. Pääasia on osoittaa yleisellä tasolla Mooren argumenttien vahvuus ja heikkous. Samoin pyrin toimimaan muidenkin filosofien käsittelyn kohdalla, jolloin historiallisen tulkintatavan olemassaolon nähdäkseni osoittaa näiden samassa ryhmässä olevien henkilöiden ajatusten samankaltaisuus.

Subjektivistisia tulkintoja Jamesin totuusteoriasta alkoi ilmestyä jo hänen elinaikanaan ja siksi niitä voi hyvällä syyllä sanoa aikalaistulkinnoina. Ensimmäiset näistä tulkitsijoista muodostivat näkemyksensä Jamesin filosofiasta *Will to Believe* teoksen pohjalta eli aikaisemmin kuin *Pragmatism* ja *The Meaning of Truth* olivat edes ilmestyneet. *Will to Believe* on kautta aikain ollut Jamesin teksteistä voimakkain subjektivistisia elementtejä alleviivannut teos, tai ainakin se on sellaisena tulkittu. Esimerkiksi Italiassa velloi vuosina 1904-1905 voimakas pragmatismia koskenut keskustelu, jossa Jamesin pragmatismi esiintyi

vastakkaisessa suhteessa Peircen pragmatismille. Jamesin positiota tulkittiin korostetun subjektivistisesta ja yksilöllisestä lähtökohdasta käsin. Subjektivismi väritti Jamesin totuuden käsitteenkin tulkintaa siten, että luomisen idea tuli siinä keskiöön ja oli oleellisempi kuin objektiivisuutta korostaneet painotukset. (Colapietro 1994; 903, 913. ks. myös Colella 1994; 883-884)

Italialaisissa kulttuuritaistoissa ei kiistelyn keskiössä ollut oikea James-tulkinta vaan kiista siitä, miten pragmatismi ylipäänsä tulisi ymmärtää. Jamesin ajatuksien puolella seisoneiden näkemykset oppi-isänsä positiosta kuitenkin osaltaan valaisevat sitä tulkinnallista suuntaa, joka Jamesin ajatusten suhteen oli yleinen, ja jonka analyttisesti terävimpään muotoon myöhemmin saattoivat G. E. Moore, B. Russell ja J.B. Pratt, joiden tulkinnat hengeltään olivat saman suuntaisia, vaikkakin kriittisempiä kuin italialaisten Jamesin kannattajien. Toisin kuin italialaiset, tämä tarkastelun kohteena oleva kolmikko muodosti tulkintansa Jamesin *Pragmatism* teoksen jo ilmestyttyä, joten tässä mielessä heitä ei voi jälkiviisaana arvostella puutteellisin tiedoin suoritetuista tulkinnoista. Tosin kritiikin päätyessä subjektivismiin eli samaan pisteeseen, johon italialaiset päätyivät mielellään, voi tätä seikkaa pitää selkeänä ilmauksena siitä, että ajanhenki tulkitsi Jamesia subjektivistisesti. Jo ensimmäiset tulkinnat vahvasti muokkasivat maaperää sille nykyisin laajalle levinneelle näkemykselle, ettei ole yhtä pragmatismia vaan kaksi sisäisesti hyvin erilaista aatesuuntaa joita yhdistää vain yhteinen nimi (Mounce 1997; 229). Toinen suunta on Peircestä lähtenyt objektiivinen pragmatismi, jota ovat edustaneet myös F. Ramsey, C.I. Lewis ja R. Carnap, toinen taas Jamesista lähtenyt subjektiivinen pragmatismi, jonka kannattajakuntaan voi laskea ainakin F.C.S. Schillerin ja R. Rortyn (Rescher 1995; 712).

Länsimaisen filosofian suunnatessaan tarmonsä 1920-1930 -luvulla loogisen empirismin ongelmiin, James-tutkimus muun pragmatismiin kohdistuneen tutkimuksen ohella siirtyi filosofian marginaaliin (Pihlström 2001; 16). Jamesin totuusteoriaa koskevia uusia haastavia tulkintoja ei tuotettu, eikä vanhoja vakiintuneita yritetty kammata jalustaltaan. Aikakauden nuoret filosofit epäilemättä muodostivat arvostelmiaan osin G. E. Mooren ja B. Russellin vaikutusvaltaisten mielipiteiden johdattelemina ja koska heidän tuomionsa oli aikanaan hyvin jyrkkä, ei ole kummallista, ettei Jamesin totuusteorian käsittelyä juurikaan esiintynyt. Tilanne jatkui Jamesin kohdalla samanlaisena, vaikka viime vuosisadan puolivälissä pragmatismien käsittely sai uutta potkua W. V. O. Quinen astuttua näyttämölle. 1960-luvulle tultaessa

tapahtui huomattava käänne ensimmäisten bifurkationististen¹ tulkintojen kiinnittäessä uudestaan huomiota Jamesin totuusteoriaan. Tällöin huomattiin, ettei teoria ehkä ollutkaan niin yksiselitteisen subjektivistinen kuin aiemmin oli ajateltu. Samalla aiempi tyyli refutointi avautui uudelleenarvioinnille. Bifurkationistisissa tulkinnoissa yleisstrategiana on jakaa Jamesin teoria kahteen tai useampaan osaan siten, että subjektivistiselle osalle sekä objektivistiselle osalle molemmille varataan ikään kuin tietty pätevyysalue, jolla ne ovat relevantteja. A. J. Ayer ja H. S. Thayer lukivat Jamesia totuusteorian suhteen ei-revisionistisena ajattelijana, koska bifurkaation paikantaminen selkeästi tällaisen lukutavan mahdollisti. Ero aiempaan tutkimusperinteeseen on todella ilmeinen, mutta tästä lisää myöhemmin.

Tuoreimpia tulkintoja kutsun uustulkinnoiksi. Uustulkinnoille on tyypillistä nähdä Jamesin teoria yhtenäisenä kokonaisuutena ilman sisäisiä jakoja eli bifurkaatioita. Lisäksi uustulkinnat ovat voittopuolisesti revisionismi-kysymykseen myönteisesti vastaavia. Näiden piirteiden takia ne voi nähdä selkeänä irtiottona bifurkationistisista tulkinnoista ja epäilemättä pyrkimys H. S. Thayerin tukahduttavan varjon alta on ollut monia motivoivana voimana. Kyse ei ole kuitenkaan uudestaan lämmitellyistä subjektivistisistä tulkinnoista eli paluusta vanhaan, sillä uustulkinnoissa subjektivististen lähtökohtien ei katsota sulkevan pois objektiivista teoriaa totuudesta. Objektiivisen totuuden katsotaan muodostuvan käsitteellisesti konstruktivistisissa prosesseissa, jolloin ihmisten panos on oleellinen.

Uustulkintoja ovat esittäneet mm. Richard M. Gale, Isaac Nevo ja Sami Pihlström. Yleensä niissä heijastuu kuhnilainen James-luenta ja vaikka tekstuaalisesti tällaiselle löytyisikin tukea, niin anakronismin vaara on silti suuri. Uustulkintoja ei toisaalta voi pitää samalla tavalla yhtenäisenä ryhmänä kuin kahta edellistä. Tämä johtuu siitä, että niiden joukosta ei ole vielä noussut esiin tiettyä tulkintajuonetta, joka osoittaisi merkkejä kentän hallinnasta. Ajallisen välimatkan puute estää kokonaisuuden hahmottamista siten, että oleelliset ja tärkeimmät tuotokset voisi erotella ja paikantaa niistä mahdollista samankaltaisuutta. Tämän takia uustulkintoihin luokittelen myös vaikkapa Yemima Ben-Menahemin tulkinnan, joka johtopäätöksiltään on ainakin prima facie ei-revisionistinen. Kokonaisuudessaan tämän hetken tilannetta James-tutkimuksessa tuntuu leimaavan asetelma, jossa keskenään äärimmäisen erilaisia tutkimuksia julkaistaan kiihtyvällä tahdilla. Edellä mainituista syistä johtuen

---

¹ Termin bifurkationistinen tulkinta olen omaksunut Henry Jackmanilta (Jackman 1998: 173).

uustulkintojen käsittelyn kohteeksi olen valinnut työn kokonaisuuden kannalta mielenkiintoisimmat henkilöt. Heidän kohdallaan ei kuitenkaan voi puhua tulkinnallisesta hegemoniasta, kuten kahden muun ryhmän henkilöiden tapauksessa voi tehdä.

6. Analyttinen aikalaiskritiikki eli subjektivistiset tulkinnat

6.1 G. E. Moore

Tammikuussa 1908 G. E. Moore esiintyi Aristotelian Societyn tilaisuudessa esitelmöiden Jamesin pragmatismia koskeneen poleemisen artikkelinsa. Juuri tähän artikkeliin ovat monet myöhemmin viitanneet, esimerkkinä John Passmore *A Hundred Years of Philosophy* kirjassaan. Artikkelin argumentteja on pidetty vakuuttavina ja tuhoisina Jamesin teorian kannalta, jopa niin kuolettavina, että on ihmetelty, kuinka James on ylipäänsä saattanut niin kehnon teorian esittää. (Phillips 1984; 421) Mooren väitteiden painavuus vaatii tarkastelemaan niitä lähemmin. Hänen mukaansa näyttää siltä, että James haluaa väittää totuudesta seuraavia asioita:

- (I) In the first place, he is plainly anxious to assert some connection between truth and 'verification' or 'utility'. Our true ideas, he seems to say, are those that 'work', in the sense that they are or can be 'verified' or are 'useful'.
- (II) In the second place, he seems to object to the view that truth is something 'static' or 'immutable'. He is anxious to assert that truths are in some sense 'mutable'.
- (III) In the third place, he asserts that 'to an unascertainable extent our truths are man-made products' (Moore 1992: 161)

Aloittaessaan systemaattisen ja kriittisen analyysinsä Moore täydentää ensimmäistä kohtaa esittäen, että James väittää sen suhteen vielä seuraavaa:

- (1) That we can verify all those of our ideas, which are true.
- (2) That all those among our ideas, which we can verify, are true.
- (3) That all our true ideas are useful.
- (4) That all those of our ideas, which are useful, are true. (Moore 1992: 163)

Mooren argumentatiivisena taktiikkana on esittää jokaiselle näistä kohdista käsitettäviä vastaesimerkkejä, jotka osoittavat, että väitteet eivät voi pitää paikkaansa, jolloin tällaisille propositioille rakennettu totuusteoria ei voi myöskään pitää paikkaansa. Moore aloittaa käsittelemällä kuvitteellista esimerkkiä, jossa korttipelin jälkeen pelaajat kiistelevät siitä, oliko jollain tietyllä pelaajalla ruutu seitsemän. Teoreettisesti on mahdollista, että kiistakysymyksen ratkaisu olisi verifioitavissa myöhemminkin jonkinlaisella erikoisella tieteellisen tutkimuksen metodilla, mutta yhtä kaikki mahdollisuutena tämä on äärimmäisen

epätodennäköistä, käytännössä mahdotonta. Tästä huolimatta henkilöllä joko oli kortti, tai ei ollut ja siten jompikumpi ideoista on väistämättä totta. Tämä osoittaa, että on olemassa tosia ideoita, joita emme aina voi verifioida. (Moore 1992; 164)

Toista propositiota, jonka mukaan kaikki ne ideat ovat tosia, jotka voidaan verifioida, voi pitää lähinnä trivialeettina, jota vastaan ei ole mitään huomautettavaa. Tosin verifiointi on terminä ymmärrettävä oikeassa muodossaan eli täydellisenä verifiointina, joka todella selvästi todistaa ideamme olevan tosi, eikä esimerkiksi sellaisena evidenssinä, jonka pohjalta voisimme pitää ideamme vain todennäköisenä. (Moore 1992; 168)

Kolmatta propositiota voi arvostella siitä, että vaikka ajoittain tietyt todet ideat ovatkin hyödyllisiä, niin on myös hetkiä, jolloin ne eivät ole hyödyllisiä vaan ovat jopa tiellä. Ihminen voi pohdiskella todellista syyllisyyttään johonkin asiaan, tai jatkuvasti pohdiskella, että kaksi plus kaksi on neljä, vaikka paljon hyödyllisempää olisi keskittää ajatuksensa johonkin muuhun. Ei siis pidä paikkaansa, että jokainen tosi idea on hyödyllinen milloin tahansa se ilmeneekin. Lisäksi on tilanteita, joissa ihmiset tuhlaavat aikaansa hankkimalla itsellensä täysin hyödytöntä tietoa esimerkiksi laskemalla pelikortin takana olevien täplien määrää. Voin päätyä täpliä koskevan lukumäärän tosi ideaan, mutta tästä ei ole minulle mitään hyötyä, vaikka siitä saattaisi olla jollekin toiselle hyötyä. On siis olemassa tilanteita, joissa tosi idea ei ole edes yhtä kertaa hyödyllinen omistajalleen. Hyvällä syyllä voi siten väittää, että Jamesin kolmas propositio on väärä. (Moore 1992; 169-172) Useimmat tosi ideamme ovat hyödyllisiä ja monet hyödylliset ideat ovat tosia, mutta kysymys kuuluu ovatko kaikki. Kyseenalaistava vastaesimerkki on jälleen muotoiltavissa. Kuvitellaan tilanne, jossa miehen kello näyttää väärää aikaa ja hän sen tähden myöhästyy junasta. Tässä tapauksessa väärä idea ajasta on tietysti haitallinen. Tilanne kuitenkin muuttuu, jos oletamme junan joutuvan onnettomuuteen. Tällöin on miehen kannalta hyödyllistä uskoa väärään eli epätoteen ideaan ajasta. Näyttää väistämättömältä, että kaikki hyödylliset ideat eivät ole tosia. Kokonaisuuden kannalta hyödyllinen, mutta epätosi idea on kysymyksessä myös silloin, kun joku petkuttaa joukkoa villedä eurooppalaisten leirin sijainnista siten, että näiden hyökkäyssuunnitelmat menevät pieleen. (emt.; 172-175)

Mooren mukaan James on väärässä väittäessään, että hyödyllisyys on ainoa ominaisuus, joka kuuluu kaikille tosille ideoille. Tämä on osoitettu, kun on huomattu, että on olemassa tosi ideoita, joilla ei ole tätä ominaisuutta tai, että on olemassa ideoita, joilla on kyseinen

ominaisuus, mutta jotka siitä huolimatta ovat epätosia. Tästä seuraa, että jokin toinen ominaisuus kuin hyödyllisyys on tosia ideoita yhdistävä tekijä. Mooren mielestä on olemassa kuitenkin vielä rajumpi vastaväite sille, miksi hyödyllisyys ei voi olla ainoa kaikille tosille ideoille yhteinen ominaisuus. Jos näin olisi, niin tästä seuraisi se, että mikä tahansa hyödyllinen idea olisi tosi täysin riippumatta siitä, mitä muita ominaisuuksia sillä on, tai on olematta. Toisin sanoen idea Jamesin itsensä olemassaolosta, mikäli se olisi hyödyllinen, tekisi siitä toden, vaikka James ei itse tosiasiallisesti olisikaan olemassa. Eilisen korttipelin ruutu seitsemän oli kädessäni, jos idea on kannaltani hyödyllinen, vaikka tosiasiallisesti kortti ei ollutkaan kädessäni. (Moore 1992; 181-182) Kukaan tervejärkinen epistemologi ei totuusteorioita pohtiessaan ole valmis hyväksymään näkemystä, joka hyödyllisyyden nimissä mahdollistaa mitä erilaisimpien kyseenalaisten olioiden olemassaolon hyväksymisen. Juuri tähän Moore kritiikillään pyrki. Hyödyllisyys tuntuu hyvin subjektiiviselta käsitteeltä, ja eri asiat ovat eri ihmisille hyödyllisiä eri aikoina ja eri paikoissa. Jos totuus määrittyisi yksin hyödyllisyyden kautta, olisi totuusteorian suhteen seurauksena pakko hyväksyä äärimmäinen subjektivismi, joka seurauksiltaan näyttäisi johtavan mielettömyyksiin.

Seuraavaksi Moore siirtyy tarkastelemaan ajatusta totuuden muuttuvaisuudesta. Jos James tyytyisi väittämään, että todellisuus muuttuu eli faktat muuttuvat, niin kritiikkiin ei olisi syytä. Oliolla on tietyllä hetkellä ominaisuuksia, joita niillä ei toisena hetkenä ole. Todellisuuden muuttuvaisuus on ilmeinen fakta, mutta sen korostamisessa ei ole mitään vikaa, koska on ollut filosofeja, joiden mukaan mikään ei todellisuudessa muutu. Ongelma on siinä, että James menee pidemmälle ja väittää myös totuuden muuttuvan. Onko siis mahdollista, että idea jolla tietyllä hetkellä on ollut ominaisuutenaan totuus, ei sitä toisena hetkenä enää omaakaan? Voiko tosi muuttua epätodeksi? Eräässä mielessä näin voi olla. Tilanteissa, joissa ilmaisemme ideamme lauseena, niin tietty lause voi tietyllä hetkellä lausuttuna olla tosi, mutta toisella hetkellä lausuttuna epätosi. James näyttää kuitenkin tarkoittavan muutakin so. niitä ideoita joita sanat ilmaisevat ja tässä mielessä totuuden muuttuminen onkin jo kyseenalaisempaa. Ei ole mahdollista keksiä esimerkkiä tällaisesta muutoksesta ja siksi totuuden muuttumisen ajatusta on vaikea ymmärtää. Mahdollinen esimerkki voisi olla sellainen, jonka mukaan idea Julius Ceasarin kuolemasta senaatissa muuttuikin ideaksi Julius Ceasarin kuolemasta omassa sängyssään, jos tulevat sukupolvet hyötyvät jotain tämän uuden idean totuudesta. (Moore 1992; 183-190) Moore ajattelee, että totuudet eivät muutu. Ajatus on tietysti varsin common sense -henkinen. Ihmisten ajattelu ei hänen mukaansa voi muuttaa faktoja sellaisiksi mitä ne

eivät ole olleet. Julius Ceasar kuoli senaatissa ja asiaa ei muuta miksikään se, että kaikki uskoisivat hänen kuolleen sängyssä, koska tällöin ihmiset vain ovat väärässä.

Artikkelin lopussa Moore pohtii lyhyesti ajatusta siitä, missä mielessä totuudet ovat ihmisten aikaan saamia. Näyttää selvältä, että uskomusten on oltava ihmisen, tai ihmisten mielessä, jotta voidaan puhua niiden totuudesta ja epätotuudesta. James tuntuu kuitenkin lisäksi väittävän, että ihmiset tekevät uskomuksistaan tosia. Tietyissä tilanteissa ihmisillä onkin kyky vaikuttaa omiin tekoihinsa siten, että uskomuksista tulee tosia. Jos sihteerilläni on uskomus, että minun pitäisi kirjoittaa artikkeli huomiseen mennessä valmiiksi ja näin teen, niin tällöin oma tekoni tekee hänen uskomuksestaan totta ja voidaan puhua ihmisen aikaan saamasta totuudesta. Omituiselta sen sijaan vaikuttaa ajatus, että uskoessani huomenna satavan, voisin sateen tulon jotenkin vaikuttaa. Jos kaikki totuudet ovat jossain mielessä ihmisen aikaan saannoksia, on edellisen kaltaiseen ajatteluun päätyminen kuitenkin väistämätöntä. Jos teen uskomuksestani totta, niin silloin olen itse vaikuttanut esimerkiksi Ranskan suureen vallankumoukseen ja isäni syntymään. Tällainen ajattelu on tietysti mieletöntä ja siksi ei ole syytä olettaa, että läheskään kaikki totuudet olisivat ihmisen aikaan saamia, vaikka näihin totuuksiin liittyvien uskomusten olemassaolo riippuukin niitä omanneista ihmisistä. (Moore 1992; 191-193)

Mooren kritiikki ei ole niin tuhoavaa kuin miltä se ensi näkemältä vaikuttaa. Kaikki vastaargumentit ovat kyseenalaistettavissa. Phillipsin (1992; 423-424) mukaan Mooren kritiikin pääongelma syntyy siitä, ettei hän ymmärtänyt Jamesin totuuspuheen pyrkimyksiä. James ei ollut kovin kiinnostunut totuuden määrittelystä, koska hän hyväksyi totuuden korrespondenssiteorian totuuden määritelmäksi¹ – tosin ei kovin valaisevaksi määritelmäksi. Jamesin tarkoituksena oli tutkia sitä, miten ihmiset liittyvät totuuden ideoihin, mitkä kokemukset saavat meidät tunnistamaan ideoidemme totuuden. Toisin sanoen hän halusi löytää totuuden kriteerin. Jos tämän pyrkimyksen pitää mielessään on helppo huomata, miksi Mooren kritiikki epäonnistuu.

Toisen pragmatismitutkijan mukaan Mooren rujan tulkinnan taustalta löytyy antagonistien täysin erilainen näkemys totuuden luonteesta. Jamesin näkemyksen lähtökohta on tietyssä tilanteessa toimivan ja kokevan ihmisen totuuden käsittämisessä, kun taas Mooren positio on eräänlainen Jumala-tietäjän näkökulman vaativa käsitys totuudesta. Perspektiivien ero

---

¹ Tämä on tietysti hyvin tulkinnanvarainen kysymys.

paljastuu parhaiten tutkimalla Mooren argumentteja ja Jamesin mahdollisia vastauksia niihin. (Hertz 1971; 213)

Korttipeliesimerkin piti osoittaa, että ihmisillä on tosia ideoita, joita ei voida verifioida. James ei kielläkään, että toinen ideoista on tosi, mutta hän haluaisi tietää kumpi. Mooren esimerkissä evidenssin hankkimisen mahdollisuus on rajattu tilanteen ulkopuolelle, ja käytännössä tällöin kumpaankaan vaihtoehtoon ei totuusominaisuutta liitettäisi. Oireellista korttipeliesimerkissä oli se, että Moore ei sanonut kumpi ideoista on tosi, jolloin myöskään hän ei liittänyt totuusominaisuutta vaihtoehtoihin. Esimerkit eivät siis osu Jamesin totuusteoriaan, vaikka Moore ja häneen uskoneet näin kuvittelivat. (Phillips 1992; 425-426) James voi hyväksyä oletuksen, että toinen ideoista on tosi, koska pelin aikana toinen ideoista olisi ollut verifioitavissa todeksi, jos ongelma olisi silloin esitetty.¹ Toisaalta ongelma on siinä, että korttipelin jälkeen meillä ei ole sitä tosi ideaa, joka ratkaisee kiistan, vaan meillä on kaksi ideaa, joista toinen on tosi. Tarvitaan Jumalan näkökulma, jotta voitaisiin sanoa kumpi idea on tosi, mutta inhimilliseltä pohjalta ratkaisua ei ole mahdollista saavuttaa. (Hertz 1971; 218-219)

Todet uskomukset eivät Mooren mukaan aina ole hyödyllisiä, vaan joskus niiden jatkuva pohdiskelu on hyödyllisempien ideoiden tiellä. Hertzin mukaan (1971; 219) on aiheellista kysyä ovatko ideat itsessään toisten ideoiden tiellä, vai onko esteenä se, että ajattelussamme takerrumme toistuvasti tiettyihin ideoihin. Toisin sanoen hyödyllisempien ideoiden tiellä on hyödyttömämpien ideoiden toisto, ei se mitä toistetaan, eli kyse on ajatuksen suuntaamisen heikkoudesta, ei ideoiden sisältöjen hyödyttömyydestä. Mitä taas tulee triviaalin ja hyödyttömän tiedon hankkimiseen, kuten tapauksessa, jossa laskeskelemme pelikortin takana olevien täplien määrää, ei tietoa voi pitää hyödyttömänä, jos se ratkaisee määrän ongelman, joka luultavasti on laskemisen käynnistänyt (Phillips 1992; 427).

Mooren kolmas vastaesimerkki käsitteli tapauksia, joissa esiintyy hyödyllisiä, mutta epätosia ideoita. Ensimmäinen koski kellonsa epätäsmällisyyden takia junaonnettomuudesta pelastunutta henkilöä. Moore ajattelee, että Jamesin mukaan mitkä tahansa tulevaisuudessa

---

¹ Jos kriteerinä käytetään mahdollista verifioituvuutta, eikä aktuaalista verifikaatiota niin Mooren argumentti muuttuu irrelevantiksi. Saattaa kuitenkin olla tapauksia, joita edes mahdollinen verifioituvuus kriteerinä ei pystyisi käsittelemään. Eräät matematiikkaan ja kvanttimekaniikkaan liittyvät lauseet muodostavat tällaisten tapausten ryhmän. (Haack 1976; 239) Saattaisi siis olla mahdollista muodostaa Mooren vastaesimerkkiä tuhoisampi vastaesimerkki, mutta koska käsittelyssä on Mooren tulkinta, emme tähän mainitsemisen arvoiseen mahdollisuuteen syvenny.

ilmenevät tapahtumat ratkaisevat uskomuksien totuusarvot. Näin ei kuitenkaan ole, vaan kyse on sellaisista seurauksista, jotka subjektin on voitava päätellä uskomuksensa perusteella, ja joiden toteutuminen aiheuttaa subjektille tyydyttyneisyyden tunteen, joka on yksi totuuden läsnäoloa ilmaisevista merkeistä. Kellon tarkkuuteen liittyvien uskomusten suhteen junaonnettomuuden tapahtuminen on jotain sellaista, jota kyseisen uskomuksen perusteella ei voi päätellä, eikä ennustaa. Tämänkaltaiset tapahtumat ovat siis uskomusten totuusarvojen kannalta irrelevantteja. (Suckiel 1982; 103-105)¹ Mitä tulee Mooren toiseen esimerkkiin, joka käsitteli leirin sijainnin valehtelusta syntynyttä, epätotta ja kuitenkin hyödyllistä ideaa niin ongelma löytyy tilanneanalyysistä. Tilanne on psykologisesti monimutkaisempi kuin Moore on oletanut, koska tilanteessa ei ole yhtä ja samaa ideaa, johon kaikki uskovat. Villit uskovat ideaan, jonka mukaan eurooppalaisten leiri sijaitsee paikassa, jossa se ei tosiasiallisesti sijaitse. Villien intressien kannalta tämä väärä idea on selkeästi haitallinen. Eurooppalaiset taas uskovat täysin eri ideaan leirin sijainnista ja villien tiedosta ja heidän uskomuksensa on tietysti heille hyödyllinen. Toisin sanoen Moore ei onnistu pyrkimyksissään, vaan tuleekin esimerkissään osoittaneeksi, että tosi idea on hyödyllinen, epätosi ei. (Phillips 1992; 428)

Totuuden muuttuvaisuuden suhteen Mooren tulkinta on vaillinainen, kun muistetaan, että Jamesin tarkoitus oli kuvata sitä prosessia, kuinka ihmiset liittävät totuuden tiettyihin ideoihin käytettävissä olevien todisteiden perusteella. Idea maan litteydestä on joskus ollut tosi niiden kokemusten puitteissa, joissa se on toiminut. Kuitenkin tiedon kasvun myötä toimivuus vanhassa mielessä on kyseenalaistunut. Toisaalta absoluuttista totuutta sivuavat tekstikohdat huomioon ottaen voi oikeutetusti ihmetellä, että Moore ei ole Jamesin tarkoitusperää hahmottanut. (Phillips 1992; 430) Lopulta ihmiset eivät tuota totuutta siinä mielessä, että he olisivat osallisia esim. Ranskan suuressa vallankumouksessa. Kuitenkin Ranskan vallankumous historiallisena tapahtumana on historioitsijoiden muotoilema käsite, jonka avulla he käsittelevät tiettyjä empiirisiä lähteitä. Kiistanalaisten uusien lähteiden ilmaantuessa koko käsite saattaa joutua uudelleenarvioinnin kohteeksi ja tässä mielessä James on tarkoittanut totuuden olevan 'man-made'. (emt.; 431)

Totuuksien voi sanoa olevan ihmisten aikaansaannoksia toisessakin merkityksessä. Jamesin mukaan uskomuksen totuutta ei saa aikaiseksi pelkät asiointilat, vaan myös niiden toteaminen, jota ilman totuutta ei ole. Jos henkilö uskoo, että huomenna sataa, niin asiointilan toteutuessa

---

¹ Kyseiseen esimerkkiin liittyy lisäksi se Moorelta huomaamatta jäänyt seikka, ettei Jamesin mukaan edes ole olemassa epätosia ideoita vaan vain uskomuksia ja näiden lisäksi verifioituja, tosi uskomuksia.

eli sateen saapuessa uskomus on niin kauan pelkkä uskomus, kunnes leading-periaatteen mukaisesti henkilö saa uskomukselleen verifikaation. Vasta tällöin ihmisen päässä oleva idea muuttuu totuudeksi. Juuri tässä mielessä ihminen myös tekee omat totuutensa. (Blomberg 1969; 179. Ks. myös Hertz 1971; 220)

Suomalainen Jaakko Blomberg oli ensimmäisiä James-tutkijoita, joka kyseenalaisti Mooren artikkelin. Uskomuksien hyödyllisyys perustuu Jamesillakin tosiasioille, eikä toisinpäin kuten Moore tulkitsi. Esimerkiksi uskomus, jonka mukaan arsenikki on myrkyllistä, voidaan osoittaa hyödylliseksi arsenikin ollessa myrkyllistä. Uskomuksen hyödyllisyys voidaan arvioida vasta, kun on verifioitu uskomusten seurausten ja asiointilojen syy-yhteys eli em. tapauksessa arsenikin ja myrkkynuoleman yhteys. Tässä näkyy pragmatistisen totuus-kriteerin erikoisuus, sillä mitään uskomusta ei voi osoittaa vääräksi. Toisaalta on huomattava, että uskomus, jonka mukaan arsenikki ei ole myrkyllistä voidaan myös asettaa kokeeseen. Vääristä uskomuksista puhuminen on ylipäänsä epäilyttävää, koska ei kukaan usko vääriä uskomuksia vaan uskomuksien ollessa hyödyttömiä, ne hylätään. (Blomberg 1969; 176)

Blomberg on ensimmäisenä tulkinnassaan löytänyt saman seikan kuin Suckiel myöhemmin omassaan, tai Sprigge merkitysteoriaa käsitellessään. Näyttää todellakin siltä, että vain positiivinen verifikaatio on olemassa eli Jamesin totuus-kriteeri ei erottele tosia uskomuksia epätosista uskomuksista, vaan todet uskomukset pelkistä uskomuksista, uskomuksista joiden totuusarvoa ei tiedetä. Jos Blombergin näkemys pitää paikkansa, siitä seuraa se, että hyödyllisyys ei ole ainoa kriteeri, joka erottelee todet uskomukset muista uskomuksista vaan mukana kulkee välttämättä myös verifikaation vaatimus. Tämä kyseenalaistaa kaikki näkemykset, joiden mukaan pelkkä hyödyllisyys kriteerinä riittää ylipäänsä tai ainakin verifikaation ulottumattomissa olevissa tapauksissa totuuden kriteeriksi, kuten esim. Jumalan tapauksessa (ks. Hertz 1971; 220) Pelkkä hyödyllisyysnäkökohta voi oikeuttaa uskomuksen hyväksymisen osaksi omaa maailmankuvaa, ei kuitenkaan sen faktuaalista totuutta.

Mooren kritiikin kaikki kohdat voi kyseenalaistaa tarkalla analyysillä. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että esitetty Moore-kritiikki olisi aukotonta. Varmasti sekin on kyseenalaistettavissa, mutta pyrkimykseni on vain esitellä sen asema nykytulkintojen kentässä, jossa se on vihdoin saanut osakseen ansaitsemaansa kritiikkiä. Mooren tulkinta esiintyy omituisen vaillinaisena, kun ottaa huomioon kaikki ne erilaiset puolet, jotka Jamesin totuuspuheista on aiemmissa kappaleissa läpikäyty. Se sivuuttaa monia oleellisia kohtia.

6.2 Bertrand Russell

Russellin kriittinen arviointi Jamesin pragmatismista etenee johtopäätöksiinsä kahdelta eri suunnalta. Sekä pragmatismi metodina, että totuusteorianasettelu tarkastelun kohteeksi, vaikka jälkimmäistä Russell pitää merkittävämpänä 'uutuutena'. Oleellista on pitää erillään nämä kritiikin kaksi tasoa, koska totuusteoriaa hän pitää yksinkertaisesti vääränä, kun taas pragmatismia metodina voi pitää rajatussa mielessä kaikkeen induktiiviseen päättelyyn liittyvänä ilmiönä. (Russell 1992a; 197-199) Se mitä Russell tarkoittaa puhuessaan pragmatistisen metodin sovellettavuudesta tiettyyn rajaan asti selviää, kun tarkastelee miten hän on kritisoinut Jamesin *Will to Believe* teoksessa esiintyvää pragmatistisen metodin soveltamista uskomusten oikeuttamiseen. Tässä teoksessa James sovelsi pragmaattista metodologia sellaisen uskomusten oikeuttamisen kysymykseen, joille ei ole olemassa varsinaista suoraa empiiristä perustaa. Hyötynäkökulmaan ja riskinottoon vedoten James argumentoi, että on aivan yhtä perusteltua useiden metafysisien kysymysten tapauksessa muodostaa hyväksyvä uskomus kuin pidättäytyä uskomuksesta kokonaan, koska tällöin saattaa menettää totuuden, jos pidättäytyy uskomuksen hyväksymisestä. (James 1992c; 457 & 464)

Tällaista pragmatistisen metodin soveltamista Russell ei hyväksy. Hän rinnastaa sen Rousseau'n savoijilaisen apulaispapin asenteeseen ja lähtee kritisoimaan näkemystä todennäköisyyksien pohjalta. Kritiikissään Russell käsittelee Jamesin esimerkkiä noudattaen Jumala-hypoteesia. Ei ole olemassa mitään ratkaisevaa todistetta minkään maailmanuskonnon puolesta tahi vastaan; koska logiikan lait kuitenkin pitävät paikkansa¹, niin näiden kysymysten suhteen on olemassa vain yksi totuus oli se uskonnollinen tai ei. Maailmassa on siinä määrin paljon uskontoja, että todennäköisyyttä uskontokysymyksiin sovellettaessa näyttää siltä, että jokainen niistä on enemmän epätosi kuin tosi. Tältä kannalta katsottuna Jamesin uskomusten legitimaatioyritys vaikuttaa kestävämmältä (Russell 1992b; 403-404) Russellin mielestä onkin parempi puhua epäilyn vivahteista ja hypoteeseihin uskomisesta evidenssin valossa pikemminkin kuin Jamesin tavoin puhua vain uskosta ja epäuskosta (emt.; 404-405).

Russellin asenne pragmatistisen metodin sovellusalaan lienee nyt selvä. Hän hyväksyy sen soveltamisen normaalissa arkipäiväisessä, tai jopa tieteellisessä empiirisessä toiminnassa,

---

¹ Oletus, jota Russell ei tietääkseni koskaan kyseenalaistanut.

mutta metafyyssisten kysymysten suhteen, kuten James on todennut 'metafyyssisten kiistakysymysten ratkaisijana', Russell ei suostu pragmatistista metodia hyväksymään. Russellin argumentissa on kaksi puolta, jotka täytyy erotella, jotta ymmärretään hänen kritiikkinsä osumapinta-ala. Vasta-argumentti toimii silloin, kun mietitään Jumala-hypoteesin mahdollista totuutta matemaattisista lähtökohdista käsin. Vaikuttaa todellakin siltä, ettei ole rationalistista uskoa tietyn uskonnon maailmankuvaan, kun otetaan huomioon uskontojen lukuisuus. Todennäköisyys valikoida oikea jumala, jos jumalaa edes on, on häviävän pieni. Toisaalta Russellin argumentin implikaatiot muille metafysiikan osa-alueille täytyy tällöin myös ottaa huomioon. Myös metafysiikassa erilaisten näkemysten kirjo on moninainen. Todennäköisyys sille, että jokin metafyyssinen positio on oikea, muodostuu häviävän pieneksi, jolloin sen hyväksyminen todennäköisyysnäkökohdat huomioon ottaen on epärationaalista. Ylipäänsä on vaikea ymmärtää, missä mielessä metafyyssisten kysymysten suhteen voi puhua epäilyn vivahteista, tai hypoteeseihin uskomisesta evidenssin valossa, koska empiirisesti kysymykset ovat ratkeamattomia. Näyttääkin siltä, että jos todennäköisyysargumentti pitää paikkansa ja siten tuhoaa Jamesin position legitimitetin, se samalla tekee metafysiikasta ylipäänsä kyseenalaisen oppialan. Kylmäpäisen loogisesti asioita punnitsevan henkilön kannalta Russell tietysti on oikeassa.¹

Jamesin osin psykologisen lähestymistavan takia kylmäpäisen looginen ratkaisu ei metafyyssisten ongelmatapausten suhteen ole tyypillistä. Hän on eksplisiittisesti todennut, että uskomusten hyväksymistapauksissa uskomusten on oltava 'eläviä' mahdollisuuksia (James 1992c; 458). Toisin sanoen tietylle ihmiselle ei teosofiksi ryhtyminen ole psykologiselta kannalta aidosti mahdollista, ja tällöin vaihtoehto jo lähtökohtaisesti sulkeutuu pois mahdollisesti hyväksyttävien uskomusten joukosta. Lisäksi jo aiemmin on käynyt ilmi, että pragmatismi metodina on ennen kaikkea uskomusten merkityksen ja merkityksellisyyden selkeyttämiseen ja sitä kautta niiden hyväksymiseen pyrkivä menetelmä. Uskomusten totuuden suhteen pragmaattinen metodi ei sen sijaan ota kantaa. Kyseinen seikka käy erinomaisesti ilmi jo aiemmin käsitellystä materialismi vs. teismi esimerkistä. Russell puhuu totuudesta jo pragmatistisen metodin yhteydessä ja tämä johtuu siitä seikasta, että hän Mooren tavoin ajattelee Jamesin määrittelevän totuuden pelkästään hyödyllisyyden käsitteen avulla.

---

¹ Russell ei ilmeisesti ajatellut todennäköisyysargumentin soveltuvuutta ontologiaan, koska itse kannatti Jamesin neutraalia monismia (Snowdon 1995: 617). Ontologiset kysymykset ovat kuitenkin yhtä metafyyssisiä kuin teologiset kysymykset, joten todennäköisyysargumenttia voi aivan yhtä hyvin soveltaa niihinkin. Johdonmukaisena ajattelijana Russell ei olisi liputtanut neutraalin monismin puolesta vaan kieltäytynyt ottamasta ontologista positiota. Toinen vaihtoehto on tietysti se, että todennäköisyyden käsitteen avulla ei metafyyssisiä kysymyksiä kannata ratkoa.

Pragmatistinen metodi käyttää osin hyödyllisyysnäkökohtia hyväkseen määrittäessään uskomusten merkityksellisyyttä yksilöiden kannalta, ja tästä ikään kuin korollaarina tietysti seuraisi kyseisten uskomusten totuus, mikäli Russell-Moore tulkinta pitäisi paikkansa. Pragmatistinen totuusteoria ei olisi redundantti merkitysteorian suhteen, koska se varsinaisesti määrittelisi totuuden käsitteen ja siten sanoisi enemmän kuin merkitysteoria, mutta tästä huolimatta jo pelkän merkitysteorian perusteella voitaisiin päätellä uskomusten totuudet, ja tämä on tietysti eräs subjektivismi syytösten vahva perusta.

”Pragmatismi sellaisena kuin James sen esittää, on alkujaan totuuden uusi määritelmä.” (Russell 1992b; 405) Kyseisestä määritelmästä johdetusta filosofiasta Russell on puolestaan sanonut seuraavaa: ”We may thus sum up the philosophy in the following definition: ‘A truth is anything which it pays to believe.’”(Russell 1992a; 201) Tällainen totuuden määritelmä on sama kuin yksi Mooren esittämistä muotoiluista, jonka mukaan kaikki hyödylliset ideat ovat tosia. Myös vasta-argumentti on sama, jonka Moore jo aiemmin esitti, tosin muotoilultaan hivenen kärkevämpi:

Jamesin määritelmän mukaan voisi sattua, että ‘A on olemassa’ on tosi lausuma, vaikka A ei ole todella olemassa. Olen aina ollut sitä mieltä, että joulupukki-hypoteesi ‘toimii tyydyttävästi sanan avarimmassa merkityksessä’: siitä syystä lause ‘Joulupukki on olemassa’ on tosi, vaikka joulupukkia ei ole. James sanoo (toistan hänen lauseensa): ‘ Jos Jumalahypoteesi toimii tyydyttävästi sanan avarimmassa merkityksissä, se on tosi.’ Tässä jätetään yksinkertaisesti mitättömänä syrjään kysymys, onko Jumala todella taivaassaan: jos Hän on hyödyllinen hypoteesi, se riittää. (Russell 1992b: 407)

James itse vastasi kyseiseen kritiikkiin, jota hän piti valitettavan laajalle levinneenä väärinkäsityksenä. Pragmatisti uskoo todeksi vain sellaiset objektit, jotka itsessään tai joiden jälkiä löytyy todellisuudesta. Lisäksi näitä objekteja koskevien mielipiteiden tulee olla myös keskenäänkin ristiriidattomia ennen kuin pragmatistit pitävät niitä tosina. (James 1987d; 963) Se mitä James on Jumalahypoteesin suhteen lausunut eri paikoissa näyttäisi olevan ristiriidassa keskenään ja tämän huomiotta jättäminen on osasyynä Russellin tulkintaan. Jo aiemmin olemme todenneet, että toimivuus yksin ei konstituoisi uskomusten totuutta vaan enintään merkityksen tai merkityksellisyyden ja siksi on perusteltua olla hyväksymästä Russellin tulkintaa ja pitää sen tueksi esitettyä tekstuaalista oikeutusta kontekstistaan irrotettuna lausumana.

Russellin mukaan pragmatistinen totuusmääritelmä johtaa toisenkinlaisiin ongelmiin. Jos pragmatistinen näkemys totuudesta pitää paikkansa, niin tällöin ennen totuutta tulee tietää, mikä on hyödyllistä, ja mitkä ovat eri uskomusten vaikutukset (Russell 1992b; 405). Ajatus, jonka mukaan uskomusten seurausten tietäminen olisi helppoa, on hänen mukaansa omituinen. Tuntuu järkevältä ajatella, että on paljon helpompi ratkaista paavien erehtymättömyyttä koskeva kiistakysymys, kuin ratkaista kysymys siitä, onko uskomus paavien erehtymättömyyteen seurauksiltaan hyvä asia. Asiasta tekee vielä monimutkaisemman tilanne, jossa mietitään esimerkiksi joidenkin aatesuuntien hyödyllisyyttä. On helpompi osoittaa Rousseau'n *Yhtiskuntasopimuksesta* teoksen myyttinen lähtökohta kuin selvittää onko siihen uskomisesta ollut hyötyä, erityisesti kun jälkimmäisen kysymyksen vastaus osaltaan riippuu ihmisten poliittisesta orientaatiosta. (Russell 1992a; 201-202)

Mitään näin hullunkurista pragmatistit eivät Jamesin mukaan kuitenkaan väitä. Vastineessaan Russellille hän selittää, että vaikka uskomusten hyvät seuraukset voivat ajoittain olla totuuden kriteeri, jonka avulla totuuden läsnäolo huomataan, niitä on pidettävä pikemminkin totuusväitteisiin liittyvinä motiiveina, joka saa ihmiset liittämän totuuden tai epätotuuden merkityksen tietyille uskomuksille (James 1987d; 962). Vastaus näyttää mielestäni antavan tukea aiemmin käsitellylle Blombergin tulkinnalle, vaikka on tosin huomattava, että James puhuu eksplisiittisesti myös uskomuksien epätotuudesta.¹ Ylipäänsä James kuittaa Russellin argumentit joko väärinkäsityksinä, tai leimaa tämän 'paatuneeksi abstraktionistiksi'², joka

---

¹ Blombergin elegantti tulkinta ei kunnolla ota huomioon tätä seikkaa. On tosin mahdollista väittää, että Jamesin puhussa epätosisista ideoista hän tarkoittaa Blombergin termein pelkkiä uskomuksia erotuksena toisista uskomuksista. Tällöin epätosisista ideoista ja uskomuksista puhuminen ei muodostu Blombergin tulkinnalle ongelmalliseksi, mutta tulkinnallisessa mielessä ollaan jo varsin epävarmalla pohjalla.

² James on karakterisoinut 'paatunutta abstraktionismia' seuraavasti:

Let me give the name of 'vicious abstractionism' to a way of using concepts which may be thus described: We conceive a concrete situation by singling out some salient or important feature in it, and classing it under that; then, instead of adding to its previous characters all the positive consequences which the new way of conceiving it may bring, we proceed to use our concept privatively: reducing the originally rich phenomenon to the naked suggestions of that name abstractly taken, treating it as a case of 'nothing but' that concept, and acting as if all the other characters from out of which the concept is abstracted were expunged. Abstraction, functioning in this way, becomes a means of arrest far more than a means of advance in thought. It mutilates things: it creates difficulties and finds impossibilities; and more than half the trouble that metaphysicians and logicians give themselves over the paradoxes and dialectic puzzles of the universe may, I am convinced, be traced to this relatively simple source. *The viciously privative employment of abstract character and class names is, I am persuaded, one of the great original sins of the rationalistic mind.* (James 1987d; 951-952)

omissa totuudenmäärittely-yrityksissään abstrahoituu pois konkreettisista, inhimillisistä tietämistilanteista (James 1987d; 967-968).

Mooren ja Russellin tulkintojen lähtökohtana on oletus, että James pyrki totuuden käsitteen uuteen määritelmään. On kuitenkin hyvin mahdollista, että James ei edes yrittänyt esittää totuuden uutta määritelmää. Richard Hertzin mukaan¹ James selkeästi hyväksyy totuuden perinteisen määritelmän, jota karkeasti voi luonnehtia idean yhteensopivuudeksi [agreement] todellisuuden kanssa; se mitä James haluaa tehdä on eksplikoida tarkemmin mitä tämä yhteensopivuus tarkoittaa (Hertz 1971; 213-214). Toisin sanoen James siis hyväksyy perinteisen totuuden korrespondenssikriteerin, mutta ei ole tyytyväinen siihenastisen korrespondenssikäsitteen abstraktiin ja eräässä mielessä tyhjään sisältöön. Tekstuaalisesti Hertzin tulkinta vaikuttaa perustellulta. (ks. James 1987b; 572-573) Tosin vielä selkeämmin yllämainittu Jamesin intentio ja korrespondenssikriteerin hyväksyminen käy selville *The Meaning of Truth* teoksesta, jossa hän hyväksyy jopa totuuden copy-teorian relevanttina joskin vulgaarina instanssina [verrattuna toimivuuteen tai hyödyllisyyteen] omassa korrespondenssikäsitteessään (James 1987d; 869-870). Jo tämän poleemisen kommentaariteoksen nimestä voi myös päätellä mitä James on ajanut takaa. Kyseessä on ennen kaikkea totuuden merkityksen eksplikaatio. Tämän takia on jopa esitetty, että pragmatismi sinällään ei ole tietty filosofia, vaan yritys selittää, kuinka mieli saavuttaa totuudet ja kuinka niitä testataan (Barzum 1983; 83).

Ratkaisevin vasta-argumentti sille, että James ei pragmatistisesta totuudesta puhuessaan yrittänyt muotoilla totuuden uutta määritelmää on seuraava. Jos James olisi pyrkinyt totuuden uuteen määritelmään, häneltä tulisi löytyä Mooren ja Russellin esittämien universaalilauseiden kaltaisia väittämiä omasta tekstistään. Ensinnäkin näin ei ole asian laita, jos yksittäisiä muotoiluja tarkastelee konteksteissaan. Toiseksi on ilmeistä, että mikäli Jamesin esittämät muotoilut universalisoitaisiin, hän joutuisi totuuden määritelmässään ristiriitaan, sillä hän olisi eksplisiittisesti esittänyt mm. seuraavaa: (1) Kaikki ja ainoastaan todet ideat ovat hyödyllisiä sekä kaikki ja ainoastaan hyödylliset ideat ovat tosia. (2) Kaikki ja ainoastaan todet ideat ovat korrespondenssisuhteessa todellisuuteen. Jälkimmäisestä propositiosta seuraa, että joulupukki-hypoteesi ei ole tosi, joten voimme johtaa (3) Ei ole niin,

---

Paatuneen abstraktionismin idean juuret voi löytää jo *Principles of Psychology* teoksesta, jossa James esittelee ns. psykologin virhepäätelmän. Edellistä voi käsittääkseni pitää jälkimmäisen sovelluksena filosofiassa. (ks. James 1983; 195-196)

¹ Muista tutkijoista mm. D. C. Phillips yhtyy Hertzin näkemykseen, kuten jo aiemmin kävi ilmi.

että kaikki ja ainoastaan hyödylliset ideat ovat tosia. (1) ja (3) ovat loogisessa kontradiktiossa, jolloin voidaan väittää oikeutetusti, että Jamesin totuudelle antama uusi määritelmä on epätosi. James ei tunnetusti arvostanut abstraktia ajattelua ja logiikkaa yhtä paljon kuin Russell ja Moore, mutta tämä tosiseikka ei tehnyt hänestä loogisesti täysin sokeaa ajattelijaa. On tosin mahdollista väittää, että torjuessaan vastustajiensa kritiikkiä ontologiseen realismiin turvautumalla, James ajautuu teoriassaan sisäiseen ja sovittamattomaan ristiriitaan teorian eri elementtien välillä. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa tapa nähdä asia.

Hilary Putnam (1995; 8-9 & 1997; 180) on vakuuttavasti osoittanut missä kohdin Russell on lukenut Jamesinsa väärin.¹ Putnam viittaa mm. Russellin käyttämään James lainaukseen², jota tämä on käyttänyt eräänä argumenttinsa lähtökohtana ja tekstuaalisena tukena. Russell on omien tekstiensä lainauksissa sivuuttanut kaksi hyvin tärkeää kohtaa lainauksesta eli ”to put it very briefly” ja ”in almost any fashion”, sekä vaihtanut expediency-termin muotoon ”has good effects”. Joku voisi väittää tällaisen kritiikin olevan pedanttista saivartelua, mutta mielestäni Putnam on oikeassa väittäessään, että juuri näiden pienten kohtien sivuuttaminen on oleellista, koska ne osoittavat, että kyse on temaattisesta selonteosta, eikä totuuden uudesta määritelmästä. Lisäksi Putnam esittää näkemyksensä, jonka mukaan Jamesin käyttämän hyödyllisyyskäsitteen äärisubjektivistinen tulkinta on virheellinen. James ei väitä, että satunnainen idea on tosi, jos se on hyödyllinen millä tahansa tavalla, esim. tekemällä meistä subjektiivisesti tyytyväisiä. Jamesin teksteistä käy ilmi, että hän puhuu erilaisten lauseiden tyypeistä, jotka ovat yhteensopivia eri tyyppisten hyödyllisyyksien kanssa. Tieteellisten väittämien hyödyllisyys on niiden ennustuskyvyssä jne. (Putnam 1995; 9)

Molemmat Putnamin näkemyksistä ovat mielenkiintoisia. Ensinnäkin Russellin unohtamat tekstikohdat osoittavat, että kyseessä ei ole universaalilausepohjainen määritelmä. Toiseksi tyyppitulkinnan avulla olisi mahdollista perustella erilaisten lausetyyppien totuuden erilainen konstituutio. Vaikka kaikkia tyypejä koskisi minimivaatimuksena esim. koherenssikriteeri³, niin kaikkien lauseiden totuutta [hyödyllisyyttä] ei silti pääasiallisesti arvioitaisi saman kriteerin perusteella niin kuin perinteisissä totuusteorioissa on tehty. Tulkinta istuisi hyvin

---

¹ Putnamin kritiikki soveltuu kaikkiin samankaltaisiin tulkintoihin, jotka pitävät Jamesin pragmatistista totuuspuhetta totuuden uutena määrittely-yrityksenä. Ei ole aina helppo erottaa sitä, kuka pitää Jamesia uuden määritelmän esittäjänä, mutta ainakin Mooren, Russellin ja Prattin kohdalla vastaus on myönteinen.

² Kyseinen lainaus esiintyy tässä työssä sivulla 30. Tämä on yksi tunnetuimpia muotoiluja, jonka pohjalta Jamesia usein pyritään kritisoimaan.

³ Koherenssikriteerin läsnäoloa Jamesin teoriassa on jo aiemmin käsitelty. Muita Jamesilta löytyviä totuuteen liittyviä kriteereitä ovat ainakin yksinkertaisuus, vanhan doktriinin säilyttäminen ja eksistentiaalinen tyytyväisyys. (Putnam 1995: 10)

Jamesin holistiseen positioon. Tässä voi spekuloida mahdollisuudella, että kyseessä olisi ollut Jamesin vastaus aikakauden positivisille, joka rajasi mm. eettiset ja metafysiset lauseet tiedettävissä olevien tosien lauseiden ulkopuolelle.

6.3 J. B. Pratt

Aikalaiskriitikoista korrespondenssiteoreetikko J. B. Prattin kritiikkiä on myöhemmin pidetty Jamesin kannalta sekä sympaattisimpana että parhaita ymmärrystä osoittaneena (esim. Sprigge 1993; 15). Pratt käsittelee Jamesin pragmatismia varsin monipuolisesti ottaen huomioon mm. sitoutumisen ontologiseen realismiin. Tässä mielessä hänen arvioitaan voi pitää lähtökohdiltaan oikeutetumpina kuin edellä käsiteltyjä Russellin ja Mooren tulkintoja, jotka ammensivat kriittisen voimansa heinä mies-tyyppisistä argumenteista.

Prattin mukaan pragmatistisen totuusteorian keskeinen totuuskriteeri on joko aktuaalinen verifikaatio tai verifioitavissa olemisen mahdollisuus eli verifioituvuus. Periaatteessa verifioituvuus on kuitenkin luonteeltaan jotain hyvin epä-pragmatistista. Se ei ole prosessi, eikä se myöskään ole itsessään kenenkään kokemukseen kuuluva asia. Verifioituvuus on kokemuksen suhteen transsendentti samassa mielessä kuin totuus on intellektualisteille transsendentti relaatio. Tästä johtuen totuus ei pragmatisteilla voi tarkoittaa verifioituvuutta vaan itse verifikaation prosessia. (Pratt 1992; 156-157) Pratt siis ajatteli, että Jamesin puhe leading-periaatteesta ja totuuden tyydyttävyydestä implikoi totuusrelaation olevan konkreettinen, koettavissa oleva relaatio, jolloin se voi viitata ainoastaan verifikaation prosessiin. Tämän prosessin tuloksena verifioituneet uskomukset ovat tosia uskomuksia.

Pratt on esimerkin avulla yrittänyt osoittaa, mitä hän ymmärtää verifioituvuudella ja sitä kautta myös totuudella. Oletetaan ystävämme B:n olevan Istanbulissa ja että omaamme ajatuksen siitä. Oletetaan lisäksi, ettei meillä ole mitään kokemuksia ystävämme Istanbulista olemisesta. Uskomuksemme on kuitenkin tosi, jos ystävämme B todella on Istanbulissa kokemuksistamme riippumatta. Tässä on esimerkki siitä miten verifioituvuus ja totuus ovat kokemuksiemme suhteen transsendentteja asioita.¹ (Pratt 1915; 73) Pratt määrittelee totuuden niin yksiselitteisesti, ettei positio jää epäselväksi:

The real common-sense theory, as I understand it, may then be stated as follows: "Truth," or the relation of "correspondence," means, not copying, but merely this simple thing, that *the object of which one is thinking is as one thinks it*. Or put the same thing in other words, the truth or trueness of an idea is its *conformity to fact*. (Pratt 1915: 68)

---

¹ Pratt käsittää verifioituvuuden ja totuuden ajatukset uskomusten eksternalististen oikeutusteorioiden kontekstissa. Vrt. tämän työn sivua 99, jossa käsitelen Jamesin pragmatismia internalismia.

Korrespondenssiteoriasta seuraa, että ihmisellä voi olla tosi ajatus, vaikka hän ei tiedä sen olevan tosi. Jos totuudella tarkoitettaisiin itse verifikaatioprosessia niin tällöin vaikuttaa siltä, että ajatuksemme ei voi olla tosi ennen kuin se on verifioitu. Tässä sekoitetaan kaksi asiaa eli totuuden testaaminen ja totuuden merkitys, sillä on eri asia omata tosi idea ja toisaalta tietää, että omaa toden idean. (Pratt 1915; 73-74) Pratt yrittää kuvata kyseisen sekaannuksen implikaatioita toisella esimerkillä, jossa henkilöllä on ajatus ystävänsä hammaskivusta.

On täysin mahdollista, että hammaskivusta kärsivä ihminen ei millään tavalla ulkoisesti osoita kärsivänsä hammaskivusta. Nyt jos totuus määritellään aktuaaliseksi verifikaatioprosessiksi, jossa yksittäisen ihmisen idea välittävän kokemussarjan avulla päätyy tyydyttäviin havaintokokemuksiin, jotka verifioivat idean, niin em. hammaskiutupauksessa ei idea hammaskivusta - hammaskivun todellisesta olemassaolosta huolimatta - koskaan voisi verifioitua. Vaikuttaa totuuden kannalta riittämättömältä määritellä totuus subjektiivisesti tyydyttäväksi verifikaatioprosessiksi. (Pratt 1915; 120-121)

Tiivistäen voisi sanoa, että pragmatistien joko on hyväksyttävä totuuden transsendenssi perinteisessä mielessä tai hyväksyttävä se tosiasia, että tosien ja epätosien mielipiteiden välisessä erossa on kyse pelkästään subjektin kokemuksellisesta tyydytynneisyydestä (Pratt 1915; 168). Pratt ajattelee, että korrespondenssin hylkäämisen hinta on subjektivismi, jonka seurauksena mielivaltaisten, olemattomien entiteettien postulointi hyödyllisyysnäkökohtien perusteella mahdollistuu. Tarkkasilmäinen lukija on samankaltaisen argumentin huomannut jo Moorella ja Russellilla.

Vaikka Jamesilta Prattin mukaan löytyy korrespondenssiteorian torjumiseen viittaavia tekstikohtia, niin häneltä selkeästi löytyy myös ulkoisen todellisuuden olemassaolon hyväksymiseen viittaavia tekstikohtia, jotka täten viittaavat ontologiseen realismiin (Pratt 1915; 79, 93-97). Juuri verifioituvuuden ja realismin hyväksyminen erottavat Jamesin muista pragmatisteista ja siksi hänen positiotaan voi pitää vähemmän radikaalina. Eroja esiintyy esim. siinä, että hyväksyessään verifioituvuuden James joutuu myöntämään, että idea voi olla tosi ennen kuin se on verifioitu. (emt.; 99-100) Ongelma Jamesin kannalta on se, että tällöin hänen on hyväksyttävä perinteinen korrespondenssiteoria ja hylättävä totuuden määrittely pelkästään kokemuksellisena verifikaatioprosessina, jota radikaalit pragmatistit näyttävät kannattavan (emt.; 127-128). Saattaa olla, että korrespondenssiteoriaan liittyvä totuuden

transsendenssi on mysteeri, mutta ainakin se on todellinen mysteeri, jonka pois selittäminen totuusteoriassa johtaa väistämättä epäonnistumiseen (emt.; 171).

James ei alkuunkaan hyväksynyt Prattin intellektualistista kritiikkiä. Hänen mukaansa verifiointia ja verifioituvuutta ei voi erotella toisistaan siten, kuin Pratt on ajatellut. Verifioituvuus on potentiaalista verifioitavuutta ja siihen voi liittää määreen totuus, aivan kuten jotain tiettyä henkilöä voi kutsua perilliseksi ennen kuin itse perinnönjako on suoritettu. Totuuden relaation konstituoi kuitenkin empiirinen maailma ja siihen liittyvän kokemuksetjun olemassaolo riippumatta siitä, onko kyseinen ketju aktualisoitu vai ei. Intellektualisteille kokemuksetju kelpaa totuuden testaamiseen, mutta totuus on itsessään jotain siitä eroavaa. Totuus on heille sitä, että objektit ovat olemassa *siten kuin* niiden ajatellaan olevan olemassa. Ongelma on siinä, että *siten kuin* näyttää olevan itse relaatio, joka kantaa epistemologisen painolastin. Helpoimmin relaatio on tulkittavissa siten, että idea on objektin kaltainen, mutta miten tämän voi ymmärtää kun ideamme usein ovat abstrakteja käsitteitä joiden on vaikea sanoa muistuttavan objektejaan? Prattin näkemystä ei voi hyväksyä ennen kuin hän selittää mistä *siten kuin* -relaatio itsessään koostuu, koska sen on koostuttava jostain kuvattavissa olevasta tai muuten se jää täydeksi mysteeriksi. (James 1987d; 909-911) James kieltäytyy erottelemasta omaa positiotaan Deweyn ja Schillerin muka radikaalimmista näkemyksistä ja muistuttaa, että pragmatistit kyllä hyväksyvät Prattin määritelmän totuudelle. Mitä he ovat totuuden idean suhteen tehneet, on juuri tuo *siten kuin* -relaation käsitteellinen eksplikaatio verifioituvuuden ajatuksen avulla (emt.; 912).

James myös kommentoi hammaskipuesimerkkiä. Hänen mukaansa pragmatisti voi hyväksyä, että jollain henkilöllä on hammaskipu, vaikka kukaan toinen ei tästä saisi koskaan empiirisesti mitään viitteitä. Pragmatisti voi hyväksyä hammaskivun tällaisessa tapauksessa luonnontieteellisenä asiointilana, mutta tiedollisessa mielessä totuuden olemassaoloa ei saataisi koskaan selville. Jamesia lainaten:

But to ask the pragmatist thereupon whether, when it thus fails to coalesce bodily with the object, it is *really* true or has *real* trueness, - in other words whether the headache he supposes, and supposes the thinker he supposes, to believe in, be real headache or not, - is to step from his hypothetical universe of discourse into the altogether different world of natural fact. (James 1987d: 917)

Vastaus tuo mieleen Mooren korttipeliesimerkin. James ajattelee, että jos kaksi henkilöä kiistelee siitä onko kolmannella pääkipu, kiista ei tiedollisesti ratkea ja siksi totuudesta on mahdotonta puhua, jos kiistan kohteena oleva henkilö ei päänsä olotilasta koskaan tule missään yhteydessä mitään lausuneeksi ja samaan aikaan naama pysyy peruslukemilla. Ajatuksen ydin on siinä, että totuusominaisuutta ei voida perustellusti liittää kumpaankaan ideaan, puolesta tahi vastaan, koska positiivista verifikaatiota ei voida saavuttaa.¹

Mooren, Russellin ja Prattin kritiikkien käsittelystä on käynyt ilmi, että kaikki heistä ajattelivat Jamesin totuuspuheen olleen osa pragmatistien yritystä muotoilla uusi määritelmä totuudelle ja sitä kautta uusi totuusteoria. He selkeästi ajattelivat, että pragmatismi on pyrkimyksissään revisionistinen projekti totuuskäsitteen käytön suhteen. Tämä käy eksplisiittisimmin ilmi Prattin väittäessä seuraava: ”The pragmatists have not only appropriated the word truth to their own meaning, but also insist that the meaning which most other philosophers have given to the word is no meaning at all.”(Pratt 1915; 78) Kolmikko oli myös yhtä mieltä siitä, että revisionistinen projekti oli implikaatioidensa takia tuhoon tuomittu, minkä he kukin tahoillaan omalla tavallaan osoittivat.

Mikä voisi selittää aikalaiskritiikin musertavuutta ja ymmärtämättömyyttä? Jo aiemmin on tullut esille Phillipsin ja Hertzin argumentoima näkemys, jonka mukaan Mooren ja Jamesin intressit totuuden käsitteen suhteen olivat täysin erilaiset. Moore oli kiinnostunut totuuden käsitteeseen liittyvästä hyvästä määrittelemisestä ja loogisesta tarkkuudesta, kun taas Jamesia kiinnosti tosien ideoiden identifiointi prosessi ja totuuden kriteerin löytäminen (Phillips 1984; 424 & ks. myös Hertz 1971; 221) Epäilemättä samankaltaiset intressierot vaikuttivat myös Russellia ja Prattia verrattaessa Jamesiin, sillä etenkin Russell ei ole vähiten tunnettu juuri loogisista ansioistaan. Intressieroja ei tule kuitenkaan liikaa alleviivata, koska vaarana on unohtaa, että kiistan taustalla ovat myös selkeät filosofiset näkemyserot. Nähdäkseni Timothy Sprigge on täysin oikeassa kritisoidessaan mm. Hertzia pelkän intressieron selitysvoimaan turvautumisesta (Sprigge 1993; 15). On tarkasteltava laajempia taustaoletuksia, jotta voi ymmärtää yksityiskohtaisempiin filosofisiin kysymyksiin liittyviä näkemyseroja..

---

¹ Prattin hammaskipuesimerkin, joka Jamesin vastauksessa vaihtui pääkivuksi, voi tietysti kyseenalaistaa Peircen tai Deweyn tutkimusprosessia (inquiry) koskevan ajattelun pohjalta. Tutkimusasetelman syntyminen edellyttää aina jonkinlaisen ongelman tai epäilyn olemassaoloa. Hypoteettisessa pääkipuesimerkissä ei kuitenkaan epäilyn syntymiselle ole mitään rationaalista perustetta mikäli kivusta kärsivä henkilö ei ulkoisesti osoita mitään merkkejä omasta tuskastaan. On tietysti selvää, että periaatteellisena filosofisena väittelykysymyksenä ongelman voi tästä huolimatta esittää.

6.4 Analyyttisten aikalaiskriitikoiden taustaoletuksista

Merkittävien ero pragmatistien ja aikalaiskriitikkojen filosofisten taustaoletusten suhteen löytyy merkitysteoriasta. Aiemmin on kuvattu sitä tapaa, jolla James perustaa merkitysteoriansa ja totuusteoriansa mielen selektiivisyyden idealle. Hänen näkemyksessään aktiivinen subjekti on vahvasti mukana luomassa merkityksiä asioille ja luonnollisesti seuraukset totuuden käsitteen kannalta ovat olennaiset. Henry Jackman (1998; 156-160) on löytänyt juuri tästä lähtökohdasta erään Jamesin ja aikalaiskriitikoiden välisten kiistelyjen ydinkohdan. Vastustajien mielestä uskomuksilla ja lauseilla on jo tulkinta ja näitä verrataan todellisiin objekteihin, joista niistäkin on olemassa yksiselitteisesti tosi kuvaus. Sen seikan onko jokin uskomus tosi, ratkaisee todellisuus sillä hetkellä kun uskomus aktualisoituu, eikä tässä kuviossa ole sijaa intresseille, tai sille mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan. Vastakkaisesti James on kiinnostunut siitä, mikä antaa uskomuksille ja lauseille niiden tulkinnan ja tekee näistä tulkinnoista totta. Alun perin totuutta koskevilla kiistoilla on siis kyse yhtä lailla merkityksistä kuin totuudesta. Ongelmia syntyy mikäli Jamesin katsotaan käsittelevän jo tulkittuja lauseita, tai tulkinnallisesti yksiselitteisiä lauseita, koska tällöin Jamesin muotoilut näyttävät epäuskottavilta.

Muutkin tutkijat ovat painottaneet näkemysten eroa merkitysteorian tasolla. Seigfriedin (1983; 280-281) mukaan Moore todellakin ajattelee, että arkipäiväisiin propositioniin liitetyt merkitykset ovat selkeitä ja yksiselitteisiä, kun taas Jamesin kanta kokemuksen käsitteellistämiseen on avoimempi siinä mielessä, ettei hän usko pelkän käsitteellisen selkeyden tuovan ratkaisua kokemuksen oikean tulkinnan ongelmaan. Erilaiset konseptuaaliset skeemat esim. tiede tai kriittinen filosofia voivat antaa sisäisesti koherentit selitykset todellisuudesta, jotka siis molemmat tavallaan pitävät paikkansa ja tällöin valintatilanteissa tarvitaan muita kriteerejä ratkaisujen tekoon. Tätä seikkaa sekä Moore että Russell eivät kyenneet ymmärtämään. Siinä missä he vielä pyrkivät kohti kartesiolaista totuutta, James ajatteli tieteen ja filosofian yrittävän erotella mielikuvituksellisia uskomuksia todellisuudesta ja tässä pyrkimyksessään turvautuvan käsitteelliseen instrumentalismiin.

Yhdessä Jamesin teoria mielen aktiivisuudesta ja merkitysteoriaan liittyvästä tulkinnan avoimuudesta valaisevat monia aikalaiskriitikoiden kannalta ongelmallisina pidettyjä kohtia Jamesin teksteissä. Seuraavassa muutama ote *Pragmatism* teoksesta:

The truth of an idea is not a stagnant property inherent in it. Truth happens to an idea. It *becomes* true, is *made* true by events. (James 1987b: 574)

True ideas lead us into useful verbal and conceptual quarters as well as directly up to useful sensible termini. (James 1987b: 580)

We must find a theory that will work... Truth in science is what gives us the maximum possible sum of satisfactions, taste included, but consistency both with previous truth and with novel fact is always the most imperious claimant. (James 1987b: 580-581)

'The true,' to put it briefly, is only the expedient in the way of our thinking, just as 'the right' is only the expedient in the way of our behaving. (James 1987b: 583)

Jamesilla totuus on siis jotain, mitä ideoille tapahtuu, kun ideat ohjaavat meidät hyödyllisten käsitteiden ja aistikokemusten äärelle. Tieteen totuus liittyy teorioiden toimivuuteen ja koherenssiin, jotka tuottavat tyydytystä. Lyhyesti sanoen totuus on jotain ajattelumme kannalta hyödyllistä. Nyt jos esitettyjä lauseita tarkastelee intellektualistisen merkitys- ja totuusteorian kontekstissa, lauseiden väitteet näyttävät epäilyttäviltä. Vaikuttaa väistämättömältä, että totuusteoriasta muodostuisi täysin subjektivistinen ja siten kestävä. Ei siis ole mitenkään mystistä, että Moore, Russell ja Pratt rusikoivat Jamesin totuusteoriaa ja pitivät sitä lähes pilkkanaan. He eivät ensinnäkään ymmärtäneet, että kyse ei olekaan välttämättä totuuden määritelmästä, jonka lisäksi he eivät olleet tietoisia Jamesin erilaisesta merkitysteoreettisesta lähtökohdasta.¹

---

¹ Todennäköisesti osapuolten merkitysteoreettinen ero perustuu vielä syvemmillä löytyviin eroihin. *Principles of Psychology* teoksessa James voimakkaasti kritisoi ja sanoutui irti klassiseen englantilaiseen empirismiin liittyneestä assosiaatiopsykologiasta ja sen taustalla vaikuttaneesta mielenfilosofiasta (esim. James 1983: 224-225 & 273). Näiden Lockelta alkunsa saaneiden näkemysten mukaan kaikki, mitä voimme todellisuudesta tai maailmasta tietää, tapahtuu aistikokemuksen pohjalta. Mieli on tyhjä taulu, 'tabula rasa', johon kokemus piirtää jälkensä aistidatan avulla. Aistidata on 'annettu', mieli ottaa sen vastaan passiivisesti suorittamatta sen suhteen mitään tulkintaa. Mieli herää vasta siinä vaiheessa, kun aistidataa aletaan sen toimesta muokkaamaan eri tavoin esim. yhdistelemällä, abstrahoimalla ja siten synnyttämällä ideamme ja käsitteemme. Näiden käsitteiden, perusideoiden ja niistä koostuvien monimutkaisempien mentaalisten ideoiden suhteita sitten selvitetään ja tarkkaillaan niiden kokemuksellisten manifestaatioiden välisten suhteiden ilmenemistä todellisuudessa. (Lacey 1995: 226) En tiedä hyväksyivätkö Moore, Russell ja Pratt brittiläistä assosiationismia, jota Locken jälkeen kehittivät mm. David Hartley, David Hume, isä ja poika Mill, sekä Aleksander Bain. Pidän kuitenkin uskottavana, että kaikki kolmikön jäsenet sitoutuivat empirismiin jotakuinkin siinä merkityksessä kuin se on edellä lyhyesti esitetty. Tämä sopisi heidän intellektualistisiin merkitysteorioihinsa, koska passiivisten representaatioiden pohjalte rakentuneen mielenfilosofian lähtökohdista on luontevaa ymmärtää yksiselitteisten merkitysten ajatusta. Lisäksi oletustani tukee Russellin myönteisen hyväksyvä kanta Jamesin radikaalia empirismia kohtaan (Russell 1992b: 400-402). Radikaalia empirismia saattaa pitää vain eräänä empirismin äärimuotona, joka kuitenkin muiden empirismin muotojen kanssa jakaa saman perusoletuksen todellisuuden 'epäproblemaattisesta' havainnoinnista. Juuri näin Russell radikaalia empirismia tulkitsee ja näin myös Siegfried sitä tulkitsee, kuten aiemmin huomasimme. Tällöin unohtuu, että vaikka radikaalia empirismiaan kehitellessä

Tarkasteltaessa em. lainauksia Jamesin oman mielenfilosofian ja merkitysteorian puitteissa, ne luonnollisesti näyttävät hyvinkin ymmärrettäviltä. Jos mieleemme valikoiva toiminta ikään kuin luo merkityksen jollekin ideallemme, niin eikö ainoa keino varmistua siitä, että merkitys on relevantti ja ideamme tosi, ole ideamme toimivuuden testaaminen käytännössä? Toimivuuden testaaminen taas liittyy siihen millainen todellisuus itsessään on. Merkityksemme ollessa relevantti ja ideamme toimiva, olemme hedelmällisessä toimintasuhteessa todellisuuden kanssa ja tästä seuraa tyydyttyneisyyden tunne. On totta, että subjektivismi-ongelma nousee esille, koska jos omaamme eri intressit ja eri uskomukset koskien samaa objektia niin on vähintään teoreettisesti hyväksyttävä se mahdollisuus, että molempien idea toimii tyydyttävästi ja tällöin ainakin prima facie ajaudutaan kontradiktioon. Esimerkkinä yhteismitattomista uskomuksista voidaan pitää maapallon litteys -hypoteesia, jonka hyväksymistä ja hylkäämistä historiassa on esiintynyt. Kuitenkaan nämä mahdollisuudet toisensa poissulkevana eivät voi molemmat pitää paikkaansa, vaikka voidaankin ajatella molempien kantojen olevan tietyissä puitteissa toimivia ja verifioituvia kantoja.

Mielestäni Moore, Russell ja Pratt olivat oikeassa siinä mielessä, että mikäli Jamesin teoria tulkitaan yksipuolisen subjektivistisesti, niin se on revisionistinen ja kaiken lisäksi kestämaton totuusteoria, joka rikkoo loogisen johdonmukaisuuden pyhimpiä arvoja. Kuitenkin otettaessa huomioon Jamesin totuusteoriaan liittyvien muotoilujen monipuolisuus ja jännite, joka subjektivististen ja objektivististen elementtien välillä vallitsee, ei ole oikeutettua tehdä subjektivismi-ongelmasta suoraan hänen teoriaansa kumoavaa seikkaa. Analyttiset aikalaiskriitikot syyllistyivät liikaan yksinkertaistamiseen. Myöskään Pratt ei tehnyt poikkeusta, vaikka huomioi muita paremmin Jamesin näkemyksen moniulotteisuuden. Tästä huolimatta hän ajatteli, että Jamesin position elementit ovat toisensa poissulkevat ja ainoa mahdollisuus säilyttää uskottavuus epistemologioiden silmissä on tehdä aito valinta näiden teoreettisesti ristiriitaisten aineksien välillä. Filosofissa on kovin helppoa kumota vastustajan väitteet, jos niistä tahallisesti tai tahattomasti maalaa yksinkertaistetun kuvan. Juuri tästä puhtaasta subjektivistisistä James tulkinnoista on ollut kyse.

James ei juuri selektiivisystematiikkaa käsittele, niin se kuitenkin on mukana. Russell lukee radikaalia empirismiä ontologisella lukutavalla, mutta yritän myöhemmin osoittaa, että James ei koskaan päässyt psykologin perinnöstään eroon.

7. Bifurkationistiset tulkinnat

7.1 A. J. Ayer

A. J. Ayer oli ilmeisesti ensimmäinen tutkija, jonka mieleen juolahti yrittää tulkita Jamesin totuusteorian ensi näkemältä ristiriitaisia aineksia, hahmottamalla ne kokonaisteorian eri osiksi, joilla tästä huolimatta on aito pätevyysalueensa ja paikkansa kokonaisuudessa. Hän ei ajatellut, kuten osa aikalaiskriitikoista puolivuosisataa aikaisemmin, että ristiriitaisten aineksien suhteen tulee tehdä valintoja, jotta johdonmukainen tulkinta on mahdollista saavuttaa. Tulkintansa oivaltavuuden osalta Ayer osoittaa siten selkeää innovatiivisuutta aiempaan tutkimusperinteeseen verrattaessa. Katkos on niin merkittävä, että Ayerista alkunsa saanut tulkintatapaa voi tutkimusperinteessä ehdotetun mukaisesti kutsua bifurkationistiseksi. Sen lisäksi, että nimitys vangitsee tulkinnallisen eron, se myös käy kätevästi ajallisen paikantamisen välineenä, koska Ayerin tulkinta ja sitä seuranneet tulkinnat syntyivät 1960-luvun lopulta lähtien.

Ayer viittaa moniin tässäkin työssä käsiteltyihin James-sitaatteihin ja toteaa, että niitä on todellakin hankala yhteen sovittaa keskenään varsinkin kun pitää mielessä tavalliset, arkipäiväiset käsitykset totuudesta. Erityisen onnetonta on totuuden ja höydyllisyyden käsitteiden sekoittaminen, joka aikanaan oli syynä kovimpaan kritiikkiin. James esitti muutaman kerran vasta-argumentteja näille kritiikeille, mutta hänen yleistä välinpitämättömyyttään kritiikkejä kohtaan on vaikea ymmärtää, jos hän todella olisi seisonut näiden kritisoitujen näkemysten takana. Tästä syystä on aiheellista etsiä toimivaa tulkintaa, joka ottaa huomioon Jamesin näkemykset erilaisten propositioiden erilaisesta roolista uskomusjärjestelmän kokonaisuudessa. (Ayer 1968; 196-198) Ensimmäiseksi Ayer painottaa sitä seikkaa, että James ei sen enempää kuin Peirce ollut kiinnostunut muodollisen totuuden määritelmän saavuttamisesta, vaan hyväksyi perinteisen määritelmän, jonka mukaan totuus muodostuu idean ja todellisuuden yhteen sopimisesta. Tässä määritelmässä vain on vikana sen epäinformatiivisuus. (emt.; 198-199) Epäinformatiivisuudella Ayer viittaa siihen Jamesia vaivanneeseen seikkaan, että totuuden korrespondenssiteoria ei kerro meille kuinka ihmiset liittävät totuuden uskomuksiin.¹

---

¹ Samoja seikkoja on tulkinnassaan painottanut mm. Stevens 1974: 160.

Seuraavaksi Ayer siirtyy tarkastelemaan erityyppisiä propositioita, joita uskomusten kokonaisjärjestelmässä ilmenee. Ensinnäkin Jamesiltä löytyy empiirisiin asiointiloihin liittyviä propositioita, joiden täytyy keskinäisen yhteensopivuuden lisäksi olla tietysti aistihavainnoilla vahvistettavissa. James korostaa dynaamista verifikaatioprosessia ja puhuu ikään kuin ideat tulisivat tosiksi vasta kun ne ovat verifioitu. Tätä ei kuitenkaan saa ottaa liian kirjaimellisesti, koska verifikaation ei aina tarvitse olla suora vaan yleensä potentiaalinen verifikaatio riittää. Kun pitää mielessä Jamesin pyrkimyksen selittää prosessia, jossa ihmiset liittävät totuuden faktuaalisiin uskomuksiinsa, niin periaatteessa formalistit¹ ja James voisivat molemmat olla oikeassa. Formalistit olisivat oikeassa siinä, että proposition totuus ja sen hyväksyminen ovat loogisesti eri asioita ja James taas siinä, että se mikä ihmisiä todella kiinnostaa, on ainoastaan tosien uskomusten selvittäminen niiden hyväksyttävyyden kautta. Jamesin osin turha taistelu loppuisi, jos hän myöntäisi muodollisen totuuden määritelmän pätevyyden ja intellektualistit myöntäisivät oikeaksi Jamesin selonteon faktuaalisiin uskomuksiin liittyvästä totuuden kiinnittämisestä. (Ayer 1968; 202-205)

Toisena propositiotyyppinä Jamesin teksteissä on mainittu ideoiden välisiin suhteisiin liittyvät a priori totuudet. Niihin kuuluvat niin matematiikan kuin logiikankin totuudet, empiirisestä alkuperästään huolimatta. Jamesin näkemykset näiltä osin eivät olleet mitenkään aikaansa nähden erikoisia, eikä hän edes yksityiskohtaisesti ole teoriaansa tältä osin työstänyt. Oleellisin näiden propositioiden totuutta koskeva kriteeri on propositioiden keskinäinen konsistenssi. (Ayer 1968; 205-206) Ei ole suuri ihme, ettei James a priori totuuksiin liittyvää keskustelua juuri käynyt. Jos pitää mielessä hänen lähtökohtansa niin a priori totuudet ovat uskomuksiensa totuuksia selvittävän ihmisen kannalta itsestään selviä. On totta, että ne riippuvat merkkien käyttöön liittyvistä sosiaalisista konventioista ja esim. tässä mielessä niiden status on hyvinkin monimutkainen. Totuuden kriteereihin liittyvässä keskustelussa niitä on kuitenkin vaikea mieltää muuten kuin itsestäänselvyyden ajatuksen kautta.

Kolmas ja viimeinen propositioryhmä, jonka Ayer paikantaa koskee moraalisia ja esteettisiä arvostelmia. Näihin propositioihin voi laskea mukaan myös metafysiset arvostelmat, koska James on eksplisiittisesti todennut, että usein metafysiset periaatteet ja positiot ilmaisevat lähinnä esteettisiä tuntemuksia. Moraalisten, metafysisien ja esteettisten arvostelmien piirissä hyväksytään pragmatistinen periaate, jonka mukaan uskomus on tosi, jos se on

---

¹ Formalisti on Ayerin termi niille, joista James puhuu intellektualisteina.

toimiva henkilökohtaisesti tyydyttävällä tavalla. Toisaalta Jamesin voi tulkita yrittäneen turvata moraaliperiaatteiden objektiivisen totuuden postuloimalla ihmiskunnan uskomuskonvergenssin. Tämä ei kuitenkaan Ayerin mielestä onnistu, koska on kestämatöntä ajatella, että kannattamamme moraaliperiaate ajan kuluessa tyydyttäisi kaikkien ihmisten emotionaalisia vaatimuksia, jotka viime kädessä ihmisten moraalisten päätösten takana vaikuttavat. Näyttää siis siltä, että pragmatistinen periaate ja moraalisen totuuden käsite ovat keskenään muodollisissa vaikeuksissa. Ratkaisu on se, että moraalisten kysymysten ja myös uskonnollisten kysymysten suhteen hyväksytään pragmatistinen periaate ja hyödyllisyyskriteeri totuuden määrittäjinä. Esimerkiksi Jumala-hypoteesi on tosi, jos kokemuksemme osoittaa, että Jumalaan uskovat elävät tyytyväisempää elämää uskomuksensa takia. Tällöin on tosin huomattava, että totuus voidaan em. uskonnollisen hypoteesin tapauksessa oikeuttaa sillä hinnalla, että hypoteesi riisutaan kognitiivisesta sisällöstä, koska kysymykseen hypoteesin faktuaalisesta statuksesta ei voi saada vastausta. Näiden propositioiden ryhmää James tarkoitti korostaessaan ihmisten oikeutta uskoa empiirisesti ratkeamattomien hypoteeseihin. James käyttää sanaa totuus harhaanjohtavasti puhuessaan siitä näiden propositioiden yhteydessä. Se on kuitenkin ymmärrettävää, kun pitää mielessä pragmatistisen pyrkimyksen selittää totuutta toimivuuden ja hyödyllisyyden kautta konstituoituvana uskomusten hyväksymiskysymyksenä. (Ayer 1968; 208-212 & 221-223)

Edellä esitelty Ayerin tulkinta on äärimmäisen mielenkiintoinen siinä mielessä, että sen voisi jopa sanoa hyväksyneen Mooren, Russellin ja Prattin subjektivismisyytökset, mutta rajanneen ne koskemaan metafysisiä, moraalisia ja esteettisiä arvostelmia. Ayer siis ajatteli, että faktuaalisia kysymyksiä koskevien propositioiden suhteen Jamesin totuusteoria on varsin toimiva verifikationistinen totuusteoria. Tällaisena se ei juuri poikkea Peircen totuusteoriasta (Ayer 1968; 223). Ayer uskoi, että Jamesin kokonaisteorian rakennetta voi ymmärtää tämän uskonnollisista motiiveista käsin. James tutki paljon uskonnollista kokemusta ja uskonnollisia uskomuksia, mutta halusi myös yrittää ymmärtää niiden totuutta. Hän siis halusi tehdä tilaa uskonnollisille uskomuksille kuitenkin samaan aikaan pitäen kiinni ankarista älyllisistä vaatimuksista ja empiirisistä standardeista. (emt.; 190)¹

---

¹ Ayer ei suinkaan ollut ensimmäinen tutkija, joka painotti uskonnollisten motiivien oleellisuutta Jamesin totuusteorian ominaislaatuisuutta selvitettäessä. Ainakin jo Russell korosti uskonnollisuuden osuutta (Russell 1992b: 407-408). Myös Sheffler painottaa samaa seikkaa (Sheffler 1974: 97).

Ayerin tulkinnasta on löydetty paljon heikkouksia. Ensinnäkin on puututtu siihen, että James ei olisi hyväksynyt erottelua proposition totuuden ja sen todeksi hyväksymisen välillä varsinkin, jos muodollisen totuuden käsitteen analyysin ajatellaan paljastavan käsitteen varsinaisen filosofisen sisällön. Pragmatistisen merkitysteorian mukaan käsitteiden merkitys riippuu niiden soveltamisolosuhteista ja tällöin niiden abstraktilla analyysillä on mahdoton kuvata käsitteiden kontekstisidonnaista luonnetta. Jos tällainen näkemys pragmatistisesta merkitysteoriasta totuusteorian takana pitää paikkansa niin ei voida sanoa, että James hyväksyisi muodollisen totuuskäsitteen määritelmän siinä tapauksessa, että intellektualistit hyväksyisivät hänen kuvauksensa totuuden kiinnittämisestä. (Suckiel 1982; 117) En kuitenkaan ole vakuuttunut Suckielin vasta-argumentin voimasta. Täytyy muistaa, että James itse eksplisiittisesti hyväksyi ainakin lähtökohdaksi sen perinteisen korrespondenssiteorian oletuksen, että totuus on idean ja todellisuuden yhteen sopimista. Kiista alkoi yhteen sopimisen tulkinnasta. On kuitenkin kiistatonta, että James hyväksyi totuusteoriassaan jotain samaa kuin vastustajansa. Tämä tosiasia näyttäisi tuovan tukea Ayerin näkemykselle. Merkitysteoriaan viittaaminen on argumenttina tehokas, mutta siihenkin liittyy se ongelma, että James on rajatussa mielessä valmis hyväksymään käsitteiden abstraktit merkitykset, kuten Suckiel itsekin on huomannut (emt.; 117).¹

Jamesin merkityksiin liittyvässä puheessa pragmatististen merkitysten lisäksi voidaan erotella ns. kognitiiviset, asioiden abstraktit merkitykset. Tämän merkitysteorian tasolta löytyvän kaksijakoisuuden voi nähdä analogisena jakona formaalisen totuuden määritelmän ja totuuden kiinnittämiseen liittyvän kuvauksen kanssa. James ei kognitiivisista merkityksistä juuri puhunut, kuten ei myöskään totuuden muodollisesta määritelmästä, jonka näytti hyväksyvän, mutta jota piti epäinformatiivisena. Hän oli kiinnostunut asioiden käytännöllisistä merkityksistä eli niistä, joita ihmiset itse asioille antavat. Samalla hän oli kiinnostunut uskomusten totuuksien kiinnittämisen kuvauksesta. Ayer ei siis välttämättä ole täysin väärässä siinä, että Jamesin turha taistelu voitaisiin välttää, jos osapuolet tunnustaisivat toistensa kontribuutiot ongelman käsittelyssä. Tästä ei tietenkään seuraa, että itse Ayerin tulkinta olisi kestävä.

J. C. S. Wernham on vastineessaan Ayerille tarkasti ruotinnut niitä tekstikohtia, joille Ayer on tulkintansa rakentanut. Hän väittää, että toisenkin tulkinnan voi esittää, jossa eri

---

¹ Vrt. Suckielin positiota aiemmin käsitellyssä merkitysteoriaa koskeneessa kappaleessa.

propositioryhmien kriteerit eli verifioituvuus, konsistenssi ja emotionaalinen tyydyttävyyss eivät pelkästään koske vain omia ryhmiään vaan kasautuvat. Tämä tarkoittaa sitä, että empiiristen propositioiden osalta verifioituvuuskriteeri riittää. Mielen ideoiden välisten a priori totuuksien kriteerit ovat konsistenssi ja verifioituvuus, kun taas moraalisten, metafyyssisten ja esteettisten propositioiden totuus vaatii hyväksymiselleen kaikki kolme edellä mainittua kriteeriä. (Wernham 1976;294-296) Wernhamin kanta on perusteltu, kun palauttaa mieleen teismin ja materialismin välisen kiistan. Tällöin metafyyssisellä positiolla on merkityksensä kannalta selkeitä empiirisiä seurauksia. Voisi siis sanoa, että teistinen näkemys verifioituu, jos kuoltuamme pääsemme taivaaseen, tai joudumme helvettiin. Keskustelun kriteereistä voi viedä vielä pidemmälle ja sanoa, että kaikki kolme kriteeriä ovat mukana minkä tahansa idean totuuden arvioinnissa (Sprigge 1993; 55). Tällainen väite tuntuu erittäin toimivalta, kun ottaa huomioon Jamesin totuusteorian monipuoliset muotoilut totuuden kriteeriksi eli kaikki ne voivat olla toiminnassa yhtä aikaa.

Spriggen suorittama Ayer-kritiikki perustuu edellä käsitellyn kognitiivisen ja ei-kognitiivisen eli pragmaattisen erottelun kyseenalaistamiseen totuusteoriaa koskevana asiana. Juuri tämä bifurkaatio Ayerilla esiintyy, koska ensimmäisen ja toisen propositioryhmien kriteerit verifikaatio ja konsistenssi ovat selkeästi kognitiivisia kriteereitä, kun taas emotionaalinen tyydyttävyyss - kuten kriteerin nimestäkin ilmenee - on ei-kognitiivinen kriteeri.¹ Toisin sanoen Jamesilla olisi kaksi erilaista totuuden käsitettä. Tieteeseen ja empiirisiin faktoihin liittyvät totuudet, joista uskonnolliset ja moraaliset totuudet olisivat erotettavissa. Näin ei kuitenkaan ole, koska ei ole merkkejä siitä, että James olisi totuuden suhteen pitänyt uskonnollisia, tai moraalisia propositioita erilaisina kuin tieteellisiä propositioita. (Sprigge 1993; 54-55)²

Wernham on vielä argumentoinut, että propositioryhmien väliset erot eivät ole niiden funktioiden eroihin liittyviä eroja, vaan kyse on eri ryhmiin liittyvien propositioiden alkuperien erilaisuudesta. Jamesin jako on psykologinen ja kuvaa sitä, millainen asema verifikaatiolla kussakin ryhmässä on. Formaalisten tieteiden propositiot ovat itsestään selviä, eivätkä sellaisena joko tarvitse verifikaatiota tai ne verifioituvat itsestään. Luonnontieteiden

---

¹ Kokonaan oma filosofinen ongelmakenttä, johon ei tässä voida syventyä, liittyy yritykseen käsitteellisesti erotella kognitiivinen ja emotionaalinen toisistaan, sillä useat tunteita tutkineet filosofit ovat painottaneet tiedollisen elementin läsnäoloa tunnekokemuksissa. Emme esim. pelkää leijonaa, jos emme tunnista sitä leijonaksi.

² Spriggen kanssa hyvin samantapaista kritiikkiä Ayerin positiolle on esittänyt William J. Gavin (ks. Gavin 1984: 140-141, 146).

korpuksen muodostavat jo verifioidut propositiot. Moraalisten, metafyyssisten ja esteettisten näkemysten kanssa tekemisissä olevat propositiot odottavat vielä verifiointiaan. Tätä Ayer ei ole ymmärtänyt. (Wernham 1976; 301-303) Ayerin tulkinnan katsottiin syntyneen puhtaasti hänen omasta loogisen positivistin näkökulmastaan käsin jopa siinä määrin, että James yhtäkkiä näytti varsin huomattavalta loogiselta positivistilta (Sprigge 1993; 54 & Wernham 1976; 291). Innovatiivisuudesta huolimatta Ayerin tulkinta siis sisältää niin vakavia ongelmia, että sitä ei voi pitää toimivana esityksenä.

7.2 H. S. Thayer

Toinen tässä työssä käsiteltävistä bifurkationistisista tulkinnoista syntyi vain muutamia vuosia Ayerin tulkinnan jälkeen. Sen takana oli H. S. Thayer, jonka meriitit pragmatistisen liikkeen historiankirjoittajana ovat toistaiseksi vertaansa vailla. Hänen mukaansa Jamesin pyrkimyksenä ei ollut muiden totuusteorioiden kumoaminen, vaan pikemminkin perinteisten teorioiden selkeyttäminen ja syventäminen niiltä osin, kuin nämä teorit sisälsivät eksplikoimattomia alueita (Thayer 1981; 538). Thayer on epäilemättä oikeassa siinä, että Jamesilta löytyy tekstiä tämän argumentin tueksi. Jos edellistä väitettä ei hyväksytä on ongelmallista ymmärtää seuraavia Jamesin sanoja: "Pragmatic truth contains the whole of intellectual truth and a hundred of other things in addition." (James 1987d; 929) Samoin olisi vaikea ymmärtää sitä jo Ayerin yhteydessä esille tuotua seikkaa, että James todella hyväksyy totuuden korrespondenssiteorian muodollisen määritelmän, mutta samaan aikaan pitää sitä epäinformatiivisena.

Jamesin totuusteorian tulkintansa Thayer rakentaa merkitysteoriassa olevan kognitiivisen ja pragmatistisen merkityksen erottelun varaan. Merkitysteorian erottelu ilmenee analogisena totuusteoriassa. Jamesin totuusteorian analyttisesti toisistaan erotettavat komponentit ovat kognitiivinen totuus ja pragmaattinen totuus. Edellinen viittaa totuuden muodolliseen käsitteeseen, jota James pitää luonteeltaan staattisena ja abstraktina. Vaikka kognitiivinen totuus ei filosofisesti ole kovin kiinnostava, niin tästä ei seuraa, ettei sitä olisi löydettävissä. Päinvastoin James on täysin selvästi tunnustanut sen olemassaolon sanoessaan: "Truth with a big T, and in the singular, claims abstractly to be recognized of course". (Thayer 1977; 4-5) Kognitiivisen totuuden voi siis yksinkertaisesti sanoa tarkoittavan uskomuksen ja todellisuuden asiaintilojen välistä vastaavuutta korrespondenssiteorian hengessä. Jälkimmäinen eli pragmatistinen totuus liittyy niihin kognitiivisiin totuuksiin, jotka ovat ihmisten toimintaa ohjaavien ideoiden ja uskomusten suhteen tulleet verifioituiksi (emt. ; 5). Joukko-opin termejä soveltaen voidaan sanoa, että pragmatistiset totuudet ovat siis kognitiivisten totuuksien osajoukko, ja tämän takia jälkimmäinen on edellisen olemassaolon välttämätön, mutta ei riittävä ehto.

Pragmatistisesti tosien ideoiden, uskomusten ja arvostelmien tulee Thayerin mukaan täyttää kolme ehtoa: (i) Pragmatististen totuuksien tulee olla kognitiivisesti tosia eli todet uskomukset ovat korrespondenssisuhteessa todellisuuteen. Juuri tätä James on tarkoittanut viitatessaan

pragmatistiseen totuuteen liittyvään realismiin. Tällöin epätotuus on esim. sellaisen hyväksymistä, jota faktuaalisesti ei ole olemassa. (ii) Pragmatististen totuuksien tulee olla koherenssissa uskomusjärjestelmän kokonaisuuden suhteen. Toisin sanoen uudet faktat ja vanhat mielipiteet tulee sovittaa yhteen, ja tässä prosessissa on aiheellista noudattaa konservatiivista strategiaa. Liian radikaaleja muutoksia ei siis ole järkevää toteuttaa, vaan varovainen eteneminen on aiheellista. (iii) Pragmatististen totuuksien tulee johtaa todellisuuteen ja saada aikaan yksilöiden tarpeiden ja päämäärien kannalta hyödyllisiä seurauksia, jotka tämän takia johtavat yksilöiden tyydyttyneisyyteen. Pragmatististen totuuksien tulee siis toimia. (Thayer 1981; 541-546)

Kognitiivisen totuuden hyväksymisen takia Jamesia ei voida enää syyttää irrationalismista, subjektivismista, kolmannen poissuljetun lain hylkäämisestä tai ulkoisen todellisuuden kieltämisestä. Idean voidaan sanoa olevan kognitiivisesti tosi, mutta pragmatistisesti ilman totuusarvoa, siis ei tosi eikä epätosi. Ideasta tulee pragmatistisesti tosi, kun joku yksittäinen ihminen verifioi kognitiivisesti toden idean johdonmukaiseksi ja toimivaksi osaksi kokonaisuuskomusjärjestelmäänsä. Kaikille ihmisille samat kognitiiviset totuudet eivät osoittaudu toimiviksi, koska heidän tarpeensa, intressinsä ja päämääränsä eroavat toisistaan. Tämä ei silti tee näistä kognitiivisista totuuksista vääriä, vaan pragmatistisessa mielessä merkityksettömiä. (Thayer 1981; 549) Thayerin mukaan hänen bifurkationistisen erottelunsa avulla on helppo torjua monia perinteisiä James-kritiikkejä. Pragmatistiset totuudet ovat hyödyllisiä, mutta kognitiivisten totuuksien ei tarvitse olla. Pragmatistinen totuus on verifikaation tapaan prosessi, joka on muuttuva sekä aika- ja kontekstisidonnainen. Pragmatistista totuutta ei kuitenkaan voi samaistaa verifikaatioon, koska sillä on muitakin ehtoja täytettävänä. James-kritiikit ovat epäonnistuneet pääosin siksi, että ne eivät ole ymmärtäneet kognitiivisen totuuden merkitystä Jamesin teoriassa. (Thayer 1977; 9-10)

Tekstuaalisesti Thayerin erottelua voidaan puolustaa vetoamalla Jamesin omaan metodologiseen erotteluun, jota tämä käyttää puhuessaan kahdesta erilaisesta asioiden kuvaamistavasta. Saltatory-kuvaaminen sopii faktojen ja prosessien abstraktiin kuvaamiseen, kun ambulatory-kuvaamisen avulla päästää käsiksi asioiden konkreettiseen ja partikulaariseen luonteeseen. Kognitiivista totuutta voidaan pitää totuuden abstraktina, saltatory-kuvauksena. Pragmatistista totuutta voidaan vastaavasti pitää edellisen käsitteen ambulatory-kuvauksena eli eräänlaisena kognitiivisen totuuden käsitteen konkreettisena kehittelynä. (Thayer 1981; 551-552)

Thayerin tulkinta on rakenteeltaan edeltäjäänsä hienostuneempi, koska sen bifurkaatio ei rajaa kognitiivista ja pragmatistista totuutta erillisiksi alueiksi samaan tapaan kuin Ayerin tulkinnassa tapahtuu. Tämän takia esimerkiksi moraalia, metafysiikkaa ja estetiikkaa koskevat arvostelmat eivät Thayerin tulkinnassa noudata eri kriteerejä kuin faktoihin liittyvät arvostelmat. Voidaankin sanoa, että siinä missä Ayerin näkemys sortuu Spriggen esittämään kritiikkiin, ei Thayerille käy samoin vaan hänen tulkintansa kestää. Kyse on siitä, että Ayerin positio rakentuu kognitiivisen ja ei-kognitiivisen so. emotionaalisen väliselle erottelulle, mutta sama erottelu ei toistu identtisenä Thayerilla. Thayerin erottelu tapahtuu kognitiivisen ja pragmatistisen välillä, joista jälkimmäinen ei konstituoidu pelkkien emotionaalisten affektien pohjalta, vaan mukana on psykologisessa mielessä myös kognitiivisia aineksia. Edellisessä ei sen sijaan ole mukana emotionaalisia aineksia ollenkaan, koska se on puhtaan formaali totuudenkäsite.

Suoraan Thayerin tulkintaa vastaan on hyökännyt Marcus P. Ford. Hän väittää Thayerin olleen oikeassa siinä, että James oli ontologinen ja epistemologinen realisti. Tulkinnan ongelmat nousevat kognitiivisen ja pragmatistisen erottelun riittämättömyydestä, koska erottelu jättää totuuksien ulkopuolelle merkittävän - tulevaisuuden asiantiloja koskevien totuuksien luokan. Samainen luokka kyseenalaistaa Thayerin tulkintaa, jonka mukaan idea on tosi, jos ja vain jos se on kognitiivisesti ja pragmatistisesti tosi. (Ford 1980 34-35) Seuraava lainaus esittää Fordin argumentin ytimen:

If the world is really "in the making" – if this is not a "block universe" – then there are "truths" which are not already true, namely, truths about future actualities. For example, the statements that "You are my friend," "I can leap across this chasm," and "the salvation of the world is assured" may become true *and may presently be useful to believe* but they are not already cognitively true or false. This is where realists' concern was well founded. *There is a sense in which James wanted to maintain that some beliefs or statements are useful to believe and thus "pragmatically true" – even though they are not really true – cognitively true.* Believing that I will successfully jump the chasm may be very useful in that it helps me to do it, but it is certainly not useful because it is already (cognitively) true. This is not to say that such statement is cognitively false but only that statements about non-existent future actualities (and all "future actualities" are necessarily non-existent) are neither true nor false. (Ford 1980: 36)

Tämän *Will to believe* -teoksesta johdetun argumentin avulla Ford pääättelee, että sivuuttaessaan tulevaisuutta koskevien totuuksien luokan, Thayer ei ota huomioon realistien oikeutettuja epäilyjä siitä, että totuus voi olla ”in the making”, ja että yksilöt aidosti vaikuttavat osittain tulevaisuuden mahdollisuuksien aktualisoimiseen. Yhdessä nämä seikat on vaikea sovittaa yhteen realismin kanssa (Ford 1980; 37).

Thayer korostaa, ettei hän puhu mistään totuuksien luokista, joten erottelu ei ole totuuksien luokkien ero, vaan totuuksien merkitysten ero. Samalla hän uskoo, että erottelun puitteissa on täysin mahdollista vastata Fordin kritiikkiin. (Thayer 1980; 39) Ensinnäkään Thayer ei ole sitä mieltä, että idean tai uskomuksen ollakseen tosi, tarvitsee välttämättä olla sekä kognitiivisesti että pragmatistisesti tosi. Olisi nimittäin typerää väittää, että jokin lause on totta vain sillä yhdellä ehdolla, että se täyttää kaksi ehtoa. Hän toistaa kantansa, jonka mukaan lause voi olla kognitiivisesti tosi, mutta pragmatistisesti merkityksetön. Pragmatistisesti merkityksetön ei tarkoita pragmatistisesti epätotta, koska tällaista määritelmää hän ei ole valmis hyväksymään.¹ Pragmatistinen totuus on osittain relativistinen, koska se ottaa huomioon ihmisten intressit ja päämäärät. Tämä kontekstuaalisuus selittää, miksi jokin idea voi tietyllä hetkellä olla pragmatistisesti tosi yhdelle henkilölle, mutta samaan aikaan pragmatistisesti merkityksetön toiselle. (emt.; 40-41)

Thayer erottelee Fordin kritiikistä kaksi kärkeä. Ensinnäkin Ford on hänen mukaansa väärässä väittäessään, että James olisi kannattanut ajatusta, jonka mukaan jotkut uskomukset olisivat hyödyllisyytensä takia pragmatistisesti tosia, vaikka ne eivät olisi kognitiivisesti tosia. *Will to believe* -teoksessa ei ollut tästä kyse vaan siitä, että tietyissä tarkasti rajatuissa tilanteissa olemme omalla riskillämme oikeutettuja hyväksymään tiettyjä uskomuksia, joiden kognitiivisesta totuudesta meillä ei voi olla varmuutta. (Thayer 1980; 42-43) Kiistakumppanien välisen erimielisyyden ydin on siinä, että uskoakseni Ford on tulkinnut *Will to believe* -teoksen ydinteesiä siten, että uskomusten hyödyllisyys tietyissä empiirisesti ratkeamattomissa tilanteissa voi konstituoida uskomusten pragmatistisen totuuden jos osoittautuu, että uskomuksen omaaminen on esim. tasapainottanut yksilön elämää. Jo aiemmin olen tullut siihen tulokseen, että pelkkä hyödyllisyys ei voi konstituoida uskomuksen referentin tosiasiallista olemassaoloa. Tässä kiistassa olen siis ehdottomasti Thayerin

---

¹ Blombergin positiivista verifikaatiota korostava näkemys, jonka mukaan subjektiivinen verifikaatio erottaa todet uskomukset pelkistä uskomuksista, näyttäisi tarkoittavan jotain hyvin samankaltaista mitä Thayer yrittää tässä ajaa takaa. Myös Blomberg ajatteli, että Jamesin mukaan uskomuksia ei voi falsifioida.

linjoilla.¹ Hyödyllisyys ei voi yksin konstituoida uskomuksen totuutta, koska tällöin subjektivistinen kritiikki olisi juuri niin tuhoisaa, kuin analyttiset aikalaiskriitikot sen ajattelivat olevan. Uskomuksen hyödyllisyys voi korkeintaan oikeuttaa uskomuksen omaamisen tietyissä rajatuissa tilanteissa.

Kritiikin toinen kärki koskee tulevia tapahtumia. Fordia vaivaa tulevaisuutta koskevien uskomusten totuuden ongelma, jota Jameskin on sivunnut. Ongelma on jo Aristoteleen aikoinaan pohdiskelua ja meritaisteluesimerkin avulla demonstroima. Miten voin nyt tietää tapahtuuko huomenna jossain meritaistelu, kun huomina ei ole vielä tapahtunut? Jos väitteeni, että huomenna merellä taistellaan on tosi jo tänään, niin meritaistelun aktualisoituminen olisi välttämätöntä. Aristoteleen oma ja Fordin James-tulkinnan ratkaisu näyttää olleen hylätä kolmannen poissuljetun lain soveltaminen tulevaisuutta koskevien lauseiden tapauksessa. Tällöin tulevaisuuden kontingentteja asiantiloja kuvaavat lauseet eivät ole tosia tai epätosia, vaan ovat kokonaan totuusarvoa vailla. Thayerin mukaan ongelman tällainen ratkaisu sekoittaa keskenään tulevaisuudessa tapahtuviin asiointiloihin liittyvien totuuksien luonteen ja samoihin tapahtumiin liittyvien uskomusten merkitykset. Fordin vakavin virhe on ajatella, että totuus olisi aikamuodollinen predikaatti. (Thayer 1980; 44-45) Thayerin kanta selvenee seuraavasta:

Roughly speaking, the tense reference *'now'* is not to truth, but identifies the moment of stating or believing...: it does not function to indicate some moment or temporal state of truth. The truth of *'x will occur'* is not now or to come (or to "become") but always: for (cognitive) truth is a-temporal. Of course, x itself, the event, may be something past, present, or to come (or even to "become"). But if *'x will occur'* is true, then x will occur; and this is always true. James was disturbed about this "always", an eternal or absolute feature of truth. For him the notion appeared to support philosophical Absolutism and claims to absolute knowledge. (Thayer 1980; 45)

Thayer siis ajattelee, että hänen tapansa tulkita Jamesia säilyttää kolmannen pois suljetun lain pätevyden, mutta tosin vain kognitiivisen totuuden ideassa. Fordin kanta sortuu liian yksinkertaisen korrespondenssiteorian hyväksymiseen, joka loogisilta seurauksiltaan johtaa positioon, jonka mukaan vain nykyisyyttä koskevat uskomukset voivat olla tosia tai epätosia (Thayer 1980; 45)

---

¹ En siis usko Jamesin ajatelleen, että pelkkä uskomuksen hyödyllisyys voi aikaansaada sen totuuden.

Thayerin vasta-argumentti on äärimmäisen vaikeaselkoinen.¹ On huomattava, että hän on tunnustanut Jamesin itsensäkin ajoittain miettineen kolmannen poissuljetun lain kyseenalaistamista tulevaisuutta koskeneiden lauseiden tapauksessa. Kuitenkin Thayerin tulkinta on siinä mielessä perusteltu, että on järkevää ajatella kognitiivisesti toden tulevaisuutta koskevan idean olevan pragmatistisesti merkityksetön, koska sen totuusarvoa ei subjekti voi ennakolta tietää. Ehkäpä koko kiista selkeytyisi modaaliloogisen analyysin avulla. Tässä yhteydessä menettely johtaisi kuitenkin liiaksi sivuun työn keskeisestä aihepiiristä, etenkin kun modaalilogiikan välineet kehittyivät vasta 1900-luvun kuluessa Jamesin jo kuoltua.

Muiden Thayeria vastaan suunnattujen kritiikkien keskeisenä argumenttina on väittää, että James ei hyväksynyt kognitiivista totuutta. Paul K. Moser on esittänyt tämän kaltaista arvostelua ja käsittelee muutamia lainauksia, joista hänen mukaansa ilmenee, että James vain kohteliaisuussyistä huomioi kognitiivisen totuuden olemassaolon ilman, että tällä on mitään tekemistä totuuden määrittelyn kanssa. Jos kognitiivinen totuus olisi osa Jamesin teoriaa niin tästä seuraisi, että James olisi lausumissaan ollut äärimmäisen epä johdonmukainen, koska useissa tekstikohdissa hän sanoo pragmatistisen totuuden antavan totuuden koko merkityksen. Lisäksi on huomattava, että jos Thayerin erottelu pitää paikkansa, niin on omituista, ettei James itse vedonnut erotteluun ja kognitiivisen totuuden olemassaoloon torjuessaan aikalaiskritiikkiä. (Moser 1983; 218-219)

Thayer on arvioinut Moserin kritiikin puhtaan tekstuaaliseksi, koska se ei löydä filosofisesti mitään huomauttamista hänen tulkintaansa vastaan. Tekstuaalisesti Thayer käy myös vastaiskuun ja marssittaa tukun vasta-esimerkkejä viitaten mm. saltatory-ambulatory -erotteluun. (Thayer 1983; 223-224) Thayer myöntää, että Moserin esiin nostama kysymys miksi James ei puolustautuessaan erotteluun vedonnut, on sen sijaan aiheellinen. Hänen arvauksensa liittyy siihen, että pyrkiessään korostamaan pragmatistisen totuuden oleellisuutta totuuden käsitteen analyysissä, James olisi vaarantanut projektinsa korostamalla kognitiivisen totuuden merkitystä totuuden käsitteen muodollisena perustana. (emt.; 225) Oletus on aiheellinen, kun muistaa Prattin argumentit, jotka painostivat Jamesia kohti valintaa. Jos

---

¹ En ole varma sekoittavatko Ford ja Thayer keskustelussaan kolmannen poissuljetun lain ja bivalenssin. En ole löytänyt muilta tutkijoilta viitteitä siitä, että James olisi kyseenalaistanut kolmannen poissuljetun lakia, mutta monet ovat pitäneet tulkinnallisesti mahdollisena sitä, että James kyseenalaisti bivalenssin. (ks. esim. Haack 1976: 239-241 & Olin 1992: 7-9 & Misak 1998: 415-418) Vaikka usein ajatellaan, että bivalenssi loogisesti seuraa kolmannen poissuljetun laista, niin periaatteessa saattaa olla mahdollista pitää siitä kiinni, mutta kieltää bivalenssi. Tällä tavalla voisi tulkita esimerkiksi Jamesin positiota Mooren korttipeliesimerkin suhteen.

James tällaisessa tilanteessa olisi puhunut myönteisempään sävyyn kognitiivisesta totuudesta, niin hänet olisi epäilemättä leimattu korrespondenssiteoreetikoksi ja häntä olisi voitu käyttää esimerkkinä muita pragmatisteja vastaan.

Täysin Moserin linjoilla liikkuu myös Suckielin kritiikki. Hänen mukaansa James todella tarkoitti teoriansa syrjäyttämään vanhat totuusteoriat, eikä vain täydentämään niitä, kuten Thayer on väittänyt. Kantaansa hän on perustellut seuraavalla James lainauksella:

Leave out that whole notion of satisfactory working or leading (which is the essence of my pragmatistic working) and call truth a static logical relation, independent even of possible leadings or satisfactions, and it seems to me you cut all ground from under you... There is, in short, no room for any grade or sort of truth outside of the framework of the pragmatic system. (sitcerattu Suckiel 1982: 119)

Jamesin mukaan totuutta ei voi ymmärtää pragmatistisen kehyksen ulkopuolella eli kaikki mitä totuudesta sanotaan tapahtuu tämän kehyksen sisällä. Puheelle totuudesta staattisena loogisena relaationa ei tilaa. Lainaus näyttää yksiselitteiseltä, mutta pitäisikö tästä päätellä, että Suckiel on oikeassa ja Thayer väärässä. Jamesin teksti on hyvin avoin tulkinnalle ja tekstuaalista tukea löytyy niin kognitiivisen totuuden puolustajan kuin myös vastustajan näkemysten tueksi. En usko, että kiista tästä syystä ratkeaa. Ratketakseen kiista tarvitsisi niin rigoristista tekstianalyysiä, että tämän työn otsikko muuttuisi toiseksi. Ratkaisua on etsittävä toisaalta.

Thayerin tulkinnassa on eräs heikkous, jota kriitikot eivät ole huomanneet. Jo aiemmin olen sivunnut maapallon litteys -hypoteesia. Teorioiden suhteen James on selkeä instrumentalisti ja hän näyttää ajattelevan, että tietyllä hetkellä toimiessaan teoriat ovat pragmatistisesti tosia, vaikka myöhempi tutkimus ja kokemukset muuttaisivat näkemystämme niiden totuudesta (James 1987b; 571, 583-584).¹ Litteyshypoteesi on tietynä aikana tullut verifioiduksi aistihavainnoin, sopinut yhteen aikakaudelle ominaisen kokonaisuskomusjärjestelmän kanssa, sekä toiminut moitteettomasti. Tiettyjen kokemusten puitteissa se on siis ollut pragmatistisesti tosi. Jos edellinen pitää paikkansa, muuttuu Thayerin väite, että pragmatistisen totuuden tulisi olla kognitiivisesti tosi varsin kyseenalaiseksi. Thayer voi tietysti väittää, että litteyshypoteesi

---

¹ Thayerin tulkinta koskee uskomusten totuutta, kun taas vasta-argumentissani puhun teorioista ja hypoteeseista. Samanlaisen siirtymän argumentaatiossa suoritin sivulla 31, mutta uskon sen olevan ongelmaton (ks. Stevens 1974:164).

oli pelkkä uskomus eikä pragmatistinen totuus, koska se ei täyttänyt kognitiivisen totuuden kriteeriä.

Ajatteliko James kuitenkaan näin? James puhuu absoluuttisesta totuudesta sellaisena uskomuksena, jota tulevat kokemukset eivät enää muuta. Onkin äärimmäisen kätevää tulkita kognitiivista totuutta juuri Jamesin mainitsemana absoluuttisena totuutena, koska tällöin tulkinta ottaa Jamesin totuuspuheessa huomioon tämän aikalaistulkintoissa kokonaan sivuutetun seikan. Tulkinta on mahdollinen, koska ominaisuudet jotka sekä kognitiivisessa että absoluuttisessa totuudessa ilmenevät ovat samat eli esimerkiksi muuttumattomuus ja korjautumattomuus. Samaan aikaan James näyttää erottavan pragmatistisen totuuden absoluuttisesta totuudesta siten, että tuottaa suuria vaikeuksia hyväksyä tulkintaa, jossa pragmatistinen totuus nähdään absoluuttisen eli kognitiivisen totuuden osajoukkona. Thayerin tulkinnasta seuraa, että jos litteys-hypoteesi on ollut jossain vaiheessa pragmatistisesti tosi, niin se on ollut myös kognitiivisesti tosi, koska pragmatistisen totuuden olemassaolo määritelmällisesti edellyttää kognitiivisen totuuden kriteerin täyttymistä. Nykyisin pallo-hypoteesia pidetään pragmatistisesti totena, jolloin se Thayerin tulkintojen pohjalta on myös kognitiivisesti tosi. Ristiriita on ilmeinen.

Pelastaakseen tulkintansa Thayerin olisi osoitettava se, että James ei ole pitänyt esim. litteyshypoteesia tai ptolemaiolaista astronomiaa pragmatistisesti tosina teorioina. Toisena vaihtoehtona olisi sovittaa instrumentalismi ad hoc -tyyppisesti osaksi bifurkationistista tulkintaa. Toistaiseksi tällaista äärimmäisen haastavaa yritelmää ei Thayerin kynästä ole irronnut, joten on syytä suhtautua hänen teoriaansa skeptisesti.

Bifurkationististen tulkintojen mukaan Jamesin totuusteoria kaikkine elementteineen on totuuden määritelmä. Jos Putnamin aiemmin esitelty näkemys on oikeassa siinä, että Jamesin teksti on vain temaattista puhetta totuudesta eikä totuuden määrittelyä, niin tämä tietysti aiheuttaa ongelmia kaikille bifurkationistisille projekteille. Niiden tulisi osoittaa, että kyse on totuuden määritelmästä, eikä vain lähtökohtaisesti olettaa näin olevan. Samaan aikaan bifurkationistiset tulkinnat ovat ei-revisionistisia. Säilyttäessään perinteisen totuuden idean osana Jamesin teoriaa ne samalla kieltävät, että tämä olisi täydellisesti halunnut muuttaa totuuden käsitettä ja sen käyttöä. Käsitteen täydentävästä analyysistä ei tarvitse seurata revisionismia käsitteen käytön suhteen. Samalla kognitiivisen totuuden idean voi sanoa paikantavan absoluuttisen totuuden idean, jonka aikalaistulkinnat kylmästi sivuuttivat.

Absoluuttisen totuuden huomioimisesta puolestaan seuraa, että ontologisen realismin sovittaminen kuvion taustalle ei muodostu ylivoimaiseksi, vaan päinvastoin, näyttää kohtuullisen helpolta. Subjektivismiin ongelmakin paikantuu joko kaikessa villeydessään rajatulla alueella (Ayer) tai rajatussa mielessä pragmatistisessa totuuden ideassa (Thayer).

Bifurkationistiset tulkinnat edustavat siten Jamesin totuusteorian elementtien yhteensovittamisessa ja huomioonottamisessa huomattavaa edistysaskelta aikalaiskritiikin yksipuolisuuteen verrattuna. Bifurkationistiset tulkinnat eivät kuitenkaan esitetyissä muodoissaan ole kestäviä. Saattaisi olla mahdollista tehdä tulkinta siten, että kognitiivinen ja pragmatistinen totuus käsitteinä eroteltaisiin hakemalla tekstuaalinen tuki esim. erottelusta lyhyen tähtäimen totuuden ja pitkän tähtäimen totuuden välillä, jota James on käyttänyt (ks. James 1987b; 583-584) Tämän jälkeen lyhyen tähtäimen totuus tulkittaisiin jonkinlaiseksi instrumentalismiksi ja pitkän tähtäimen totuus absoluuttiseksi totuudeksi regulatiivisena ideaalina. Jotain tällaista on esim. D. C Phillips ajatellut, vaikkei ole näkemystään tarkemmin elaboroinut (Phillips 1984; 432). Ei tosin ole varmaa, tullaanko uusia bifurkationistisia tulkintoja enää näkemään. Uusimmassa tutkimuksessa niiden aika näyttäisi olevan ohi.

8. Uustulkinnat

8.1 Yemima Ben-Menahem

Uustulkintoja on ilmestynyt viimeisen parinkymmenen vuoden ajan. Yemima Ben-Menahemin versio ilmestyi seitsemän vuotta sitten ja on valikoitunut käsillä olevaan työhön siitä syystä, että se ensi näkemältä edustaa nykyaikana vähemmistöön jääneitä ei-revisionistisia tulkintoja. Yritän osoittaa, että luuloistaan huolimatta Ben-Menahemin tulkinta on revisionistinen. Jos nykyaikaisesta tulkintakentästä yrittää kokoavaa ideaa löytää, niin useimmat moderneista tulkinnoista ovat konstruktivistisesta lukutavasta johtuen päätyneet revisionismiin. Muutoin vallalla näyttäisi olevan eräänlainen tulkinnallinen anarkia, koska monissa muissa kiistakysymyksissä ei yhtenäistä linjaa ole näköpiirissä. Parhaimpana esimerkkinä tästä on realismin statuksesta Jamesin teoriassa käytävä keskustelu.¹

Ben-Menahemin mielestä pragmatistisessa perinteessä vaikuttaa syvä jännite kahden erilaisen lähestymistavan kesken. Ensimmäinen on empiristisiä elementtejä ja positiivista suhtautumista tieteeseen korostava lähestymistapa, jota voi karakterisoida jopa loogisen positivismin edeltäjäksi ja liittolaiseksi. Toinen lähestymistapa sitä vastoin korostaa empirismin ja pragmatismen eroja, painottamalla esimerkiksi jälkimmäiseen liittyviä konstruktionistisia vaikutteita, kuten havainnon teoriapitoisuutta. Kiintoisan jännitteestä tekee, että molemmille lähestymistavoille voi löytää tekstuaalista tukea pragmatistien kirjoituksista. Oman ei-revisionistisen tulkintansa Ben-Menahem luokittelee jälkimmäiseen perinteeseen kuuluvaksi. (Ben-Menahem 1995; 275)

Jamesin eksplisiittisestä perinteisen totuusmääritelmän eli idean ja todellisuuden yhteen sopimisen hyväksymisestä seuraa Ben-Menahemin mukaan ei-revisionismi, koska selkeämpää ilmausta tästä ei voisi olla olemassa. Jamesia ei ymmärretty, koska väärinkäsityksien taustalla oli hänen näkemyksensä totuuden dynaamisesta luonteesta, jonka mukaan totuus siis tapahtuu ideoille. Edellisen lisäksi totuuden ja hyödyllisyyden läheinen yhteys vaikutti siihen, että tulkintoja lähdettiin tekemään revisionistisin ennako-oletuksin. (Ben-Menahem 1995; 276-277) Jamesin dynaaminen totuuden käsite ottaa huomioon kulttuurin evoluution. Siinä missä realisteille lauseiden totuusehdot määrittelevät niiden

---

¹Anti-realistisista tulkinnoista ks. esim. Gale 1999, Rorty 1998 ja Siegfried 1992, kun taas realistisia tulkintoja ovat esittäneet esim. Jackman 1998 ja Pihlström 2001.

totuuden ajasta riippumatta, on tällainen kontekstista riippumaton totuuden käsite - jonka referenssit olisivat niin kuin ovat, vaikka kukaan niitä ei olisi ajatellut – Jamesista absurdi. Historiaton totuuden käsite ei toimi, koska se ei ota huomioon niitä käsitteellisiä rakenteita, joiden olemassaolo on totuuden kannalta välttämätöntä. Vaikka dynaaminen totuuden käsite tunnustaa totuuden historiallisuuden, niin voidaan silti sanoa, että tänään löydetty totuudet ovat olleet totta tai tulevat sitä olemaan, koska totuus on heijastettavissa menneeseen ja tulevaan. Kun tämä ymmärretään, niin realismistakin tulee terve järjen asia, eikä jonkinlainen a priorisen metafysiikan ongelma. (Ben-Menahem 1995; 227-228)

Totuuden historiallisuuden tunnustamisesta ei Ben-Menahemin mielestä seuraa revisionismi. On eri asia ymmärtää muutos luonnollisena prosessina kuin vaatia muutosta filosofisin perustein. Wittgensteinin jälkeisen sukupolven on ollut helpompi käsittää tämä näkemys, koska Wittgenstein meni anti-essentialismissaan vielä pidemmälle. (Ben-Menahem 1995; 228) Ben-Menahemin mukaan James ei esittänyt verifikacionistista totuusteoriaa, vaan torjui dynaamisen totuuskäsitteen ja arkipäivän puheen välisen ristiriidan suosimalla tyydyttyneisyyden käsitettä suoran verifikaation kustannuksella. Tyydyttyneisyydellä ei voi kuitenkaan viitata yksinkertaiseen subjektiiviseen tunnetilaan totuuden kriteerinä, koska reunaehdot suitsivat tyydyttyneisyyden ideaa huomattavasti. Esimerkiksi uskomusjärjestelmän koherenssi on eräs reunaehdoista, joiden olemassaolo riittää varmistamaan sen, ettei perinteisen totuuden käsitteen revisiota tarvita. (emt.; 278-279) Realistien, absolutistien, intellektualistien ja Jamesin välillä on selkeä ristiriita, mutta on huomioitava, että myös James tunnustaa ulkomaailman olemassaolon. Kiista koskee lähinnä argumentteja, joilla realistit perustelevat ulkoisen todellisuuden olemassaoloa. Jamesille todellisuus koostuu intersubjektiivisista kokemuksista ja kommunikaatiosta, mutta realisteille todellisuus on kokemusten ja kommunikaation syy ja perusta. Tätä ajatusta ei James antifoundationalismissaan ole valmis hyväksymään. (emt.; 281)

Ben-Menahem viittaa useissa kohdin ihmisten käytäntöihin ja esittää vastakkainasettelun tavallisen totuuden käsittämistävän ja filosofisen totuuden käsittämistävän välillä, sekä alleviivaa Jamesin suosivan edellistä (Ben-Menahem 1995; 278, 283-284). Tämä on tietysti äärimmäisen paljastava seikka Ben-Menahemin tulkinnan ymmärtämisen kannalta. Hänen mukaansa totuudenkäsitteen revisionismikysymystä analysoidaan normaali-ihmisten käsitteenkäyttöä tarkastellen. Filosofeilta ei tule kysyä mitään, koska he ilmeisesti ovat jotain normaalista poikkeavaa. Ihmisten arkipäiväisen totuuden käsitteeseen siis näyttää liittyvän

totuuden käsitteen historiallinen relatiivisuus. Arkipäivän käytännöissähän totuudesta puhutaan usein sellaisissakin yhteyksissä, joissa filosofia puhuisi vain hyvin perustelluista todennäköisyyksistä. Ben-Menahemin järkeilyn implikaatio olisi se, että itse asiassa ne filosofit, jotka ovat puhuneet totuudesta muuttumattomana ja pysyvänä ideoiden tai propositioiden ominaisuutena olisivat olleet revisionisteja, koska tämä ei vastaa normaalien ihmisten käytäntöjä, kuten edellisestä on käynyt ilmi. Itse olen tässä työssä pitänyt revisionismikysymyksen kannalta normina juuri tuota perinteistä, filosofista totuuden käsitettä, jonka mukaan totuus on jotain pysyvää ja muuttumatonta.¹ Vain tätä taustaa vasten esimerkiksi aikalaiskritiikin revisionismisyytteet vaikuttavat järkeviltä. Vastaavasti Thayerin säilyttäessä kognitiivisen totuuden ideassa juuri totuuden muuttumattomuuden ajatuksen, on helppo ymmärtää, miksi hänen tulkintansa edusti ei-revisionistista tulkintaa. Jos Ben-Menahemin tulkintaa vertaa perinteiseen, filosofiseen totuuden käsitteeseen, se epäilemättä tekee Jamesista revisionistin. Muutoin on vaikea ymmärtää, miten totuuden historiallinen relatiivisuus ja samaan aikaan sen muuttumattomuus voivat molemmat olla ei-revisionistisen tulkinnan aineksia, etenkin kun Ben-Menahemilta tulkinnan rakenteesta ei bifurkationististen tulkintojen tapaista oivaltavaa, eri elementtien yhteensovittamista löydy. Ben-Menahemin tulkinnan suurimmaksi puutteeksi jää Jamesin absoluuttisen totuuden idean ja totuuden historiallisen relatiivisuuden ristiriita – ongelma, joka raastaa monia uustulkintoja, ja jonka tarpeeksi elegantin käsittelyn edellytys on joko realismin käsitteen tarkempi analyysi tai muu temppu, jolla keskenään ”ristiriitaisista” aineksista saadaan aikaan kestävä synteesi.

---

¹ Jos filosofinen totuus on ollut lähtökohtanani, niin tällöin totuuden historiallisuuden tunnustamisesta seuraa revisionismi eli täysin päinvastoin mitä Ben-Menahem on yrittänyt argumentoida. Se, että olen pitänyt normina totuuden filosofista käsitettä ei tietenkään tarkoita, että hyväksyisin sen suoralta kädeltä. Valinnan on sanellut pyrkimys Jamesin näkemysten historiallisen aseman ymmärtämiseen tulkintojen valossa.

8.2 Susan Haack

Ensimmäiset pragmatismia ja sen totuusteoriaa tarkastelleet artikkelit Haack julkaisi 1970-luvulla. Jo näissä artikkeleissa myös James oli tarkastelun kohteena, mutta selkeä ja yksin Jamesia tarkastellut tulkinta sai odottaa vuoteen 1984. Ajallisesti juuri em. vuosikymmenen alkupuoli oli aikaa jolloin varhaisimmat uustulkinnat syntyivät. Haackin tulkinta on erityisen mielenkiintoinen siitä syystä, että sen voi nähdä eräänlaisena siirtymävaiheen tekstinä, koska rakenteensa puolesta sen voi jopa sekoittaa bifurkationistisiin tulkintoihin, jos ei ole tarkkana.

Haackin lähtökohtana on huomio, jonka mukaan Jamesin totuusteorioiden muotoiluissa on kaksi vastakkaista tendenssiä, joita Haack on karakterisoinut seuraavasti:

Thesis (1): (a) Truth is discovered: (b) a judgment once discovered to be true, always was true.

Thesis (2): (a) Truth is made: (b) judgments that were not formerly true, become true.
(Haack 1984; 269)

Teesit vaikuttavat ensi näkemältä ristiriitaisilta. Tarvitaan tulkinta, joka sovittaa vastakkaiset tendenssit johdonmukaiseksi totuusteoriaksi. Luonnollisesti tällaisen tulkinnan tulee olla myös tekstuaalisesti perusteltu. (Haack 1984; .269)

Haack on huomannut, että James käyttää kahta eri käsitettä puhuessaan totuudesta. Ajoittain James mainitsee pitkän tähtäimen totuuden, mutta yleensä hän puhuu lyhyen tähtäimen totuudesta. Sama tilanne vallitsee Jamesin puhussa totuuden kriteeristä. Ajoittain tämä puhuu verifioituvuudesta, mutta koska osa verifioitavissa olevista uskomuksista on verifioitunut, niin välillä puhe koskee verifiointia. (Haack 1984; 270-271, ks. myös James 1987b; 583) Haack rakentaa tulkintansa näiden erottelujen varaan. Pitkän tähtäimen totuus liittyy arvostelmiin, jotka ovat verifioituvia, kun taas lyhyen tähtäimen totuus liittyy arvostelmiin, jotka ovat verifioitu. Samaa käsitteellistä erottelua muissa yhteyksissä James on kuvannut käsitteillä absoluuttinen ja relativistinen tai abstrakti ja konkreettinen (Haack 1984; 271).

Jamesin sympatiat ovat selkeästi konkreettisen, lyhyen tähtäimen totuuden käsitteen puolella. Erottelua voi kuitenkin kyseenalaistaa väittämällä, että jaottelu olisi parempi tehdä erottelemalla arvostelman totuus sen verifioinnista. Haack hyväksyy tämän vasta-argumentin, jonka mukaan lyhyen tähtäimen totuus ei olisi varsinainen totuus ja on tästä syystä valmis

puhumaan lyhyen tähtäimen ”totuudesta”. (Haack 1984; 271-272) Samaan aikaan Haack painottaa pitkän tähtäimen totuuden suhteen sen pragmatistisuutta siinä mielessä, että verifikaation ulkopuolella olevia totuuksia ei ole olemassa. Lyhyen tähtäimen ”totuuden” verifiointi pitää ymmärtää siten, että kerran verifioitunut lyhyentähtäimen totuus voi myöhemmin, pitkällä tähtäimellä, osoittautua vääräksi. Kahden totuuden erottelu yhteen sovittaa alkuperäisten teesien ristiriidan, koska nyt voidaan sanoa, että pitkätähtäimen totuudet löydetään ja löydettyessä niiden voi sanoa olleen tosia koko ajan. Lyhyen tähtäimen totuudet taas tehdään siinä mielessä, että ne tulevat tosiksi kun ne verifioidaan. (emt.; 272-273) On alleviivattava, että verifikaation Haack ymmärtää Jamesilla tarkoittavan jotain, joka ei välttämättä takaa idean totuutta pitkällä tähtäimellä. Tulkinta sopii äärimmäisen hyvin siihen instrumentalistiseen ideaan, että maapallon litteyshypoteesi on jossain vaiheessa verifioitunut, mutta pitkällä tähtäimellä muuttunut toimimattomaksi pallohypoteesin tultua tilalle. Haackin tulkinta on epäilemättä oikeassa Jamesin verifikaation idean suhteen. Verifikaatio ei siis tarkoittanut samaa mitä esim. Moore sillä tarkoitti so. lopullisesti todeksi osoitettua asiointilaa.

Aiheellisesti voi kysyä, eikö Haackin tulkinta ole vain yksi lisäepisodi bifurkationististen tulkintojen sarjassa. Kahden totuuden käsitteen erottelu tulkinnan rakenteessa näyttäisi tähän suuntaan selkeästi viittaavan. Lisäksi Haack itse pitää erotteluaan analogisena esim. Jamesilta löytyvän abstrakti vs. konkreettinen -erottelun kanssa. Voi olla, että Haack on tulkintansa idean saanut bifurkationisteilta ja itse asiassa varomaton saattaa sen tuohon joukkoon luokitella. Näin voi käydä, jos kiinnittää huomionsa vain tulkinnan kokonaisrakenteeseen. Haack kuitenkin ajattelee, että pitkän tähtäimen totuuskin on pragmatistinen totuus:

But, though reality is independent of us, it is we who construct schemes of categories for classifying and describing things in the world. *Given* some scheme of classification, certain descriptions of the world become possible. Some of these are true, some false; and *which* are true and which false does not depend on us. But without our activity, the construction of the scheme of classification, there would be no description to be true or false. (Haack 1984; 272-273)

... a sense in which even long-run truths are made by us is that our activity, our contribution, in the form of the construction of a scheme of classification, is as essential an ingredient as the contribution of reality (Haack 1984; 273)

Todellisuus on siis jotain ihmisistä erillistä ja ratkaisee sen, kumpi keskenään ristiriitaisista todellisuuden kuvauksista pitää paikkansa. Samaan aikaan todellisuus on ihmisistä riippuvainen, koska kuvaukset ja niiden pohjalla olevat käsitteelliset kategoriat ovat aina ihmisten tuottamia. (Haack 1984; 274-275) Nyt on ilmeistä, miksi Haackin tulkinta eroaa Ayerin ja Thayerin tulkinnoista. Haackille kognitiivinen on aina pragmatistista ja tässä mielessä mitään varsinaista bifurkaatiota ei hänen tulkinnastaan löydy, vaan kyse pikemminkin vain käsitteellisestä erottelusta, jolla hän pyrkii selittämään Jamesin totuusteorian ensi näkemältä hankalasti yhteen sovitettavia elementtejä. Sama kognitiivisen, abstraktin, pitkän tähtäimen totuuden eli absoluuttisen totuuden pragmatistinen luonne selittää tietysti sen, miksi Haackin tulkintaa on pidettävä revisionistisena. Tämä siksi, koska lukuisat erilaiset käsitteelliset skeemat todellisuuden kuvaamisesta voivat pitää paikkansa. Ei-revisionistiseen, kognitiivisen totuuden ideaan on yleensä liittynyt oletus yhdestä käsitteellisesti etusijalla olevasta kuvauksesta, jonka totuus perustuu todellisuuden rakenteen vangitsemiseen.

Tarkastelluista James-tulkinnoista Haackin versio on epäilemättä lähimpänä oikeaa James-tulkintaa. Olen kuitenkin samoilla linjoilla Pihlströmin kanssa hänen epäillessään, että Haackin tulkinnan vaarana on liiaksi korostaa totuuden riippuvaisuutta ihmisten rakentamista käsitteellisistä skeemoista. Tällöin nimittäin vaarantuu luokittelusta vapaan, ihmisestä riippumattoman todellisuuden idea (Pihlström 1998; 74-75). Ratkaisu löytyy uskoakseni absoluuttisen totuuden idean elaboraatiosta ja realismin ongelman ratkaisusta Jamesin tulkinnan suhteen tai koko pragmatistisen totuusteorian statuksen kyseenalaistamisesta. Näitä lähestymistapoja tutkin seuraavaksi.

9. Kaksi mahdollista tulkintamallia

9.1 Jamesin ”totuusteoria” psykologisena deskriptiona

Kestävän tulkinnan aikaansaamiseksi Jamesin totuuspuheen vastakkaiset elementit olisi syntetisoitava. Tähän suuntaan nykyiset uustulkinnat voittopuolisesti pyrkivät. Uustulkintojen toisenlaista, synteesityrityksille vastakkaista linjaa edustaa mm. jo aiemmin sivuttu Richard M. Gale, joka pragmatismien ja realismien keskinäisen sovittamisen hankaluuksista johtuen on valmis hylkäämään absoluuttisen totuuden idean (ks. Gale 1998; 11-13). On vaikea ymmärtää mihin Gale tällaisella tempullaan pyrkii. Ilmeisesti aikomuksena on pelastaa se, mikä Jamesin teoriassa on hänen mielestään toimivaa, innovatiivista sekä filosofian historiallisesti arvokasta. Johdonmukaisempaa olisi kuitenkin ollut todeta, että teorian sisäiset ristiriitaisuudet selkeästi osoittavat, että Jamesin totuusteoria ei ole loogisesti kestävä teoria ja se tulee sen tähden hylätä. Näin tulisi älyllisen rehellisyyden vaatimuksesta toimia. Toinen vaihtoehto on yrittää vielä päättäväisemmin yrittää keksiä vaihtoehtoisia selitysmalleja.

Galen eliminointistrategiaa hedelmällisempää on väittää, että Jamesin totuuspuhe ei koskekaan totuutta, vaan jotain muuta. Tällaista aluksi erikoiselta kuulostavaa ratkaisua on tulkinnassaan käyttänyt Michael D. Bybee, jonka mukaan Jamesin totuusteoriassa tutkimuksen keskiössä ei ole totuuden käsite, vaan tiedon käsite. Hänen mielestään ihmisillä on totuuden käsitteestä tietynlainen mielikuva, johon liitetään sellaisia ominaisuuksia kuin objektiivisuus, korjautumattomuus, muuttumattomuus jne. Jos puhutaan totuusteorioista, niin niiden tulisi selittää juuri näitä ominaisuuksia. Mikäli teoria sen sijaan selittää jotain mikä ei ota huomioon noita ominaisuuksia, voi päätellä, että teorian pyrkimyksenä on kuvata jotain muuta kuin totuutta.¹ Näin James todellakin näyttää tekevän erotellessaan puhtaasti objektiivisen totuuden siitä, mitä itse haluaa kuvata. (Bybee 1984; 253-254) Jos Jamesia tulkitaan siten, että hänen pyrkimyksensä ei ole osoittaa, että filosofian päämääränä on objektiivinen ja muuttumaton totuus, niin tällöin hänen projektinsa selkeästi eroaisi muista pragmatisteista, erityisesti Piercesta. Lisäongelmia tuo se seikka, että Jamesilla itsellään näyttää teoriassaan olevan objektiivisia elementtejä. Ristiriitaisten elementtien sovittaminen on helpompaa, kun ajatellaan, että puhe ei ole totuudesta vaan tiedosta. (emt.; 254)

---

¹ Bybeen mieleen ei näytä hiipineen ajatus siitä, että James on saattanut olla revisionisti. Mielenkiintoista on tietysti myös, että Bybeen mukaan juuri filosofisena totuutena käsittelemäni totuuden ominaisuudet ovat niitä, joita ihmiset totuuden käsitteeseen liittävät. Ainakin Bybeen ja Ben-Menahemin intuitiot ihmisten yleisen käsitteenkäytön suhteen eroavat radikaalisti toisistaan.

Bybee korostaa sitä, että James ei analysoi käsitettä 'tosi', vaan sellaisia käsitteitä kuin 'tosi meille' tai 'tosi instrumentalistisesti' jne. Hänen mukaansa voisi tietysti väittää, että James kieltää erottelun sen välillä, mikä on totta ja sen välillä, mitä pidetään totena. Tästä kuitenkin seuraisi, että lukuisat kritiikit, jotka väittävät Jamesin analysoivan uskomuksia totuuden sijaan, olisivat oikeutettuja. (Bybee 1984; 255) Tekstuaalisesti on täysin mahdollista väittää Jamesin puhuvan tiedosta. Esimerkiksi käy totuuden temporaalisuus Jamesin puhuessa siitä, kuinka uudet totuudet nojaavat vanhojen perustalle, tai siitä kuinka totuus kehittyy ja muuttuu. On vaikea ymmärtää totuuden käsitteen suhteen miten se voisi olla uutta, vanhaa, tai kehittyvää. Tällainen kielenkäyttö poikkeaisi merkittävästi normaalista kielenkäytöstä. Tilanne muuttuu ymmärrettäväksi, jos tulkitaan Jamesin totuuspuhe puheeksi tiedosta. (emt.; 257)

Bybeeta on kritisoitu tulkinnastaan, jolla hän yrittää ratkaista Jamesin totuusteorian ongelmat. Susan Haackin mukaan Bybeen ratkaisu työntää ristiriitaisuuden vain askeleen eteenpäin so. teoriaan tiedosta. James on eksplisiittisesti sanonut, että se mikä nyt on totta meille, voi myöhemmin osoittautua epätodeksi ja juuri tämä estää totuuden ja tiedon identifioimisen, koska tieto edellyttää totuutta. (Haack 1984; 277) Haackin kritiikki on oikeutettu ainakin klassisen tiedon analyysin perusteella, koska sen mukaan totuus on yksi tiedon kriteereistä.¹ Lisäksi olen varsin vakuuttunut siitä, että Bybeen ei-revisionistinen näkemys ei ole kestävä erityisesti, koska hän tuekseen esittää Thayerin tulkinnan.² Tämä oivaltava, mutta samalla kiistanalainen tulkinta kumottiin luvussa 7.1. On perusteltua suhtautua skeptisesti tulkintoihin, jotka tukeutuvat toisiinsa kestävämmiin tulkintoihin.

Bybeen tulkinnassa on kaikesta huolimatta se hieno piirre, että se edustaa sellaista kantaa, jota kukaan muu ei ole aiemmin James-tutkimuksessa käyttänyt. Kenellekään ei ole tullut mieleen väittää, että itse asiassa James on tehnyt jotain muuta kuin mitä on itse luullut tekevänsä. Perinteisesti tällainen ajatus filosofiassa esiintyy silloin, kun vastustaja väittää kohteensa syyllistyneen tutkittujen asioiden sekoittamiseen toisiinsa tai johonkin muuhun, mistä tämä ei ole kuvitellut puhuvansa. Samaa taktiikkaa voi käyttää myös apologetan ominaisuudessa, mutta tämä on huomattavasti harvinaisempaa. Bybeen tulkintaa olen läpikäynyt sen tähden,

---

¹ Tietysti klassinen tiedon analyysikin on kyseenalaistettu. Kritiikki ei käsittäkseni kuitenkaan koske totuutta tiedon kriteerinä, vaan lähinnä uskomusten oikeuttamista. (ks. esim. Lammenranta 1997; 79-91)

² Tässä ei ole tarpeen mennä yksityiskohtiin siitä kuinka Bybee käyttää Thayeria positionsa tukemiseen. (ks. Bybee 1984; 258-262)

että häneltä olen saanut idean omaan ei-revisionistiseen tulkintaani. En suinkaan halua väittää, että James olisi esittänyt teorian tiedosta, koska James selkeästi puhuu totuudesta vaikka usein käyttääkin lainausmerkkejä näin tehdessään. Oma väitteeni on, että Jamesin totuuspuhe on totuuden käsitteen analyysia psykologin näkökulmasta.

Teesini mukaan James ei siis esittänyt pragmatistista totuusteoriaa. Jos hän olisi esittänyt pragmatistisen totuusteorian niin tämä vaatisi, että häneltä tulisi löytyä pragmatistinen totuuden määritelmä. Vastaavaa totuuden määritelmää kuin perinteisissä totuusteorioissa Jamesilta ei löydy kuin absoluuttisen totuuden yhteydessä. Totuuden määritelmän puuttumisesta voi päätellä, että kyse ei ole totuusteoriasta vaan totuuspuheesta. Jo aiemmin kävi ilmi kuinka Hilary Putnam osoitti Jamesin puheen totuudesta olleen temaattista, eikä määritelmällistä. Mitä tällainen ero tarkoittaa? Se tarkoittaa juuri kuvailevan ja selostavan käsittelyn vastakohtaa tiukalle, eksplisiittiselle ja rigoriselle tavalle yrittää yksiselitteisesti määritellä jokin asia. Määritelmällisyyden taustalla vaikuttavan ajatuksen mukaan totuusteoria on muotoiltavissa lyhyesti ja ytimekkäästi, jopa yhdellä lauseella, kuten perinteiset totuusteoriat on mahdollista esittää. Lisäksi taustalla vaikuttaa ajatus, että totuusteorian tulee määritelmällisesti olla universaalilause, joka olisi muotoa: ”Tosia ovat kaikki sellaiset propositiot, jotka...” Jamesin pragmatistinen totuusteoria ei hänen kirjoituksissaan esiinny tällaisessa selkeässä ja yksiselitteisessä muodossa ja sen universalisuudessa on varauksia. Tästä syystä on mahdollista tulkita totuuspuhe temaattiseksi.

Toisaalta on mahdollista väittää, että James ajatteli perinteisten totuusmääritelmien olleen universalisuudesta johtuvan abstraktin luonteensa takia epäinformatiivisia. Hän saattoi ajatella, että totuus on niin monisyinen asia, että sen määrittelemineen siihen liittyvän kielipelin hämäryydestä johtuen vaatii määritelmäkseen kirjanmittaisen selonteon ennen kuin käsitteeseen saadaan mitään tolkkua. Voi myös olla täysin mahdollista, että totuuden käsite on yhtä toivotonta tavoittaa kuin kauneuden ja hyvyydenkin käsitteet. Tällä hetkellä esiintyy filosofien joukossa näkemyksiä, joiden mukaan filosofian hedelmättömyydestä näiden kysymyksenasettelujen suhteen olisi vedettävä johtopäätökset ja hylättävä klassiset projektit. Jamesin on jopa väitetty olleen ensimmäisiä niiden joukossa, jotka heräsivät huomaamaan klassisten kysymysten toivottomuuden.(ks. Rorty 1998; 150, 162) Suureksi ongelmaksi tällaisissa lukutavoissa jää absoluuttisen totuuden idea. Onkin helpompi ajatella Jamesin absoluuttisen totuuden ideassa hyväksyneen kognitiivisen totuuden idean ja samaan aikaan pragmatismien temaattisessa totuuspuheessa puhuneensa psykologisella tasolla siitä, miten

ihmiset arkielämässään totuuden käsitettä käyttävät. A. J. Ayer oli siis tulkintansa lähtökohtien suhteen oikeassa siinä, että James kuvasi totuuden käsitettä sellaisella tasolla, jonka relevanssia ei aiemmin oltu huomioitu, mutta samaan aikaan hyväksyi perinteisen totuuden korrespondenssiteorian. Oikeaan osuneet oletukset lähtökohtien suhteen eivät kuitenkaan pelasta tai oikeuta Ayerin tulkinnan johtopäätöksiä, kuten on jo käynyt ilmi.

Yksiselitteisen tekstuaalisen tuen esittäminen psykologiselle tulkinnalle on ymmärrettävästi varsin vaikeaa, koska tulkinnan ydinajatuksen mukaan James teki jotain, mistä ei itse ollut täysin selvillä. Eräänlaisia tekstuaalisia johtolankoja tulkinnan tueksi on kuitenkin löydettävissä. *Pragmatism* teoksessa Jamesin puolustaessa pragmatismia rationalisteja vastaan, hän syyttää näitä psykologian sivuuttamisesta logiikan korostamisen takia (James 1987b; 516). Toisessa yhteydessä Jamesin puolustautuessa sellaista syytettä vastaan, jonka mukaan pragmatistit sekoittaisivat psykologian ja logiikan, hän eksplisiittisesti haastaa vastustajansa osoittamaan psykologian ja logiikan välillä vallitsevan eron totuuden merkitykseen liittyvissä kysymyksissä (1987d; 904). Jamesin projektin epämääräisyys, jopa hänen omissa ajatuksissaan, tulee selvästi ilmi hänen vertaillaessaan omaa positiotaan ystävänsä Schillerin pragmatistiseen positioon. James väittää oman näkemyksensä olevan pikemminkin looginen määritelmä, kun Schillerin selonteko taas keskittyy enemmän psykologiseen deskriptioon (James 1987d; 948). Jos Jamesin psykologian ja logiikan välisen demarkaation problematisointi pitää paikkansa on varsin hankalaa erotella loogiset määritelmät psykologisesta deskriptiosta. On huomattava, että James puhuu tosin aste-eroista. Ystävyksistä molemmat ovat pragmatisteja ja tästä syystä on perusteltua ajatella, että myös Jamesin näkemys on psykologista deskriptiota, etenkin kun Hilary Putnamin voi katsoa osoittaneen, että Jamesin totuusteoria ei sisällä pragmatistisen totuuden käsitteen loogista määritelmää, vaikka James itse näin näytti ajattelevan.

Psykologinen luenta korostaa sen tieteellisen tutkimustavan jatkuvuutta myös filosofisissa kirjoituksissa, jonka James omaksui jo ensimmäisissä psykologisissa teoksissaan. *Principles of Psychology* edustaa selkeästi deskriptiivista psykologiaa ja sama deskriptiivinen projekti jatkuu myös myöhemmin *The Varieties of Religious Experience* teoksessa (ks. James 1987f; 3). Voidaan kuitenkin oikeutetusti kysyä onko Jamesin pragmatismi puhtaasti totuuden käsitteeseen liittyvää psykologista kuvausta, vai olisiko kyseessä normatiivinen teoria totuudesta, joka ei ainoastaan kuvaa totuuden käsitteen käyttöä vaan myös ohjeistaa sitä, kuinka totuuden käsitettä tulee käyttää. Jos Jamesin totuusteoriassa on kyse puhtaasti

psykologisesta deskriptiosta niin se ei filosofisesti ole kovin mielenkiintoinen. Tällaisella tulkinnalla olisi siis lähinnä aatehistoriallista arvoa. Normatiivinen tulkinta sen sijaan välittömästi avaa filosofisen ongelmakentän: miksi ihmisten pitäisi käyttää totuuden käsitettä tietyllä tavalla? Tekstuaalista tukea normatiiviselle tulkinnallekin on löydettävissä (esim. James 1987b; 516). Normatiivisen tulkinnan voi nähdäkseni suorittaa kahdella erilaisella tavalla. Ensinnäkin Jamesin voi ajatella esittäneen omassa pragmatistisessa teoriassaan kattavan kuvauksen siitä, kuinka totuuden käsitettä tulee käyttää. Tällaiseen tulkintaan liittyviä ongelmia olen jo käsitellyt työn sivuilla 33-34. Moderni kuhnilainen kritiikki Jamesia vastaan on tietysti anakronistista, mutta se kuitenkin osoittaa, että ainakin nyky näkökulmasta katsoen tällainen laaja normatiivinen tulkinta on ongelmallinen.

Toisaalta normatiivisuuden voi ajatella esiintyvän Jamesin teoriassa huomattavasti rajatummassa mielessä. Tällaisen suppeamman tulkinnan mukaan voidaan sanoa, että se tapa jolla ihmiset totuudesta puhuvat, tulee huomioida totuuden käsitteen käytössä, vaikka määritelmällisesti hyväksyttäisiinkin esimerkiksi totuuden korrespondenssiteoria. Tässä rajatussa mielessä normatiivisuuden voi sanoa esiintyvän psykologisen deskription tulkinnassa. En kuitenkaan halua puhua normatiivisesta tulkinnasta, koska normatiivisuus on hyvin minimalistista ja tämän takia normatiivisuuteen liittyvä puhe yleisine konnotaatioineen johtaisi harhaan tulkinnan ydinoletuksista.

Tulkittaessa Jamesin pragmatistinen totuusteoria totuuden psykologiseksi deskriptioksi väistetään tietysti juuri ne ongelmat, joista Jamesin teoriaa on ankarimmin kritisoitu. On täysin turhaa esimerkiksi tuoda esiin subjektivismiin ongelma ja osoittaa sen teoreettinen ongelmallisuus ja erityinen vaikeus suhteessa realismitematiikkaan, koska nämä ongelmat olisivat relevantteja vain, jos puheen keskiössä olisi aito totuusteoria. Jamesin psykologista totuuspuhetta kritisoitaessa tulisi pikemminkin osoittaa, etteivät ihmiset arkielämässään käytä totuuden käsitettä siten, kuin he Jamesin kuvaamana sitä vaikuttavat käyttävän. Tällaista kritiikkiä ei ole Jamesia vastaan esittänyt kukaan.

Jamesin pragmatismien tulkintaa psykologiseksi totuuspuheeksi tukee lisäksi se seikka, että hänelle tuotti suuria vaikeuksia oikeuttaa oman teoriansa totuus. Ottaen huomioon oletetun pragmatistisen totuusteorian sisällön, on vaikea ymmärtää, miten pragmatisti voisi väittää oman totuusteoriansa olevan objektiivisesti tosi totuusteoria. Vaikeuksien johdosta James esittikin, että kyse ei ole totuusteoriasta, vaan pikemminkin toiminnan ohjenuorasta, jonka

verifioituminen elämämme kuluessa osoittaa sen totuuden. Hän ei esitä argumentteja, jotka loogisesti pakottaisivat hyväksymään hänen näkökantansa. Tästä syystä voimme hyvällä syyllä pohtia sitä, miksi meidän tulisi se hyväksyä, jos rationaalisuus ei meitä siihen pakota. (Conant 1997; 199-200) James on pragmatismista puhuessaan vedonnut siihen, että filosofisena positiona pragmatismi sopii toisille luonteenlaaduille paremmin kuin toisille, ja että tällaisesta irrationaalisesta tekijästä filosofisten kantojen muodostumisessa ei hänen mukaansa ole liiemmästi haittaa, koska tiettyjen filosofisten kysymysten suhteen ne ovat täysin päteviä syitä kannan muodostumisessa.

James soveltaa pragmatisminsa oikeuttamisessa *Will to Believe* -argumenttia, jonka mukaan on hyväksyttyä muodostaa uskomuksia esim. metafysisistä kysymyksistä, jotka eivät ole ainakaan välittömästi empiirisesti ratkeavia. James ajattelee, että pragmatismi teoriana kuuluu siihen rajattujen uskomuksien ryhmään, joiden totuuden edellytyksenä on uskomuksen hyväksyminen ja kannattaminen, jolloin ne ikään kuin tulevat tosiksi verifioituessaan. (Conant 1997; 200-205) Jos pragmatistinen totuusteoria tulkitaan psykologiseksi kuvaukseksi niin onko se vain erään psykologisen temperamentin totuususkomuksien kuvausta? Tästä ei ole kyse, vaan James pyrkii eksplikoimaan sitä, miten ihmiset yleensä käyttävät totuuden käsitettä arkielämässään ja kuvaamaan juuri tämän pragmatistisen tason merkitystä totuusteorialle.

Filosofi voi tietysti ihmetellä Jamesin projektin hyödyllisyyttä. Jos oletetaan Jamesin totuusteorian olevan arkipäivän totuuspuheen käsittelyä psykologin näkökulmasta, niin mitä relevanssia tällaisella empiirisen ja introspektiivisen havainnoinnin kuvailulla on filosofisten totuusteorioiden kannalta. Suoranaisesti totuuden määritelmiin ei Jamesin projektilla ole mitään vaikutusta ja tähän hän ei ole pyrkinytkään, koska hyväksyy totuuden perinteisen yhteen sopimiselle perustuvan määritelmän. Psykologisen deskription merkitys liittyy tapaan, jolla se kuvaa totuusrelaation muodostumista yksilön uskomusten ja ideoiden sekä todellisuuden eli yksilön toisten uskomusten välillä. Painopiste on siinä vakuuttuneisuuden tilassa, joka verifikaation kautta on muodostunut, ja josta yksilö käyttää sanaa tosi. Jamesin psykologisen deskription erikoisuus on siinä, että se pyrkii osoittamaan tiedon ja totuuden olevan tavallaan erottamattomia käsitteitä.

Palataanpa Mooren esimerkkiin, jossa pelurit väittelevät korttipelissä ruutu seitsemän esiintymisestä toisen kädessä puolta tuntia aiemmin. Jamesin säilyttäessä kognitiivisen

totuuden ajatuksen absoluuttisen totuuden ideassaan voidaan sanoa, että toinen vastakkaisista uskomuksista on tosi ja siihen on vaikuttanut se mitä aiemmin todellisuudessa on tapahtunut. Abstrakti, kognitiivinen totuus on korrespondenssiteorian teorian ydinelementti, joka kaikessa kuvaamista pakenevassa mystisyydessään on totuusrelaation perusta, ja joka sitoo uskomuksen ja todellisuuden toisiinsa. James ei kuitenkaan pidä korttipeliesimerkin tilannetta tyydyttävänä, koska pelaajat eivät tiedä kumpi uskomuksista on tosi eli emme voi enää verifioida kumpaakaan vaihtoehtoa. Käytännössä tällaisessa tilanteessa totuudesta puhuminen ei ole relevanttia, koska ei ole mahdollista ikinä saada selville kumpi vaihtoehtoista on tosi.

Jos ihminen joutuu tilanteeseen, jossa tietyn idean totuuden verifiointi ei koskaan ole mahdollista, niin arkipäivän käytännöt osoittavat, ettei hän tällöin yleensä puhu totuudesta. Oikeastaan James on psykologisessa kuvauksessaan yrittänyt painottaa sitä seikkaa, että ihmiset eivät puhu totuudesta ennen kuin ovat suorittaneet verifiointeja ideoiden suhteen. Poikkeuksen muodostavat ne *Will to believe* -kontekstin uskomukset, joiden kriteeristöä em. korttipelikiistä tuskin täyttäisi; ja jos täyttäisi, niin tällöinkin on muistettava, että James on vahvasti painottanut omalla riskillä uskomista. Riskin ottaminen uskomuksen tapauksessa jo viittaa siihen, että totuusrelaatioihin liittyvänä seikkana se tuo kuvaan mukaan sellaisia epävarmuustekijöitä, joita aidosti oman ideansa totuuteen uskovalla ihmisellä ei yleensä uskomuksensa suhteen ole.

Jamesin psykologisen kuvaamisen tarkoituksena on painottaa sitä seikkaa, että vain verifioitujen tai verifioitavissa olevien uskomusten kohdalla on järkevää puhua totuudesta, koska vain niiden kohdalla meillä on edes mahdollista esittää perusteita ja samalla olla psykologisessa mielessä vakuuttuneita uskomuksemme totuudesta. Jos uskomuksemme vielä sattuu olemaan kognitiivisessa mielessä tosi, niin aina parempi. Olennaista on kuitenkin huomata, ettemme voi vakuuttua uskomuksemme kognitiivisesta totuudesta kuin epäsuorasti, niiden pysyessä sitkeästi muuttumattomina ja tätä kautta uskottavuuttaan kasvattavina uskomuksina. Jumalan näkökulmasta ei korrespondenssia koskaan päästä analysoimaan.

Jamesin kantaa voisi yrittää valottaa lainaamalla estetiikasta erään modernin objektivistisen tulkintateorian kehittäjän E. D. Hirschin käsitteellistä erottelua teoksen merkityksen ja sen merkityksellisyyden eli signifikanssin välillä (ks. Haapala & Pulliainen 1998; 91-92). Sovellettaessa erottelua uskomuksiin voidaan sanoa, että merkitys on uskomuksen propositionaalinen sisältö, joka sillä on intresseistämme ja haluistamme riippumatta.

Uskomuksen merkityksellisyys sitä vastoin syntyy liittäessämme merkityksen omaan elämäämme, verifioidessamme sen osaksi tosien uskomustemme kokonaisjärjestelmää. Jamesin ajatuksena psykologisessa deskriptiossa on ollut osoittaa, että uskomusten inhimillinen merkityksellisyys on olennainen osa totuuden käsitteen käyttöä. Vaikka se ei konstituoisi totuusrelaatiota, niin sen läsnäolo on väistämätöntä niiden uskomusten yhteydessä joita pidämme tosina. James ei pyrkinyt tekniseen filosofiseen kritiikkiin, vaan elämän käytäntöjen aseman tärkeyden osoittamiseen filosofisessa spekulatiossa.

Esittämäni tulkintaa tukee vielä se seikka, että Jamesin pragmatismien subjektivistinen elementti perustuu hänen psykologina tekemiinsä löytöihin. Lisäksi eräät Jamesin totuuspuheessaan analysoimat käsitteet kuten esimerkiksi totuuden tyydyttävyyden ovat tulkittavissa psykologiseksi puheeksi.¹ Lopulta Jamesin merkitysteoriasta löytyvän kognitiivisen ja pragmatistisen merkityksen erottelun voi katsoa tukevan pragmatistisen ”totuuden” tulkintaa psykologiseksi deskriptioksi. Uskoakseni edellä mainitut seikat yhdessä riittävät osoittamaan, että Jamesin pragmatistinen totuusteoria ja erityisesti sen subjektivistinen elementti on mahdollista tulkita psykologiseksi deskriptioksi.² Tällaista tulkintaa voi pitää ei-revisionistisena, koska se säilyttää absoluuttisen totuuden ideassa kognitiivisen totuuden ajatuksen ja sitä kautta totuuden korrespondenssiteorian. Toisaalta se on ”ei-revisionistinen” myös Ben-Menahemin hengessä, koska James ei pyri korjaamaan arkielämän käytäntöjä vaan vain osoittamaan niiden relevanssin perinteisten totuusteorioiden ylenkatseen sijasta. Tulkinnassani on kuitenkin yksi vaikeus, sillä James on itse eksplisiittisesti todennut: ”...pragmatism has come to be used in still wider sense, as meaning also a certain *theory of truth*.” (James 1987b; 510) James itse näyttää ajatelleen, että hän esitti aidosti uuden totuusteorian. Viimeisenä tulkinnoista tarkastelen tulkintamallia, jonka mukaan James todellakin kehitti uudenlaisen totuusteorian.

---

¹ Psykologiseen puheeseen viittaa mm. seuraavat sanat: ”The truth of an idea will then mean only its workings, or that in it which by ordinary psychological laws sets up those workings.” (James 1987d; 828)

² James C. S. Wernham on tulkinnut Will to Believe doktriinin sellaisten mentaalisten prosessien kuvauksena joiden perustalta ihmiset päätyvät maailmankatsomuksiinsa (Wernham 1990; 113-114). Sanomattakin on selvää, että Wernhamin tulkintatapa on hyvin lähellä sitä, jota itse olen bifurkationistisessa mallissani soveltanut Jamesin totuusteorian subjektivistiseen elementtiin. Wernhamin tulkinnan kritiikistä ks. Pappas 1992.

9.2 Jamesin totuusteoria sisäisenä realismina

Sisäinen realismi¹ käsitteenä oli vieras Jamesille ja siten hänen totuusteoriaansa yhteydessä siitä puhuminen on väistämättä anakronistista. Tästä käsitteellisestä epäjohdonmukaisuudesta ei kuitenkaan seuraa, että Jamesin teoriaa ei voisi lähestyä moderneilla luokituksilla. Päinvastoin, on jopa mahdollista nähdä hänet aikaansa edellä olleena ajattelijana, joka ajattelussaan saavutti kannan, josta myöhemmin on käytetty sisäisen realismin termiä. Tulkinnan etuna on tapa, jolla sen puitteissa Jamesin totuusteorian ristiriitaiset elementit voi sovittaa yhdeksi johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Tulkintani olen rakentanut kahden James-tutkijan Brian Ellisin ja Henry Jackmanin tutkimusten pohjalta.

Brian Ellis ajattelee Jamesin tavoin, että totuuden kantajia ovat ideat ja ajatukset eli eivät propositiot tai lauseet, koska jälkimmäisten tulkinta on yleensä kontekstisidonnaista (Ellis 1988; 417-418). Totuuden liittyessä ajatuksiin, ideoihin ja uskomuksiin sen on tästä syystä myös oletettavasti liityttävä näiden uskomusten episteemiseen arviointiin ja kysymyksiin uskomusten uskottavuudesta.² Tällaisen oletuksen sisältävät teoriat ovat niin kutsuttuja internalistisia totuusteorioita. (emt.; 425) Ellis on oikeassa pitäessään Jamesin totuusteoriaa internalistisena totuusteorianana³, mutta hän on osittain väärässä yrittäessään karakterisoida sitä vertailussaan C. S. Peircen ja F. C. S. Bradleyyn vastaaviin (emt.; 426). Työstäni on jo selkeästi käynyt ilmi, että Jamesin absoluuttisen totuuden ideasta on löydettävissä peirceläinen tiedon täydellistymisen, tai toisin sanoen totuuden konvergenssin ajatus. Lisäksi koherenssikriteerin painotuksen oleellisuus, jonka painotuksen Ellis laskee Bradleyyn ansioksi, ei sekään ole vieras Jamesin teoriassa. Näiden elementtien läsnäolon huomioiminen Jamesin teoriassa on äärimmäisen oleellista, kun yrittää selvittää millainen tulkinta on pätevä.

---

¹ Sisäinen realismi on Hilary Putnamin termi, jolla hän aikoinaan yritti eksplikoida omaa kantaansa erotuksena aiemmin esillä olleeseen metafysisen realismin ajatukseen. Sisäisen realismin kuningasajatuksen mukaan todellisuuden jäsentyminen perustuu ihmisten käyttämien käsitejärjestelmien sisäiseen rakenteeseen. Havainnotkin jäsentyvät käsitteellisesti, joten todellisuuden rakenne liittyy olennaisesti käyttämiimme käsitteisiin. Kokemuksen voi sanoa olevan sidottu kokijaan, eikä etuoikeutettua Jumalan näkökulmaa voida sanoa olevan olemassa. Positio on realismia, koska oletus ulkotodellisuudesta tehdään, mutta tämän todellisuuden rakenteen suhteen mitään metafysisiä oletuksia ei tehdä. (Määttänen 1999: 53-54) Sisäisen realismin mukaan todellisuutta ei pelkästään löydetä tai nimetä, vaan se osin myös luodaan, koska käsitteet ovat ihmisten luomuksia. Toisaalta juuri käsitteiden statukseen liittyvät sisäisen realismin ongelmat, koska voidaan tietysti kysyä mitä käsitteet ovat. Ongelma voidaan työssäni sivuuttaa, koska tässä tutkin sitä voidaanko Jamesin pragmatismi tulkita sisäisen realismin mukaisena totuusteorianä. Aatehistoriallisena kuriositeettina on todettava se tosiasia, että Hilary Putnam on itsekin Jamesia tutkinut ja jopa jonkinlaiseksi pragmatistiksi hänet on luokiteltu. On mahdollista, että Putnam on omaan kantaansa päättänyt Jamesin ajatuksiin tutustumisen pohjalta.

² Ellis käyttää termiä belief-worthiness.

³ Internalismiin viittaa esimerkiksi seuraava lainaus: "... `truth` of our mental operations must always be an intra-experiential affair." (James 1987d: 895) Mielenkiintoisen lauseesta tekevät lainausmerkit ja normatiivinen ote.

Totuuden internalismi on tarkemmin sanottuna uskomusten oikeutusteorioiden internalismia. Näissä teorioissa uskomuksen oikeuttaa jokin uskojan kannalta sisäinen seikka ja tämän oikeutetuksi tekevän seikan tulee sisältyä subjektin tietoiseen näkökulmaan. Eksternalistisissa oikeutusteorioissa sitä vastoin uskomuksen oikeutus voi olla jotain subjektista täysin riippumatonta ja ulkoista. (Lammenranta 1997; 178) Jamesin totuusteoriaan sisältyvä leading-periaatteen ajatus näyttäisi tekevän hänen teoriastaan internalistisen (vrt. Sheffler 1974; 103).

Internalismi on helppo yhdistää pragmatistisen totuusteorian subjektivistisiin lähtökohtiin: jos Ellisin sanoin totuus on jotain uskomusten epistemiseen arviointiin liittyvää, niin tällainen arviointi on prosessina jotain, mitä kaikki ihmiset jatkuvasti suorittavat. Totuuden internalismista ei kuitenkaan tarvitse seurata subjektivismia, vaan on täysin mahdollista yhdistää ajatus myös Jamesin absoluuttisen totuuden ideaan. Tuloksena on revisionistinen totuusteoria Henry Jackmanin hengessä.

Jackmanin mukaan subjektivismiin ongelmaan voidaan vastata siten, että Jamesin totuusteoriassa ihmisten intressien ja halujen subjektiivisen kontribuution voi sanoa muodostavan asioiden merkitykset, joista puhumme, ja joihin viittaamme eri tavoilla, mutta todellisuus pitää huolen siitä, mitkä näistä merkityksistä ovat tosia. (Jackman 1998; 172) Jackmanin omia sanoja lainaten:

The subjective contribution to truth has to do with determining thought and utterance content, not whether contentful thoughts and utterances are satisfied by the world. It thus does not, as his critics often suggested allow for the possibility that "P" could be true even though not-P. (Jackman 1998; 172)

Jackman kuitenkin painottaa, että tämä sama subjektiivinen kontribuutio on myös olemassa absoluuttisen totuuden ajatuksessa, koska James itse on eksplisiittisesti sanonut, että absoluuttinenkin totuus tulee tehdä samassa mielessä kuin puolittaiset, pragmatistiset totuudet. (Jackman 1998; 172) Tämän tulkinnan revisionismi on siinä, ettei se hyväksy metafysisen realismin mukaista ajatusta täysin ihmisestä riippumattomasta todellisuudesta, jota koskevat totuudet ihmiset löytävät. Jackmanin tulkinnan kuningasajatus, jonka James epäilemättä olisi hyväksynyt on se, että miten ja millä käsitteillä absoluuttiset totuudet löydetään, vaikuttaa siihen millaiselta totuudet näyttävät ja miltä todellisuus näyttää. Jackmanin tulkinnassa etuna on, että sen avulla on mahdollista välttää esimerkiksi Suckielin

kritiikki, jonka mukaan absoluuttisen totuuden ideassa James ikään kuin takaoven kautta tuo teoriaansa vanhan intellektualistien totuuskäsityksen. Toinen merkittävä etu on, että Jamesin teoria voidaan tulkita kokonaisteoriaksi ilman bifurkationistisia manööverejä, jotka kognitiivisen totuuden idean säilyttäessään riistävät Jamesin teorialta sille kuuluvan revisionistisen potentiaalin. (Jackman 1998; 172-173)

Käytännössä kokonaisteoria tarkoittaa sitä, että ihmiset subjektiivisista lähtökohdistaan käsin käsitteellistävät ja luovat merkitykset uskomuksilleen, jonka jälkeen todellisuus pitää huolen siitä, mitkä uskomuksista jäävät elämään totuuksina toisten karsiutuessa pois pelkkinä uskomuksina tai jopa epätotuuksina. Todellisuutta voidaan käsitteellistää monilla erilaisilla käsitejärjestelmillä, joista historian kuluessa muuttuneet tieteelliset teoriat ovat yksi esimerkki. Ajatus todellisuuden avoimuudesta käsitteellistämisen suhteen sekä käsitteiden että teorioiden historiallisesta kontekstuaalisuudesta ei silti uskoakseni tee Jamesista fallibilistia, koska kyse on vain asiantilan havainnoinnista sellaisena, jollaisena se ilmenee. Jamesin fallibilismi ei ole samanlainen teoreettinen positio tai tietoteoreettinen normi, joka se on Peircella, koska jälkimmäisellä fallibilismi säilyy osana totuusteoriaa absoluuttisen totuuden ideaalissa eli konvergenssin ideassa. Peircen fallibilismin asema hänen teoriassaan vaikuttaa väistämättömältä, koska hän oli vahvemmin kuin James sitoutunut tieteelliseen realismiin ja totuuden korrespondenssiteoriaan (Pihlström 1996; 45). Korrespondenssiteorioihin liittyvän totuuksien ja todellisuuden vertailtavuuden ongelman yhtenä seurauksena voi ajatella olevan fallibilismin. Tässä työssä en kuitenkaan tutki sitä, oliko tämä ongelma Peircen fallibilismin syy, vaan riittää, kun muistaa Blombergin hengessä, että Jamesille fallibilismia oleellisempaa oli verifikationismi.

Richard M. Galen kaltaiset, fallibilismin oleellisuutta Jamesin totuusteoriassa painottavat tutkijat erehtyvät tulkinnassaan seuraavasta syystä. James puhuu absoluuttisen totuuden määritelmässään mielipiteiden konvergenssista ideaalisen uskomusjärjestelmän¹ suhteen (James 1987d; 959). Psykologisesti on vaikea ymmärtää, että ihmiset voisivat samaan aikaan hyväksyä monia erilaisia ideaalisia uskomusjärjestelmiä, koska tällöin väistämättömänä seurauksena olisi relativismi. Ellisin sanoin voisi tällaisesta tilanteesta puhua jopa epistemologisena anarkismina (Ellis 1988; 437). Epistemologinen anarkismi tai relativismi on ymmärrettävä kanta norsunluutornissaan elämäänsä viettävän, vieraantuneen filosofin

---

¹ James käytti termiä *ideal-set-of-formulations*.

esittämänä. Jamesin kaltaiselle käytännöllisen elämän välttämättömyydet huomioonottavalle psykologille relativismi ei muodosta elävää uskomusjärjestelmävaihtoehtoa. Suvaitsevaisuuden nimissä ihmiset usein hyväksyvät toistensa uskomuksia, mutta sisäisesti ristiriitaisen uskomusjärjestelmän kannattaminen on psykologisesti hyvin vaikeaa, joskin tiedottomasti varsin yleistä. Voidaan siis todeta, että ideaalinen uskomusjärjestelmä on yksi ristiriidaton kokonaisuskomusjärjestelmä, johon ihmiset tulevat päätyämään, ja tätä uskomusjärjestelmää eivät mitkään tulevat kokemukset tule enää muuttamaan. Tällöin voimme puhua totuudesta. Voidaan kuitenkin kysyä, eikö intressidonnaisten todellisuutta kuvaavien vaihtoehtoisten käsitteellisten järjestelmien olemassaolo vie pohjan yhden ideaalisen kokonaisuskomusjärjestelmän legitimiisyyden ajatukselta.

Edelliseen ongelmaan voidaan vastata seuraavasti. Ennakolta emme voi tietää, mikä vaihtoehtoista tavoista käsitteellistä todellisuus tulee lopulliseksi, vaan prosessissa on kyse sattumasta. Jos ajatus teorioiden alideterminaatiosta datan suhteen pitää paikkansa, meillä tulee aina olemaan lukemattomia eri tapoja käsitteellistä empiiristä kokemustamme. On kuitenkin tosiasia, että näistä tavoista joku on se tapa, johon maailmankuvamme perustamme. Käsitteellistys tai teoria muuttuu uusien ristiriitaisien havaintojen, tai vastaavien teoreettisten anomalioiden takia. Tällaiset havainnot ja anomaliat ovat aina uusia kokemuksia. Jamesin absoluuttisen totuuden määritelmään liittyy ajatus kokemusten muuttumattomuudesta - ajatus, jonka mukaan kaikki on jo nähty, eikä mitään uusia mullistavia kokemuksia ole saavutettavissa. Vain tällöin voi puhua totuudesta, sillä vanhat uskomukset tulevat jatkossakin verifioitumaan, mikä takaa niille tietysti yhä kasvavan uskottavuuden ja oikeutuksen.

Tässä kohden Jamesin tietoteoreettinen konservatismi on ilmeistä. Jos ihmisillä ei ole syytä uudelleen käsitteellistää uskomuksiaan, he eivät niin tee. Psykologina James on varmasti ollut ensiluokkaisessa asemassa havaitsemassa tätä ihmistaipumusta. Tietoteoreettinen konservatismi on tunnustettu myös usein modernissa tieteenfilosofiassa. Ei tarvitse kuin lukea Kuhnia huomatakseen, että normaalitieteen muutokset eivät ala ilman anomaliaita. Paradigman vaihtoon ei ryhdytä kevein perustein.

Toinen tapa vastata vaihtoehtoisten käsitteellisten järjestelmien ongelmaan on pragmatistisen metodin soveltaminen. Jamesin mukaan pragmatistisen metodin perusteella voimme todeta: "If two concepts lead you to infer the same particular consequence, then you may assume that they embody the same meaning under different names."(James 1987c; 1014) Vaihtoehtoiset

käsitteelliset järjestelmät eivät totuuden kannalta ole aito ongelma, jos niistä ei voi johtaa keskenään eroavia empiirisiä seurauksia. Tällaisessa tilanteessa kiistely on tuulenpieksentää. Jamesin tietoteoreettinen konservatismi, pragmatistisen metodin soveltaminen ja uskomusten oikeuttamiseen liittyvä verifikationismi ovat siis ne tekijät, joiden läsnäolo kyseenalaistaa fallibilistisiä tulkintoja.

Vaihtoehtoiset käsitteelliset uskomusjärjestelmät ja absoluuttinen totuus ovat siis sovitettavissa yhteen eräänlaisen uskomusten ja uskomusjärjestelmien evoluution ajatuksen kautta, jossa vahvimmat, kilpailukykyisimmät ja toimivimmat uskomukset jäävät todellisuuden reunaehtojen paineessa henkiin. Absoluuttisen totuuden ideaalin suhteen on tosin vielä ainakin yksi ongelma, joka vaatii huomiota. Henry Jackman puhuu samojen havaintojen tai kokemusten suhteen syntyvästä, taksonomista luokittelua koskevasta ihmisten erimielisyydestä, joka vaikeuttaa subjektivismin ongelmaa. Ihmisten eriävistä uskomuksista Jackman kirjoittaa seuraavaa:

The fisherman and the scientist will react to the disharmony [Linnaeus crotti valaat kaloista. oma huom.] in different ways, ways determined largely by the differing importance that the differing beliefs play in their lives. Each must adopt either the idea that whales are not fish, or the idea that fish do not all have the same sort of internal structure. Which new belief will disturb the individual's existing set the least will depend upon their interests and can thus vary from speaker to speaker. (Jackman 1998: 168)

Ongelma on polttava, koska taksonomisen erimielisyyden suhteen meillä ei välttämättä ole mahdollisuutta ratkaista kiistaa empiirisesti, ja täten käyttää Jamesin edellyttämää verifiointia paremman vaihtoehdon tueksi.¹ Kyseenalaiselta tällaisessa kiistatilanteessa vaikuttaa myös pragmatistisen metodin soveltaminen. Subjektivismin ongelman kannalta Jackmanin esimerkki on relevantti, mutta ainakin epäsymmetrinen, koska tiedemies voisi uskomuksineen toimia aivan hyvin menestyvänä kalastajana, mutta kalastaja ei menestyvänä tiedemiehenä. Voidaan siis väittää, että tiedemiehen uskomus toimii useammassa konteksteissa ja ainakin tässä mielessä on toimivampi. Tästä vastaesimerkistäni ei tietenkään voi päätellä, etteikö voisi olla tilanteita, jossa tieteellinen taksonomia voisi toimia huonommin kuin joku vaihtoehtoinen

---

¹ Samaa ongelmaa käsittelee hieman toisenlaisen esimerkin kautta Carruthers 1987: 212-214.

taksonomia. James onkin ajatellut, että tieteellinen tapa käsitteellistää asiat on vain yksi tapa muiden joukossa (James 1987b; 570).¹

Kuitenkin absoluuttisen totuuden lopullisuus ja siihen liittyvä mielipiteiden konvergensi on piirre, joka vahvasti viittaa siihen, että taksonomisissakin kiistoissa ratkaisu on määritelmällisesti pakotettu syntymään, jotta totuudesta voidaan puhua. Brian Ellisin omna pyrkimyksenä on ollut osoittaa, että tieteellisen realistin on pakko hyväksyä pragmatistinen totuusteoria, mutta kun tällaiset ainekset yhdistää, kyseessä on sisäisen realismin ajatukselle pohjaava totuusteoria (Ellis 1988;409). Uskoakseni Jamesia voi tulkita juuri tältä pohjalta. Ellisin tulkinnasta omani eroaa tosin siinä, että väitän jo Jamesin tehneen tällaisen innovaation, jota Ellis itse on kehittelemässä. Ellis ei oman James tulkintansa puutteiden takia ole tätä seikkaa havainnut.

Tulkintojen seulomisen lopuksi on hyvä palata kotimaisen tutkimuksen nykytilaan, toisin sanoen Pihlströmin näkemykseen, koska pitkälti hänen varassaan kotimainen James-tutkimus elää. Hänen tuotoksiinsa on myös syytä palata siksi, että uskoakseni hänen tulkinnassaan kiteytyvät monet niistä tekijöistä, joita revisionistiset uustulkinnat nykyään pitävät sisällään. Lisäksi hän on selkeästi tiivistänyt näkemyksensä Jamesin totuusteoriasta seuraavassa pitkässä lainauksessa, joka on kuitenkin syytä tässä työssä kokonaisuudessaan huomioida:

- (1) Totuus on, kuten on tapana sanoa, ”yhtäpitävyyttä todellisuuden kanssa”.
- (2) Tämä yhtäpitävyys täytyy analysoida pragmaattisesti, sillä vain näin voidaan saada selville, mitä se meille merkitsee. Korrespondenssiteoriassa oletettu puhdas yhtäpitävyys ”maailman sinänsä” kanssa on pragmaattisesti katsoen tyhjää. Toimimme maailmassa, mutta emme koskaan voi verrata maailmaa koskevia uskomuksia käsitteistämme ja käytännöistämme täysin riippumattomaan paljaaseen todellisuuteen.
- (3) Pragmaattista metodia sovellettaessa nähdään, että uskomuksen tai idean ja todellisuuden yhtäpitävyys merkitsee toimivuutta, hyödyllisyyttä, tai tyydyttävyyttä uskomuksen praktisen kokemuksen kontekstissa.
- (4) Totuus on näin ollen relatiivista uskomuksen subjektiin ja hänen praktisiin intresseihinsä nähden.

---

¹ Taksonomiaongelman ratkaisuksi voisi yrittää kehittää mallia, jossa ideaalisen uskomusjärjestelmän sisällä ilmenevät taksonomiset ristiriidat selitettäisiin ottamalla huomioon uskomusten erilaiset ennakkoehdot, jotka ilmaistaisiin konditionaalilauseiden joukkona siten, että samaa faktaa voi eri ennakkoehdot huomioonotettaessa kuvata erilaiset taksonomiset karakterisaatiot, eikä seurauksena olisi tilanne, jossa todellisuuden suhteen P ja ei-P realisoituisivat yhtä aikaa. Kyse olisi samankaltaisesta järjestelystä, joka mm. kvanttifysiikassa vallitsee, kun esim. valoa käsitellään sekä hiukkasina että aaltolina.

- (5) Maltillinen realismi ja totuuden objektiivisuus täytyy kuitenkin säilyttää: subjektiivisten totuuksien arvioinnin kriteerinä käytetään niiden koherenssia muiden subjektin uskomusjärjestelmään kuuluvien totuuksien kanssa, ja kaikkien relatiivisten totuuksien ideaalinen, saavuttamaton raja-arvo on "absoluuttinen totuus", joka ymmärretään regulatiivisena käsitteenä.
- (6) Realismi ja totuuden objektiivisuus voidaan turvata vain subjektiivisesta lähtökohdasta käsin. Totuutta ei voida crottaa inhimillisistä arvoista ja yksilöiden kokemuksista. Totuudet konstruoidaan inhimillisissä käytännöissä. Ne ovat ihmisten tosia uskomuksia, tosia ihmisille. Näin pragmatismi on olennaisesti *humanismia*. Mutta se "käytäntö", johon jamesilainen pragmatisti vetoaa, on yhteisöllistä. Yksilöllinen toimintamme tapahtuu maailmassa, luonnollisessa ja sosiaalisessa ympäristössä. Subjektiivinen "totuuksien rakentaminen" ei koskaan voi tapahtua muiden vastaavasta toiminnasta eristettynä.
- (7) Meidän on filosofisesti, normatiivisen tarkastelun kautta, arvioitava käytäntöjemme onnistumista ja tyydyttävyyttä. Tähän tarvitsemme normatiivista totuuden käsitettä ja myös totuuskäsitteen filosofista problematisointia. Totuus on *pragmaattis-episteemis-normatiivinen* käsite, mutta tämä luonnehdinta ei ole totuusmääritelmä. (Pihlström 1994: 257)

Pihlströmin tulkinta on revisionistinen uustulkintojen hengessä, koska se korostaa subjektiivisten elementtien oleellisuutta totuusteoriassa – myös absoluuttisen totuuden idean suhteen, mutta samalla pyrkii pitämään kiinni jonkinlaisesta realismista. Hän onnistuneesti huomioi tässäkin työssä esillä ollutta määritelmän epämääräisyyttä Jamesin pragmatismissa, tosin sivuuttaen sen, että eksplisiittisin määritelmä on löydettävissä absoluuttiselle totuudelle. Kokonaisuudessaan Pihlströmin tulkinta tulee varsin lähelle Ellisin ja Jackmanin tulkintoja ja sellaisena se selkeästi edustaa revisionististen uustulkintojen valtavirtaa. Käsitteellisen luokittelun kannalta omituista kuitenkin on, ettei Pihlström puhu Jamesista sisäisenä realistina, vaikka tällaisen johtopäätöksen vetäminen hänen tiivistyksensä perusteella olisi täysin mahdollista tehdä. Oletan hänen pidättyvyytensä johtuvan aatehistoriallisesta rigorismista, mutta varmuutta asiasta ei ole.

Pihlströmin tulkintaa pitää selventää neljännen ja viidennen kohdan osalta, koska muuten tulkinta on vaarana ajautua sisäiseen ristiriitaan. Ongelmia syntyy jos Pihlströmin tulkinnan neljännessä kohdasta katsotaan seuraavan relativismi. Relativistit ovat sitä mieltä, että totuudet ovat suhteellisia siten, että ne riippuvat teoreettisista viitekehyksistä, mutta on äärimmäiset kyseenalaista miten tällainen ajatus on sovitettavissa yhteen absoluuttisen

totuuden regulatiivisen idean kanssa (Phillips 1984; 419 & 432). Pihlström on tiedostanut vaaran viidennessä kohdassaan ja nähdäkseni oikein tulkiten ajatellut Jamesin kahlinneen relativismia ”maltillisella realismilla” ja absoluuttisen totuuden idealla. Voidaan kuitenkin kysyä onko tarkoituksenmukaista tällaisessa tilanteessa puhua enää relatiivisista totuuksista. Epäilemättä Pihlström seuraa totuuspuheessa Jamesin esimerkkiä, mutta kysymys kuuluukin olisiko heuristisesti tervehenkisempää ja selvempää viitata Jamesin positioon yksioikoisesti instrumentalistina niin kuin D. C. Phillips on tehnyt. Olisiko selvempää sanoa, että asioiden tai uskomusten merkitykset ovat relatiivisia subjektien intresseihin nähden, mutta niiden totuus on jotain objektiivisempaa?

Jotain tällaista Pihlströmkäkin näyttää ajattelevan viimeistään eksplikaationsa kuudennessa kohdassa puhuessaan totuuksien subjektiivisista lähtökohdista, ei enää subjektiivisista ja relatiivisista totuuksista. Jos Pihlströmin tulkinnassa puhe maltillisesta realismista korvataan puheella sisäisestä realismista ja otetaan huomioon esittämäni pienet tarkennukset tai kyseenalaistukset, pidän sitä Ellisin ja Jackmanin tulkintojeni pohjalta kehittämäni tulkintamallin kanssa toimivimpana tällä hetkellä olemassa olevana revisionistisena James-tulkintana, joka sisäisessä johdonmukaisuudessaan parhaiten paikantaa ja yhteen sovittaa Jamesin totuusteorian ensi näkemältä ristiriitaiset elementit sekä tyydyttävästi vastaa subjektivismiin ongelmaan.

10. Tulkintoja koskeva aatehistoriallinen hypoteesi

Tarkkasilmäinen lukija havaitsee, että tähän mennessä en työssäni ole ottanut kantaa siihen, onko Jamesin totuusteoria, olettaen että todella pidämme sitä sellaisena, toimiva totuusteoria. On olemassa ainakin yksi vakava ongelma, joka Jamesin totuusteoriaa vaivaa. Historiallisia tapahtumia koskevien totuuksien suhteen teoria on vaikeuksissa. Pitäessään korrespondenssin kautta analysoitua totuuden käsitettä tyhjänä käsitteenä, joka vaatii pragmatistista analyysia ollakseen inhimillisesti relevantti, James ajautuu teoriassaan tilanteeseen, jota Hilary Putnam on valaissut esimerkillään kiistelystä amerikkalaisesta kirvesmurhaajasta, Lizzie Bordenista. Jamesin teorian realistinen taustaoletus implikoi sitä, että Borden joko teki tai oli tekemättä murhat riippumatta siitä, kumpi uskomus tulee verifioitumaan. Toisaalta Jamesin totuusteorian pragmatistisista oletuksista seuraa, että on mahdollista, että todelliselle asiointilalle vastakkainen uskomus verifioituu pysyvästi, jolloin se pakottaa meidät uskomaan tämän vastakkaisen uskomuksen totuudeksi, mikä taas johtaa ristiriitaan ja sotii bivalenssin periaatetta vastaan. (Putnam 1997; 182)¹

Historian tapahtumien kohdalla on täysin mahdollista ajatella, että oikeaa uskomusta koskevat todisteet ovat hävinneet, tai mennä jopa pidemmälle ja sanoa, että väärää uskomusta tukevat todisteet ovat jääneet jäljelle. Historiallisiin totuuksiin liittyy paljon kyseenalaista lähteiden tulkintaa ja on hyvinkin mahdollista, että näitä uskomuksia koskevat tulkinnat ovat väärä. Jamesin absoluuttisen totuuden idea voi pelastaa historialliset totuudet, jos totuusteorian tulkitaan ei-revisionistisesti sisältävän kognitiivisen totuuden ajatuksen. Tällaisen tulkinnan hinta on korkea, koska olemme huomanneet, että käytännössä tällöin ainoaksi vaihtoehdoksi näyttää jäävän tulkita Jamesin pragmatismia koskeneet oivallukset lähinnä totuuden käsitteen käyttöön liittyneeksi psykologiseksi deskriptioksi.

Toinen mahdollisuus on tulkita absoluuttinen totuuskin osaksi revisionistista, internalistista ja episteemistä totuusteoriaa, jolloin aito korrespondenssi klassisessa mielessä on vaikea, ellei mahdoton sovittaa kuvioon. Seurauksena olisi mahdollinen tilanne, jossa historiallista asiointilaa koskeva ihmiskunnan absoluuttisessa konvergenssissa kannattama uskomus, jota siis pidettäisiin totuutena olisi kaikesta huolimatta vastoin todellisia tapahtumia. Klassinen totuuden korrespondenssi selviää tästä, koska sen mukaan koko ihmiskunnan uskomus olisi

---

¹ Cheryl Misak käyttää hieman samankaltaista esimerkkiä, mutta keskustelee myös bivalenssin ongelmasta syvemmin (ks. Misak 1998: 415-418).

yksinkertaisesti väärä. Jamesin teorian oletuksista sitä vastoin näyttäisi seuraavan, että hänen teoriasa olisi tällaisen mahdollisuuden edessä voimaton. Historiallisten totuuksien läsnäolo on siten todellinen ongelma Jamesin totuusteorian kannalta ja antaa syyn suhtautua siihen skeptisesti.¹ Epäilemättä muitakin ongelmia on keksittävässä, mutta tässä työssä riittää yksi esimerkki, jonka perusteella varauksia voi esittää.

Lopuksi haluan hieman pohtia Jamesin totuusteoriasta tehtyjä tulkintoja laajemman aatehistoriallisen kontekstin valossa. Työhypoteesina voi esittää seuraavan ajatuksen: Jamesin totuusteoriasta tehtyjen tulkintojen muutokset heijastavat aikakauden laajempaa filosofista ajanhenkeä. Zeitgeist on nähtävissä tulkinnoissa, jopa siinä määrin, että voisi väittää eri sukupolvien filosofien esittävän tulkintoja hyvin tendenssimäisesti omista lähtökohdistaan käsin. Ihmisten sidonnaisuus oman aikakauteensa aateilmastoon on tietysti trivialeetti, mutta mielenkiintoiseksi asian tekee, että filosofiassa pyrkimyksenä on perinteisesti ollut sanoa asioista jotain yleispätevää ja filosofisesti pysyvää. Jamesin totuusteoriasta tehdyt tulkinnat ja niiden muutokset osoittavat, että reiluja ja tasa-painoisia tulkintoja on äärimmäisen vaikea tuottaa, koska ihmisten tulkintoja ja arvostelmia ohjaa pitkälti heidän sisäistämänsä, aikakaudelle ominaiset aatemallit.

Usein ajatellaan, että aatehistoriassa on kohtuullisen helppoa saada selville millaisia ajatuksia kulloinkin on pidetty muodikkaina yksinkertaisesti tutkimalla aikakauden arvostetuimpien ajattelijoiden näkemyksiä ja vertailemalla näitä ensin keskenään ja sen jälkeen muiden aikakausien ajatusmalleihin. On toinenkin tie, jota tässä olen pyrkinyt kartoittamaan. Tutkimalla eri aikakausien filosofien tekemiä tulkintoja toisten ajattelijoiden näkemyksistä, saadaan yhtä paljon selville tulkitsijoiden omista näkemyksistä kuin tutkimuksen kohteena olevan ajattelijan ajatuksista. Pyrkimys ymmärtää, mitä joku todella sanoi näyttäytyy tässä valossa varsin kyseenalaiselta. Seuraavaksi esitän ylimalkaisen aatehistoriallisen rekonstruktion, jonka perustalta voisi edellä esitettyä hypoteesia todentaa. Haluan korostaa, että hypoteesin todentaminen vaatisi vielä tarkempaa aatehistoriallista tutkimusta, jotta sen voisi ottaa tieteellisesti vakavasti, mutta rekonstruktio on hyödyllistä esittää, koska se osoittaa missä suunnassa filosofian historialla olisi vielä paljon tekemätöntä työtä jäljellä.

---

¹ Historiallisten totuuksien läsnäolo on ongelma kaikille verifikationistisille teorioille, koska useiden menneisyyttä koskevien väitelauseiden empiirinen todentaminen vaikuttaa loogisesti mahdottomalta. Laajemmin tästä ongelmasta, sekä muista verifikationismin heikkouksista kirjoittaa Juti 2001: 31-36.

Bertrand Russellin filosofin uraa leimasi pyrkimys totuuden varmaan tietämiseen, joka johti hänet logiikan ja matematiikan pariin. Tältä foundationalistiselta perustalta Russell halusi luotsata filosofian radalle, jota olisi leimannut tieteiden varma eteenpäinmeno. G. E. Moore taas ei ollut juurikaan kiinnostunut asioiden totuudesta, koska hän common sense -ajattelunsa mukaan pitkälti hyväksyi monia filosofisesti kiistanalaisia asioita, jotka kuitenkin arkielämässämme katsomme tietävämmme. Moorea kiinnosti asioiden totuutta enemmän niiden merkitykset ja filosofisen analyysin päämääränä hän piti juuri merkitysten selkeyttämistä. (von Wright 1993; 50-54) Jamesin pragmatismia leimaa instrumentalismi ja totuusksymyksen suhteen subjektiivisia lähtökohtia ei voi sivuuttaa. Täysin samat elementit liittyvät Jamesilla myös merkityksien muodostumiseen siten, että yksiselitteisten ja objektiivisten merkitysten olemassaolo ainakin problematisoituu.

Verrattaessa Jamesin näkemyksiä Russellin ja Mooren näkemyksiin on selvää, että yhteisymmärryksen syntyminen monissa kiistakysymyksissä on mahdotonta. Tässä ei ole mitään ihmeellistä, koska erimielisyydet filosofiassa ovat arkipäivää. Ihmeellistä sen sijaan on, kuinka vaikuttavassa määrin Russellin ja Mooren omien positioiden ennakkoehdot ovat rajoittaneet heidän mahdollisuuttaan tulkita Jamesia reilusti. Muutoin on vaikea ymmärtää sitä, että heidän tulkinnoissaan on täysin sivuutettu oleellisia tekijöitä. Älyllisestä epärehellisyydestähän filosofian historian jättiläisiä emme halua syyttää. Parhaimmaksi selitykseksi tulkinnalliselle likinäköisyydelle jää siten oletus kriitikoiden omien näkemysten tulkintoja rajaavasta vaikutuksesta.

Wienin piirissä Russellin ja Mooren ajatukset jalostuivat osaksi loogisen empirismin dogmaa. Loogisen empirismin dominoidessa analyttistä filosofiaa vuosikymmeniä on helppo ymmärtää, miksi Russellin ja Mooren refutoima James ei voinut herättää mielenkiintoa, saati tulkinnallisia intohimoja. Jamesin filosofia tietysti eli Yhdysvalloissa osana pragmatismien enemmän tai vähemmän epämääräistä liikettä, jonka kantaviksi voimiksi mm. John Dewey ja C. I. Lewis nousivat. Yllättävää on kuitenkin se, ettei Jamesin totuusteoriaa koskeneita tulkintoja vuosikymmeniin myöskään Atlantin takana ilmestynyt. Epäilemättä Russellin ja Mooren kritiikin vaikutukset tuntuivat sielläkin.

1950-luvulla analyttinen filosofia rantautui Yhdysvaltoihin ja syrjäytti tai assimiloiti pragmatismien perinteen osaksi omaa traditiotaan. Nyt luettiin Deweyn sijasta Carnapia, Hempelia ja Tarskia. Uuden analyysin aikakauden ajateltiin olevan alkamassa. Filosofit

halusivat olla tieteileviä professionaaleja. (Rorty 1998; 63, 214-215) Analytytisyys ei suuntautunut pelkästään filosofisten ongelmien selvittämiseen, vaan myös filosofisten tekstien ja teksteistä tehtyjen tulkintojen selkeyttämiseen, mistä yhä suuremmissa määrin on tullut sitä toimintaa, johon nykyfilosofit käyttävät aikaansa. Tämä kehityskulku avasi keskustelun Jamesin pragmatismista uudestaan A. J. Ayerin toimesta, jonka käsissä James saatiin näyttämään varhaiselta uuspositivistilta, vaikka Ayerin puolustukseksi on todettava, että hän huomioi edeltäjiään monipuolisemmin Jamesin teorian moniulotteiset piirteet. Ayerin jälkeiset bifurkationistiset tulkinnat toki hautasivat hänen versionsa, mutta tulkinnan rakenteessa jatkoivat Ayerin aloittamaa tulkintatapaa.

Uustulkinnat ovat syntyneet aikana, jota voisi kuvata post-moderniksi. Nykyään viimeisetkin haaveet yhtenäisestä analyysin paradigmasta on kuopattu ja filosofisen tutkimuksen kentällä vaikuttaa tilanne, jossa on vaikeaa, ellei mahdotonta löytää konsensusta tutkimusongelmien tai niiden ratkaisumenetelmien suhteen (Rorty 1998; 216). Ei ole yllättävää, että uustulkintoista ei ole löydettävissä yhtenäistä linjaa, vaan kyynisesti voisi todeta, että jokaisen tutkijan tulkinta on hänen omien eksplikoimattomien ennakkoluulojensa näköinen.

11. Lopuksi

Työni ensimmäinen tutkimusongelma koski subjektivismiin asemaa Jamesin pragmatistisessa totuusteoriassa. Subjektivismiin ongelma syntyi Jamesin psykologina tekemien havaintojen pohjalta, joiden mukaan mielissämme vaikuttava sekä havaintoon että asioiden rationaaliseen yhdistelyyn liittyvä valikointi, järjestää todellisuudesta aineksia maailmankuvamme rakennuspalikoiksi. Pitkästi intresseistämme riippuen, asioiden olemuksellisuus näyttäytyy erilaisena eri ihmisille, osin myös ajan ja paikan vaihteluiden tähden. James itse näki tämän psykologisen havainnon oleellisuuden epistemologian kannalta ja ajatteli kehittävänsä totuusteorian, joka ottaa vakavasti tämän selektiivisyyden ajatuksen pohjalta syntyvän subjektivistisen elementin olemassaolon.

Subjektivistisen elementin läsnäolo kaikessa havainnoinnissa ja käsitteellistämässä on siis psykologinen fakta, jonka hyväksyminen ajoi Jamesin pitämään teorioita instrumentteina, joiden avulla todellisuudessa toimintaamme hallitaan enemmän tai vähemmän menestyksellisesti. Subjektivismi totuusteorioihin liittyvänä positiona on kuitenkin kestävä, koska totuuden käsitteeseen perinteisesti on hyvin vahvasti liittynyt ajatus objektiivisuudesta. James tiedosti tämän ja rakensikin tiukat reunaehdot, jotka kahlitsivat subjektivismia. Tällaisia ehtoja ovat mm. uskomusten koherenssikriteeri, uskomusten hyödyllisyyskriteeri, verifikaatiokriteeri, ajatus absoluuttisesta totuudesta regulatiivisena ideana sekä epistemologisen realismiin hyväksyminen koko teorian taustalla vaikuttavaksi metafysiseksi postulaatiksi. Näiden reunaehtojen takia kysymys subjektivismiin implikaatioista muuttuu täysin painotuksesta ja tulkinnasta riippuvaiseksi. Aikalaistulkinnat jättivät nämä reunaehdot huomiotta ja subjektivismiin implikaatiot nähtiin niissä kaikessa vakavuudessaan johtavan mielettömyyksiin tilanteessa, jossa hyödyllisyyttä pidettiin totuuden ainoana kriteerinä.

Toinen tapa suhtautua subjektivismiin ongelmaan on pitää sitä ensisijaisesti merkityksiin liittyvänä tosiasiana, jolloin todellisuus ratkaisee, mikä näistä subjektiivisista lähtökohdista muotoilluista merkityksistä ja käsitteellistyksistä jää elinkelpoisena voimaan ja verifioituu totuudeksi. Tällainen tulkinta ottaa vakavasti Jamesin esittämät reunaehdot ja rajaa subjektivismiin asemaa samalla tavalla, jolla James itse sitä pyrki rajoittamaan.

Onko Jamesin teoria siis subjektivistinen totuusteoria? Reunaehdot sivuuttamalla kysymyksen selkeä vastaus on kyllä, perinteisen bifurkationistisen linjan mukainen vastaus on ei. Sisäisen realismin tulkintaa sivuavalla tavalla vastaus ei ole näin yksiselitteinen. Voitaisiin sanoa, että Jamesin totuusteoriassa on kyllä subjektiivisia aineksia, jotka liittyvät mm. käsitteiden valintaan, mutta reunaehdoista ja erityisesti absoluuttisen totuuden määritelmästä näyttäisi seuraavaan totuusteorian objektiivisuus. Vielä erilainen tapa vastata subjektivismiin ongelmaan sisältyy tulkintaani, jossa Jamesin "totuusteoria" nähdään psykologisena deskriptiona. Tällöin Jamesin pragmatistinen totuusteoria ei luonnollisesti ole subjektivistinen totuusteoria, koska teorian subjektivismi liittyy vain tosiasioiden psykologiseen kuvaamiseen, eikä edusta filosofista näkemystä totuuden luonteesta.

Toisena tutkimusongelmana oli kysymys Jamesin totuusteorian revisionistisesta luonteesta. Revisionismi kysymyksen sisäiseksi ongelmaksi paljastui työn kuluessa se, että aina ei vallitse edes täyttä selvyyttä siitä, minkä suhteen revisionismia ajatellaan harjoitettavan. Yleisesti ajatellaan, että revisionismista on kyse silloin, kun vakiintunutta kielenkäyttöä pyritään korjaamaan. Ongelma liittyy tietysti siihen kiusalliseen seikkaan, että edes vakiintuneesta kielenkäytöstä ei aina näytä vallitsevan yksimielisyyttä. Yhden tutkijan mukaan arkikäytännön mukaista on puhua totuudesta historiallisesti relatiivisena käsitteenä, kun samaan aikaan toisen tutkijan mielestä arkikäytännön mukaista taas on puhua totuuden muuttumattomuudesta ja a-temporaalisuudesta. Itse puhun työssäni jälkimmäisestä totuuskäsityksestä ns. filosofisena totuuskäsityksenä, joka filosofiassa on ollut normina ja jonka suhteen revisionismikysymystä tutkin.

Aikalaistulkinnat pitivät Jamesin totuusteoriaa revisionistisena, koska subjektivismista katsottiin seuraavan selkeästi totuuskäsityksen muuttuvuus ja temporaalisuus. Bifurkationistiset tulkinnat taas pitivät Jamesin totuusteoriaa ei-revisionistisena totuusteorianä, koska kognitiivisen totuuden ideassa muuttumattomuuden ja a-temporaalisuuden ominaisuuksien voi katsoa olevan läsnä. Kognitiivisen totuuden voi tulkita löytyvän Jamesin absoluuttisen totuuden ajatuksesta. Bifurkationististen tulkintojen ongelmat tulivat kuitenkin osoitetuksi, ja tilalle esitin oman version bifurkationistisesta tulkinnasta, jossa pragmatistinen eli subjektivistinen elementti tulkittiin psykologiseksi deskriptioksi. Myös tämä tulkinta on ei-revisionistinen, koska sen mukaan Jamesin totuusteoria on varsin perinteinen korrespondenssiteoria, joka absoluuttisen totuuden ideassa säilyttää kognitiivisen totuuden, jonka ominaisuuksia juuri muuttumattomuus ja a-temporaalisuus ovat. Tulkittaessa

Jamesin totuusteoria sisäisen realismin taustaa vasten, on vastaus revisionismi kysymykseen sen sijaan myönteinen. Subjektiiivisen elementin voi katsoa vaikuttavan aina absoluuttisen totuuden ideassa asti, sillä subjektiivisesti luomamme käsitteellinen komponentti on aina mukana siinä, millä tavalla todellisuutta hahmotetaan. Käsitteet ovat historiallisesti relatiivisia, joten historiallisuus ainakin tällä tavoin on läsnä, vaikka on muistettava, että Jamesin absoluuttisen totuuden määritelmän mukaan totuus on jotain, joka ei enää myöhemmin tule muuttumaan.

Työni kolmas tutkimusongelma koski sitä, millainen tulkinta parhaiten selittää Jamesin monimutkaisen näkemyksen totuudesta. Subjektivististen tulkintojen ongelma oli oleellisten elementtien selkeä sivuuttaminen. Bifurkationistisia tulkintoja taas vaivasi kyvyttömyys tyydyttävällä tavalla yhdistää ristiriitaiset elementit johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Muutamat uustulkinnat ovat rakenteellisesti olleet ehdottomasti tyydyttävimpiä tulkintoja, mutta yksittäisten uustulkintojen suhteen on aina pieniä varauksia, jotka osoittavat ettei mikään näistäkään tulkinnoista yksin ole ollut tyydyttävä.

Miksi sitten itse olen esittänyt kaksi toisistaan täysin eroavaa tulkintaa? James itse uskoi kehittävänsä pragmatistista totuusteoriaa. Sisäisen realismin kontekstissa tulkittu totuusteoria maalaa ehdottomasti tasapainoisemman kuvan Jamesin monimutkaisesta totuusteoriasta, vaikka esimerkiksi merkitysteorian ja totuusteorian suhde jää osin ongelmalliseksi. Toisaalta on hyvin painavia perusteita uskoa, että Jamesin pragmatistinen totuuspuhe on vain temaattista puhetta totuudesta, jolloin kyse ei ole aidosta totuuden määritelmästä. Totuuden määritelmää voi pitää toimivan totuusteorian oleellisena osana. Myös tavalliset bifurkationistiset tulkinnat olettivat, että Jamesin pragmatismissa oli kyse totuuden määritelmästä, eivätkä ne onnistuneet kunnolla sovittamaan yhteen Jamesin puheen ristiriitaisia elementtejä. Näistä syistä esitin oman psykologisen deskription teorian. Tiivistäen voisi sanoa, että siinä missä psykologinen tulkintani vastaa pragmatistisen totuuden määrittelemättömyyden ongelmaan, se samalla välttämättä sivuuttaa Jamesin uskomuksen oman teoriansa statuksesta. Edellisestä eroten sisäisen realismin mukainen tulkinta taas hyväksyy totuusteoriaoletuksen, mutta ei vastaa Putnamin pragmatistisen totuuden määrittelemättömyyden ongelmaan. Kumpi teorioista sitten paremmin selittää Jamesin näkemystä totuudesta?

Vastaus riippuu osittain siitä haluaako pitää Jamesia ei-revisionistisena vai revisionistisena ajattelijana. Jälkimmäisen vaihtoehdon mukaan James oli ehdottomasti aikaansa edellä oleva ajattelija, mutta historiallisen totuuden ongelma näyttäytyy pahempana, vaikka sisäisestä realismista pidettäisiinkin kiinni. Sisäisen realismin mukainen revisionistinen tulkinta olisi epäilemättä ollut enemmän Jamesin mieleen, joka ajatteli tehneensä uudenlaista totuusteoriaa. Hän olisi ollut tyytyväinen nähdessään edustamansa kannan olevan vakavan tieteellisen keskustelun kohteena vielä sata vuotta myöhemmin. Seuraavasta syystä en kuitenkaan halua tehdä valintaa tulkintojeni välillä.

Jamesin filosofiaan yhdistettyjä määreitä ovat ainakin subjektivismi, realismi, idealismi, fenomenalismi, panpsykismi, neutraali monismi, dualismi ja ontologinen pluralismi. On vaikea sanoa sitä, kertooko näiden väistämättä keskenään ristiriitaisten tulkintojen olemassaolo Jamesin näkemysten toivottomasta hämäryydestä, tulkintatradition ja aatehistorian todellisesta rikkaudesta vai filosofian sisäisestä kriisistä. Selvää on vain se, että jokaisella tulkinnalla on omat ongelmansa, ja jos valinnan haluaa välttämättä eri vaihtoehtojen välillä tehdä, on valinta kohdistettava sellaiseen vaihtoehtoon, jonka ongelmia henkilökohtaisesti pitää pienimpinä. Kieltäydyn parhaimman tulkinnan nimeämisestä, koska omat eksplikoimattomat ennakkoluuloni ohjaisivat valintaani, joka luultavasti olisi jälkimaailman silmissä yhtä typerä kuin Russellin ja Mooren näkemykset nykykäsitysten valossa. Jamesin hengessä voisi todeta, että toimivimman tulkinnan ongelma tuntuu täysin abstraktilta ongelmalta, josta kiistelyn viisas mies jättää sivuun turhana tuulenpieksentänä; vai saako toimivimman tulkinnan keksijä professuurin?

LÄHDELUETTELO

Primaarilähteet

James, William (1996): *Essays in Radical Empirism*. The University of Nebraska Press, Lincoln. Alkuteos 1912.

James, William (1992a): "Philosophical Conceptions and Practical Results". Teoksessa: *William James: Writings 1878-1899*, ed. Fredrick H. Burkhardt. Literary Classics of the United States, Inc., New York.

James, William (1992b): "Remarks on Spencer's Definition of Mind as Correspondence". Teoksessa: *William James: Writings 1878-1899*, ed. Fredrick H. Burkhardt. Literary Classics of the United States, Inc., New York.

James, William (1992c): "Will to Believe". Teoksessa: *William James: Writings 1878-1899*, ed. Fredrick H. Burkhardt. Literary Classics of the United States, Inc., New York. Alkuteos 1897.

James, William (1987a) "A Pluralistic Universe". Teoksessa: *William James: Writings 1902-1910*, ed. Bruce Kucklick. Literary Classics of the United States, Inc., New York. Alkuteos 1909.

James, William (1987b): "Pragmatism". Teoksessa: *William James: Writings 1902-1910*, ed. Bruce Kucklick. Literary Classics of the United States, Inc., New York. Alkuteos 1907.

James, William (1987c): "Some Problems of Philosophy". Teoksessa: *William James: Writings 1902-1910*, ed. Bruce Kucklick. Literary Classics of the United States, Inc., New York. Alkuteos 1911.

James, William (1987d): "The Meaning of Truth". Teoksessa: *William James: Writings 1902-1910*, ed. Bruce Kucklick. Literary Classics of the United States, Inc., New York. Alkuteos 1909.

James, William (1987f): "Varieties of Religious Experience". Teoksessa: *William James: Writings 1902-1910*, ed. Bruce Kucklick. Literary Classics of the United States, Inc., New York. Alkuteos 1902.

James, William (1983): *The Principles of Psychology*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. Alkuteos 1890.

Sekundaarilähteet

Al-Khalili, Jim (2001): *Mustia aukkoja, madonreikiä ja aikakoneita*. Suom. Hannu Karttunen. Art House Oy, Jyväskylä.

Almeder, Robert (1986): "A Definition of Pragmatism". *History of Philosophy Quarterly*. 3(1), ss. 79-87.

Ayer, A. J. (1968): *The Origins of Pragmatism*. Macmillan and Co. Ltd., London.

Barzum, Jacques (1983): *A Stroll with William James*. Harper & Row, Publishers, New York.

Ben-Menahem, Yemima (1995): "Pragmatism and Revisionism: James's Conception of Truth". *International Journal of Philosophical Studies*. 3(2), ss. 270-289.

Bjork, Daniel W. (1997): *William James. The Center of his Vision*. American Psychological Association, Washington.

Blomberg, Jaakko (1969): "James on Belief and Truth". *Ajatus, filosofisen yhdistyksen vuosikirja*. 31, ss. 171-187.

Burch, Robert (1979): "James and the 'New Theory of Reference'". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 15, ss. 283-297.

Bybee, Michael D. (1984): "James Theory of Truth as a Theory of Knowledge". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 20, ss. 253-267.

Carruthers, Peter (1987): "Conceptual Pragmatism". *Synthese*. 73, ss. 205-224.

Chisholm, Roderick M. (1992): "William James's Theory of Truth". *Monist*. 75(4), ss. 569-579.

Colapietro, Vincent Michael (1994): "'Tell Your Friend Giuliano...': Jamesian Enthusiasms and Peircean Reservations". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 30(4), ss. 897-926.

Colapietro, Vincent Michael (1986): "William James's Pragmatic Commitment to Absolute Truth". *Southern Journal of Philosophy*. 24, ss. 189-200.

Colella, Paul E. (1994): "Two Faces of Italian Pragmatism: The Prezzolini-Calderoni Debate, 1904-1905". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 30(4), ss. 861- 896.

Conant, James (1997): "The James/Royce Dispute and the Development of James's 'Solution'". Teoksessa: *The Cambridge Companion to William James*, ed. Ruth Anna Putnam. Cambridge University Press, New York.

Crane, Tim (1995): "Meaning". Teoksessa: *The Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich. Oxford University Press, New York.

Delaney, C. F. (1985): "Pragmatism and the Meaning of Truth". *Monist*. 68, ss. 522-537.

Ellis, Brian (1988): "Internal Realism". *Synthese*. 76, ss. 409-434.

Feinstein, Howard (1984): *Becoming William James*. Cornell University Press, Ithaca, New York.

Ford, Marcus P. (1980): "A Realistic Understanding of James' Theory of Truth". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 16, ss. 34-38.

Gale, Richard M. (1999): *The Divided Self of William James*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Gale, Richard M. (1998): "Ich Bin Ein "Realist": James's Attempts to Placate Realism". *International Studies in Philosophy*. 30(2), ss. 1-17.

Gale, Richard M. (1997): "William James's Semantics of "Truth"". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 33(4), ss. 863-898.

Gavin, William J. (1984): "The Will to Believe in Science and Religion". *International Journal for Philosophy and Religion*. 15(3), ss. 139-148.

Haack, Susan (1984): "Can James's Theory of Truth Be Made More Satisfactory?". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 20, ss. 269-278.

Haack, Susan (1976): "The Pragmatist Theory of Truth". *British Journal for the Philosophy of Science*. 27, ss. 231-249.

Haapala, Arto & Pulliainen, Ukri (1998): *Taide ja kauneus Johdatus estetiikkaan*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Hertz, Richard A. (1971): "James and Moore: Two Perspectives on Truth". *Journal of the History of Philosophy*. 9(2), ss. 213-221.

Jackman, Henry (1999): "Prudential Arguments, Naturalized Epistemology, and the Will to Believe". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 35(1), ss. 1-35.

Jackman, Henry (1998): "James' Pragmatic Account of Intentionality and Truth". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 34(1), ss. 155-181.

Juti, Riku (2001): *Johdatus metafysiikkaan*. Gaudeamus kirja / Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd., Helsinki.

Juti, Riku (1996): "Tieto, datum ja havainto – erään klassisen ongelman hahmottelua". *Ajatus, filosofisen yhdistyksen vuosikirja*, ss. 85-91.

Kant, Immanuel (1996): *Critique of Pure Reason*. Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis, Indiana. Alkuteos 1781.

Kuhn, Thomas S. (1994): *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Art House Oy, Juva. Alkuteos 1962.

Lacey, Alan (1995): "Empirism". Teoksessa: *Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich. Oxford University Press, New York.

Lammenranta, Markus (1997): *Tietoteoria*. Tammer-paino Oy, Tampere.

Lovejoy, Arthur O. (1963): *The Thirteen Pragmatisms and Other Essays*. The John Hopkins Press, Baltimore.

Lyon, Ardon (1995): "Objectivism and Subjectivism". Teoksessa: *Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich. Oxford University Press, New York.

Madden, Edward H. & Marian C. (1978): "William James and Problem of Relations". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 14, ss. 227-246.

McDermid, Douglas (1998): "Pragmatism and Truth: The Comparison Objection to Correspondence". *The Review of Metaphysics*. 51, ss. 775-811.

Meyers, Robert G. (1971): "Meaning and Metaphysics in James". *Philosophy and Phenomenological Research*. 31, ss. 369-380.

Misak, Cheryl (1998): "Deflating Truth: Pragmatism vs. Minimalism". *Monist*. 81(3), ss. 407-425

Moore, G.E. (1992): "Professor James's 'Pragmatism'". Teoksessa: *William James: Pragmatism in Focus*, ed. Doris Olin. Routledge, New York.

- Moser, Paul K.** (1983): "William James' Theory of Truth". *Topoi*. 2, ss. 217-222.
- Mounce, H. O.** (1997): *The Two Pragmatisms*. Routledge, London.
- Määttänen, Pentti** (1999): *Filosofia Johdatus peruskysymyksiin*. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Nevo, Isaac** (1992): "Continuing Empiricist Epistemology: Holistic Aspects in James's Pragmatism". *Monist*. 75(4), ss. 458-476.
- Niiniluoto, Ilkka** (1986): "Pragmatismi". Teoksessa: *Vuosisatamme filosofia*, Niiniluoto, Ilkka & Saarinen, Esa (toim.). WSOY, Juva.
- O'Connell, Robert J.** (1995): "Faith and Facts in James's "Will to Believe"". *International Philosophical Quarterly*. 35(3), ss. 283-299.
- O'Connell, Robert J.** (1992): ""The Will to Believe" and James's "Deontological Streak"". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 28(4), ss. 809-831.
- Olin, Doris** (1992): "Introduction". Teoksessa : *William James : Pragmatism in Focus*, ed. Doris Olin. Routledge, New York.
- Osowski, Jeffrey Vernon** (1986): *Metaphor and Creativity: A Case Study of William James*. University Microfilms International, Ann Arbor, Michigan.
- Pappas, Gregory Fernando** (1992): "William James and Logic of Faith". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 28(4), ss. 781-808.
- Peirce, Charles Sanders** (1960): "Pragmatism and Pragmaticism". Teoksessa: *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, ed. Charles Hartshorne and Paul Weiss. Volume V. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Perry, Ralph Barton (1996): *The Thought and the Character of William James*. Vanderbilt University Press, Nashville, Tennessee. Alkuteos 1935.

Phillips, D. C. (1984): "Was William James Telling the Truth after All?". *Monist*, 63(3), ss. 419-434.

Pihlström, Sami (2001): *Filosofin käytännöt*. Unipress oy, Joensuu.

Pihlström, Sami (1998): "Peirce vs. James: Susan Haack on Old and New Pragmatism". *The Philosophical Forum*, 29(2), ss. 66-85.

Pihlström, Sami (1996): "Structuring the World. The Issue of Realism and the Nature of Ontological Problems in Classical and Contemporary Pragmatism". *Acta Philosophica Fennica*, vol. 59, Helsinki.

Pihlström, Sami (1994): "William James – ihmisen totuus Jumalasta". *Ajatus, filosofisen yhdistyksen vuosikirja*, ss. 247-277.

Pratt, James Bissett (1992): "Truth and Its Verification". Teoksessa: *William James: Pragmatism in Focus*, ed. Doris Olin. Routledge, New York.

Pratt, James Bissett (1915): *What is Pragmatism*. Norwood Press, Norwood, USA.

Putnam, Hillary (1997): "James's Theory of Truth". Teoksessa: *The Cambridge Companion to William James*, ed. Ruth Anna Putnam. Cambridge University Press, New York.

Putnam, Hillary (1995): *Pragmatism. An Open Question*. Blackwell Publishers Ltd., Oxford, UK.

Rescher, Nicholas (1995): "Pragmatism". Teoksessa: *The Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich. Oxford University Press, New York.

Riggs, Peter James (1994): *Whys & Ways of Science*. Melbourne University Press, Carlton, Victoria.

Rorty, Richard (1998): *Consequences of Pragmatism*. University of Minnesota Press, Minneapolis. Alkuteos 1982.

Roth, Robert J. (1965): "Is Peirce's Pragmatism Anti-Jamesian?". *International Philosophical Quarterly*. 5, ss. 541-563.

Russell, Bertrand (1992a): "William James's Conception of Truth". Teoksessa: *William James: Pragmatism in Focus*, ed. Doris Olin. Routledge, New York.

Russell, Bertrand (1992b): *Länsimaisen filosofian historia 2*. Suom. J. A. Hollo. Wsoy, Porvoo. Alkuteos 1946.

Salomaa, J. E. (1930): "William Jamesin filosofia". *Ajatus, filosofisen yhdistyksen vuosikirja*. IV, ss. 35-55.

Scheffler, Israel (1974): *Four Pragmatists. A Critical Introduction to Peirce, James, Mead and Dewey*. Routledge & Kegan Paul Ltd., London.

Siegfried, Charlene Haddock (1992): "James's Concrete Analysis of Experience". *Monist*. 75(4), ss. 538-550.

Siegfried, Charlene Haddock (1990): "The Pragmatist Sieve of Concepts: Description versus Interpretation". *The Journal of Philosophy*. 87(11), ss. 585-592.

Siegfried, Charlene Haddock (1984): "The Positivist Foundation in William James's Principles". *Review of Metaphysics*. 38, ss. 579-593.

Siegfried, Charlene Haddock (1983): "The Philosopher's 'Licence': William James and Common Sense". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 19, ss. 273-290.

Simon, Linda (1999): *A Life of William James*. The University of Chicago Press, Chicago. Alkuteos 1998.

Snowdon, Paul (1995): "Neutral Monism". Teoksessa: *The Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich. Oxford University Press, New York.

Sprigge, T. H. (1997): "James, Aboutness, and his British Critics". Teoksessa: *The Cambridge Companion to William James*, ed. Ruth Anna Putnam. Cambridge University Press, New York.

Sprigge, T. H. (1993): *James and Bradley. American Truth and British Reality*. Open Court Publishing Company, Peru, Illinois.

Stevens, Richard (1974): *James and Husserl: The Foundations of Meaning*. Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands.

Suckiel, Ellen Kappy (1982): *The Pragmatic Philosophy of William James*. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana.

Thayer, H. S. (1990): "Comments on Siegfried and Myers". *The Journal of Philosophy*. 87(11), ss. 600-601.

Thayer, H. S. (1983): "James' Theory of Truth: A Reply". *Topoi*. 2, ss. 223-226.

Thayer, H. S. (1981): *Meaning and Action. A Critical History of Pragmatism*. Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis, Indiana. Alkuteos 1968.

Thayer, H. S. (1980): "James and the Theory of Truth". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 16, ss. 39-48.

Thayer, H. S. (1977): "On William James on Truth". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 13, ss. 3-19.

Weissman, David (1989): "Metaphysics after Pragmatism". *Review of Metaphysics*. 42, ss. 513-546.

Wernham, J. C. S. (1990): "James's Faith-Ladder". *Journal of the History of Philosophy*. 28(1), ss. 105-114.

Wernham, J. C. S. (1976): "Ayer's James". *Religious Studies*. 12(3), ss. 291-302.

White, Morton (1990): "Pragmatism and the Revolt Against Formalism: Revising Some Doctrines of William James". *Transactions of the Charles S. Peirce Society*. 26(1), ss. 1-17.

von Wright, Georg Henrik (1993): *Minervan pöllö*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.

Julkaisemattomat lähteet

Päiväsalo, Pentti (1965): *William Jamesin pragmatismi ja etiikka*. Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian laudatur-työ. Helsingin yliopisto.

Väriä, Armi (1971): *William James Weltanschauung-filosofian rakentajana*. Licensiaattityö. Helsingin yliopisto.